

Med blicken mot Norr

att leva, arbeta och resa i glesbygd

Linda Lundmark, Marco Eimermann & Dean B. Carson

UMEÅ UNIVERSITET

Detta verk är skyddat av svensk upphovsrätt (Lag 1960:729)
Rapport
ISBN: 978-91-8070-162-4 (print)
ISBN: 978-91-8070-163-1 (pdf)
DOI: 10.5281/zenodo.11274357
Publikationer från Arktiskt centrum vid Umeå universitet; 3/2024
Umeå, Sverige 2024

Med blicken mot Norr

att leva, arbeta och resa i glesbygd

Redaktörer

Linda Lundmark, Marco Eimermann & Dean B. Carson

Innehållsförteckning

Förord	v
Tack till.....	vi
Del 1: att leva i Norr	2
1. Med blicken mot Norr: att leva, arbeta och resa i glesbygd	4
2. Vem bor i inlandet i norr? Dynamisk, mångsidig, ömtålig, robust....	18
3. Små byar och socioekonomisk förändring i resursrika periferier: en inblick från norra Sverige	30
4. Myten om hårt förankrade lands-bygdsbor: en fallstudie av byar på den isländska landsbygden.....	32
5. Förändringar i sammansättning bland den yngre befolkningen	34
6. Bostäder i glesbefolkade områden – för mycket av ingenting eller för mycket ”gratis”?.....	36
7. Livsstilmigranter och interkulturell kommunikation i svenska byar	54
Del 2: att arbeta i Norr	82
8. Vem jobbar i norr? Utmaningar och möjligheter för arbete	84
9. Livsviktig tradition: kolliderande kulturyttringar av samisk identitet då och nu	106
10. En socialt ansvarstagande vård- och omsorgsarbetskraft i norra Sverige	108
11. Är nerväxling lättare på landsbygden?.....	110
12. Håll jordbruket levande: nya föreningar i Södra Lappland	112
13. Kryddiga köttbullar med mangosylt: att arbeta med mat som ett sätt att främja entreprenörskap på svensk landsbygd	114
Del 3: Resande i Norr.....	116

14.	Vem reser norrut? Utmaningar och möjligheter för turism	118
15.	Städer i norr: portaler, konkurrenter eller regionala marknader för turismdestinationer i inlandet?	138
16.	Ett strategiskt mål? Ryskt fritidshusägande i Finland före pandemin	142
17.	Natur till salu	144
18.	Arktifiering och överturismens paradox i glesbefolkade områden ...	146
19.	Turism, säsongsvariationer och att attrahera ungdomar	150
20.	Epilog: från tillväxt till nedgång till nerväxt? Framtiden för glesbygd i norr	152
	Foton	161

Förord

Linda Lundmark & Marco Eimermann

Boken du håller i din hand är en översatt och omarbetad version av boken *Dipping in to the North: Living, Working and Traveling in Sparsely Populated Areas*, utgiven på engelska av Palgrave Macmillan förlag (år 2020). Redaktörerna för den boken är Linda Lundmark, Dean B. Carson och Marco Eimermann. Boken är utformad som en samling kapitel runt tre teman: i) vilka som lever, ii) vilka som arbetar och iii) vilka som reser inom det glest befolkade norr. Inom varje tema fokuserar kapitlen på olika former av mobilitet, migration och icke mobilitet och placerar individer som lever, reser och arbetar i norr i relation till aktuella frågor för området samt inom deras historiska och samtida kontext. Boken nyanserar vanligt förekommande myter som porträtterar glest befolkade områden som att de antingen ständigt kämpar med flertalet utmaningar eller som en tidlös lantlig idyll.

Vi ger den svenska versionen titeln ”Med blicken mot Norr: att leva, arbeta och resa i glesbygd”, där olika kapitel beskriver och förklarar hur förändrad rörlighet bland befolkningen, platsbundenhet samt migration påverkar sociala, ekonomiska, kulturella och miljömässiga egenskaper förknippade med nordliga samhällen, byar och städer. Med hjälp av Liv Andersen och Monica Börnin har vi översatt kapitel 1, 2, 6, 7, 8, 14 och 20 till svenska för att förmedla väsentligt innehåll för samhällsdebatten kring nutida utvecklingar av och i Norrland. Sådana utvecklingar skildras exempelvis också i Tidskriften för samhällsplanering (PLAN #2 2023), med temat Norrland och den gröna omställningen.

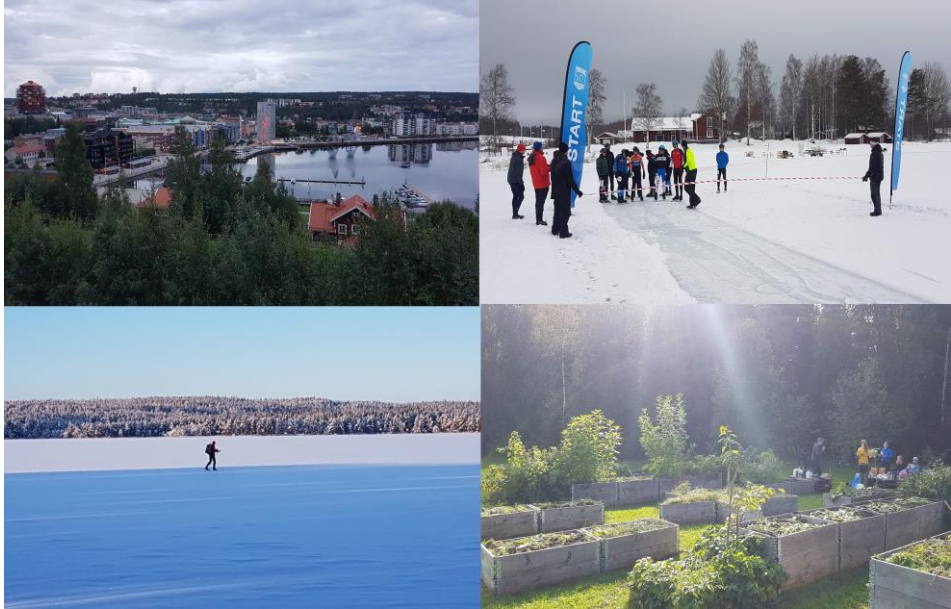
De övriga kapitlen finns i boken som sammanfattningar. Bilderna i boken ska ses som allmänna men relevanta illustrationer av innehållet i boken och kopplar inte nödvändigtvis till enskilda kapitel. Tillsammans erbjuder dessa kapitel en viktig skildring av olika samhällsperspektiv just innan några av de stora omställningarna i världen började ta form; COVID-19 pandemin, Rysslands invasion av Ukraina, ekonomisk inflation, den gröna nyindustrialiseringen i norra Sverige. Denna bok presenterar och analyserar således situationer i olika delar av världen precis innan dessa omställningar, vilket bidrar till en bättre förståelse av hur de påverkar norra Sverige och vice versa. Om du vill kan du hitta mer information i den engelska originalutgåvan från 2020.

Umeå, våren 2024

Tack till

Vår forskning hade inte varit möjlig utan alla intervjupersoner och deltagare som har delat sina tankar med oss. Forskningsrådet för hållbar utveckling FORMAS finansierade forskningsprojekten “Landsbygdens resurser i förändring: nya möjligheter och utmaningar i rörlighetens tid” (#2011-72), “Mikro-urbanisering och mobilitet i norra Sveriges glesbygd: utmaningar och möjligheter för små samhällen” (#2016-344), ”Urban tillväxt i nordliga periferier och utvecklingsmöjligheter i landsbygdsområden” (#2016-352) och “Får pengarna jorden att snurra? Geografiska perspektiv på ”downshifting” och frivillig enkelhet som hållbara livsstilar” (#2018-547). Nätverksmötet inom ramen för Arctic-FROST 2017 har inspirerat oss i vårt efterföljande arbete. Finansiering för detta möte kom från American National Science Foundation (NSF), anslagsnummer PLR#1338850. Riksbankens Jubileumsfond har bidragit genom att finansiera ett forskningsinitieringsprojekt om ”transienta” befolkningar i föränderliga landsbygder (2017) och delar av 2019 års möte i Umeå med forskare inom det internationella nätverket ”Lifestyle Migration Hub”. Arktiskt centrum vid Umeå universitet har bidragit med strategiska medel för presentationer och forskningsseminarier. Vi är skyldiga er alla ett stort tack!

Del 1: att leva i Norr

Naturreсурser

1. Med blicken mot Norr: att leva, arbeta och resa i glesbygd

Originaltitel: Dipping in to the North: Living, Working and Traveling in Sparsely Populated Areas

Dean. B Carson, Marco Eimermann & Linda Lundmark

Om du har plockat upp denna bok är du förmodligen en av många som är intresserad av Norrland. Du kanske arbetar med utveckling i norr, samhällsprojekt på lokal, regional, nationell eller annan myndighetsnivå, eller kanske inom privat näringsliv. Kanske är du en del av en grupp studenter eller akademiker som formar och bidrar till de olika debatterna kring nordlig utveckling i eller utanför Sverige. Om du är intresserad av demografi, ekonomi, geografi, historia eller statsvetenskap kommer du att se att dessa är centrala för innehållet i denna bok.

Det nordliga, eller den norra dimensionen, är inte att betrakta som enbart ett område på en karta. Vi använder begreppet “nordliga områden” för samhällen, platser och regioner som andra skulle definiera som perifera eller avlägsna områden karaktäriserade av infrastrukturella och demografiska utmaningar. Vi bestrider däremot tanken att de spridda befolkningar som lever i dessa områden är fränkopplade från varandra och världen samt att de är reaktiva i stället för proaktiva, exempelvis för att de till synes lever stressfria liv i ett överflöd av natur och “vildmark”. Trots att vi fokuserar på norra Sverige presenterar vi även likheter och skillnader mellan andra delar av världen med liknande förutsättningar, exempelvis nordiska länder, norra Australien eller Kanada. Bokens kapitel placerar på så vis norra Sverige i ett globalt sammanhang.

Ruta 1.1 Kommuner mellan tillväxt och nerväxt

Ingemar Elander

Svensk regionalpolitik är i hög grad anpassad till ett socialliberalt ramverk som innebär att ekonomisk utveckling är tätt sammankopplad

Ruta 1.1 (fortsättning)

med rumslig koncentration av näringsliv och befolkning. Förutsatt att regionalpolitik följer denna logik antas ekonomisk tillväxt bidra till att lägga grunden för en högre levnadsstandard, inklusive potentiell omfördelning av resurser till individuell och kollektiv konsumtion av utbildning, sjukvård, social omsorg och kultur.

I och med att riksdagen antog proposition 1972:111 anpassades regionalpolitiken till ett ideologiskt ramverk som innebar en mer precis och flexibel uppsättning åtgärder inklusive klassificering av kommuner i enlighet med behov relaterade till en föreställning om välfärds-samhället. Härigenom skedde en ideologisk harmonisering mellan "det nödvändiga och det önskvärda" i form av socialdemokratisk "konsumtions-socialism" (Elander, 1978; Elander & Montin, 1994). I linje med denna logik kan meningen med livet koncentreras till formeln "arbeta hårdare och mer effektivt för att kunna konsumera fler och bättre varor och tjänster".

Folkmängden i Sveriges 290 kommuner varierar idag mellan knappt 2400 i Bjurholm och Dorotea i norra Sverige och nästan en miljon i Stockholm. Tillsammans utgör hälften av alla kommuner i Sverige endast 14 % av befolkningen. Nya beräkningar gjorda i de nordiska grannländerna uppskattar att det bör finnas minst 20 000–30 000 invånare i en kommun för att kunna leverera ekonomiskt stabil välfärd till sina invånare (Karlsson, 2020).

I och med det som kommit att kallas "flyktingkrisen" 2015 och tiden därefter tog flera mindre kommuner med sämre ekonomi och minskande befolkning tillfället i akt att välkomna olika grupper av invandrare som potentiella resurser i form av framtida arbetskraft och ett berikande av det sociala och kulturella livet. En del andra bättre ställda kommuner vägrade däremot att ta emot fler nyanlända med argumentet att de bara skulle bli en börda och ett hot mot välfärd och "svenska värderingar". Beskrivningen är förenklad men ska inte undanskymmas att det kunde vara svårt för en kommun med sämre ekonomi att tillhandahålla grundläggande social omsorg till ett stort antal nyanlända som saknar jobb och ekonomiska resurser, särskilt när ett inledande statligt stöd visade sig inte hålla i längden. Följaktligen har de regionala skillnaderna mellan stagnerande, små

Ruta 1.1 (fortsättning)

landsbygdskommuner och större mer expansiva tätorter vuxit och det efterfrågas nu beredningsplaner och åtgärder av många kommuner och av Sveriges Kommuner och Regioner (Dagens Samhälle, 2019). Samtidigt är utredningar och debatter kring radikala regionaliseringsreformer fortfarande långt från en politisk lösning (Johansson et al., 2015; Blom et al., 2022).

När resultatet av en parlamentarisk utredning presenterades i februari 2020 sammanfattade ordföranden Niklas Karlsson (socialdemokrat):

Vi menar att polariseringen mellan Sveriges kommuner ökar och att det blir allt svårare för många kommuner att klara välfärdsuppdraget då ekonomin och personalförsörjningen blir alltmer ansträngd. Insatser behövs på kort sikt, men framför allt behövs åtgärder som långsiktigt stärker kommunerna att klara utmaningarna så att äldreomsorg, skola och annan kommunal service kan garanteras för alla med borgare i hela landet.

I ruta 20.1 i bokens sista kapitel kopplas dessa dilemman till narrativens kamp, som dessa svenska kommuner likt hela världen befinner sig i.

Myter som framställer glest befolkade områden som trista och i kamp mot tiden

När människor tänker på nordlig lands- och glesbygdsutveckling tenderar de att tänka på sociala konflikter och problem (exempelvis i ruta 1.1, ur ett brett perspektiv). Vi kommer inte ifrån att vissa landsbygdsområden (liksom stadsområden) står inför socioekonomiska utmaningar, men vi hävdar att komplexiteten i dessa utmaningar i många fall har minskat för vissa grupper av människor, vilket exempelvis indikerar att en "tråkig landsbygd" för ungdomar leder till utflyttning eller att andra (politiska) lösningar verkar mer okomplicerade (Forsberg et al., 2012).

Exempelvis belyser olika media- och migrationsstudier med fokus på glesbygdsutvandring minskat arbetskraftsbehov inom utvinningsindustrin som en orsak till utflyttning. Detta leder till en situation där idén att det sker en omfattande utflyttning skymmer andra rörlighets- och migrationsströmmar (Carson et al., 2019). Denna idé är också vägledande för mycket praktiskt arbete och utvecklingspolitik i lands- och glesbygds-

kommuner. När man undersöker denna fråga mer i detalj blir det uppenbart att det också finns andra mönster och flöden. Exempel på andra rörligheter är långdistanspendling, olika typer av turism (fritidshusturism och turism till olika destinationer vid kusten och i fjällen), inhemsk och internationell frivillig livsstilsinvandring men också inflöde av människor som tvingats till flykt från förtryck, svält eller krig. Den här boken tar upp frågor om vilka dessa migranter är, varför och hur de kommer till norra regionen, var de bosätter sig och vilka konsekvenser och effekter sådana migrationsströmmar kan få. Här utmanar vi den rådande uppfattningen om att utflyttning är den enda befolknings-utveckling som sker i glesbygd.

Vi ser snarare byar och orter som komplexa och heterogena platser, ofta med sina egna unika utmaningar och möjligheter. För att ta itu med förändring och utveckling i hur (o)rörlighet och migration påverkar glesbygd, måste vi också se hur historiska processer påverkar befolknings-utveckling, ekonomi, jordbruks- och industriell mångfald och naturresursanvändning inklusive produktion, rekreation, konsumtion och naturskydd. Med tanke på glesbygdens olikheter, och den komplementära karaktären, blir vikten av mångfald i hur vi gestaltar glesbygden både motiverad och uppenbar.

Myter som framställer glesbygden som lantlig idyll

Brittiska landsbygdsgeografer har beskrivit en typisk landsbygdsidyll som "fysiskt bestående av små byar förenade av smala gränder och inbäddat bland ett lapptäcke av små fält [...]. Socialt sett är detta ett lugnt landskap av tidlös stabilitet och gemenskap, där människor inte bara känner sina grannar utan alla andra i byn" (Boyle & Halfacree, 1998:9–10). Detta låter även som en adekvat beskrivning av svenska landsbygdsidyller. Konceptet betraktades som passé under en tid, men det har dykt upp igen under det senaste decenniet, ofta i relation till upplevda möjligheter för hållbart boende (till exempel i motsats till förorenande och trånga städer).

Tavelsjö och Rödåsel är exempel på framgångsrika platser (ruta 1.2, med ett lokalt perspektiv), men deras placering i Umeå kommuns periferi innebär vissa utmaningar. De kämpar med beslut som tagits gällande befolkning, migration, bostäder, entreprenörskap och pendling, ur en urban synvinkel. Problemet här är att stadsbefolkningen kan ha svårt att föreställa sig möjligheterna till utveckling i föränderliga omland. En lands- och glesbygd som inte längre är synonym med jordbruk, skogsbruk eller tillverkning, där möjligheterna för utveckling förändras medan kommunala planerare och politiker ofta bor och arbetar på centralorter

(som i detta fall Umeå). Sedan 1960-talet har Umeå framgångsrikt lockat allt fler människor som får arbete inom exempelvis den lokala eller regionala offentliga förvaltningen, vid något av universitetet, inom skogsbruk, bilindustri eller byggnadsarbete. Målet är att växa från nuvarande 125 000 till 200 000 invånare år 2050. Det är dock svårt att hitta billiga bostäder i centrala Umeå, så en del nya invånare köper fastigheter i de omgivande byarna som exempelvis Tavelsjö.

Ruta 1.2 Lokalt driven landsbygdsutveckling baserat på civilt engagemang och aktivt föreningsliv

Håkan Appelblad, Marco Eimermann & Göran Sundqvist

Betydelsen av lokalt föreningsliv och civilt engagemang för landsbygdsutveckling (som ett politikområde) erkänns alltmer. I proposition "En sammanhållen politik för Sveriges landsbygder" (2017/18:179) föreslås att landsbygdsutveckling ska ramas in i en flernivåmodell där nationella, regionala och lokala aktörer och sektorer samordnas och samverkar. Den lokalt förankrade ekonomiska föreningen TuRe (Tavelsjö- och Rödåbygdens utveckling) är ett tydligt exempel på hur samarbete på en lokal nivå är starkt beroende av befintliga ideella krafter och lokala föreningar.

Tavelsjö- och Rödåbygden, därtill TuRes verksamhetsområde, omfattar ett landsbygdsområde i Västerbotten mellan kommunhuvudorterna i Umeå, Vindeln och Vännäs. Till området hör byar som Tavelsjö (450 invånare), Rödåsel och Rödånäs (ca 100 invånare vardera), belägna 20 till 40 minuters buss- eller bilfärd från Umeå tätort. Av tradition präglas området av jord- och skogsbruk (figur 1.1). Den äldre delen av lokalbefolkningen har ofta en bakgrund inom jordbruk, medan yngre generationer jobbar med IT eller som turistföretagare där de hyr ut delar av sina hus, driver restauranger eller organiserar utomhusaktiviteter. Landskapet präglas starkt av den så kallade Norrlands-terrängen, en kuperad och bergig mark täckt av barrskogar, inklusive många sjöar. Tavelsjö- och Rödåbygden ingår även i biosfärområdet Vindelälven–Juhttátahkka som sträcker sig från fjäll till kust längs Vindelälven.

Upprinnelsen till ett mer strukturerat och omfattande lokalt utvecklingsarbete i bygden var den satsning på bredbandsutbyggnad

Ruta 1.2 (fortsättning)

som startade 2002 genom föreningen Tavel sjö Byanät. Erfarenheterna från samarbetet med att länka samman byarna med bredband visade på fördelarna med samarbete. De positiva erfarenheterna av att arbeta tillsammans med bredbandsutbyggnad resulterade i bildandet av TuRe, år 2010. Syftet med den nya föreningen var att ta ett bredare grepp på de lokala utvecklingsfrågorna och verka för en attraktivare bygd genom att utveckla lokalt näringsliv, kollektivtrafik och besöksnäring med respekt för miljöfrågorna och andra lokala aktörer.

Mervärdet i form av ökad attraktionskraft och nya jobb kan i sin tur leda till att människor flyttar in eller börjar arbeta i bygden. Göran Sundqvist, ordförande i TuRe:

Sedan starten 2010 har vi lärt oss att detta bara kan uppnås genom samarbete med många olika intressenter. Politiskt, offentligt och lokalt inom olika områden som arbete, fritid, service, kommunikation, infrastruktur och ägande. En viktig del är att sprida medvetenhet genom offentliga kanaler, sociala medier och internet.

Figur 1.1 Tavel sjöområdet. Foto: Göran Sundqvist.

TuRe är tänkt att fungera som ett paraply för de ideella aktiviteter som förekommer i området, utan att ersätta någon av de befintliga föreningarna. TuRe har helt enkelt sett till att organisera sådant som angår och engagerar samtliga människor som bor i bygden. I en

Ruta 1.2 (fortsättning)

studentuppsats (Weinehall 2018) som handlar om ideellt driven landsbygdsutveckling i just Tavelsjöbygden hävdar författaren att det finns ett behov av människor som kan engagera sig, investera sin tid och energi för att upprätthålla ideella aktiviteter som stimulerar lokal landsbygdsutveckling. Personer som redan är engagerade i TuRe är ofta samtidigt engagerade i andra lokala föreningar. Även om TuRe är väl försörjd med aktiva, talangfulla, skickliga och motiverade människor finns det utrymme för ett bredare demografiskt spektrum än den nuvarande överrepresentationen av äldre åldersgrupper. Det är en utmaning att engagera nyanlända och unga att ta sig an lokala landsbygdsutvecklingsfrågor.

Den ojämna utvecklingen på centrala och perifera platser i norr, och obalansen i politisk makt är två anledningar till att lokalbefolkningen samarbetar i TuRe. Utöver att arbeta för en livsviktig gemenskap genom att organisera informationsmöten, seminarier och sportevenemang, skriver TuRe-representanterna också opinionsbildande tidningsartiklar (Wennebro et al. 2018). De uppmärksammar oss på deras kamp att exempelvis få kommunalt tillstånd för lägenhetsbyggande, för äldreomsorg, eller för bättre bussförbindelser till och från Umeå och mellan byarna. I slutändan handlar det om samhällsplanering och ideologin om att de flesta tjänster och anläggningar ska koncentreras till centrala Umeå, vilket ger platser som Tavelsjö och Rödåsel färre resurser. Liknande dynamik förekommer i inlandskommuner, till exempel mellan centrala Åsele och den ”perifera” byn Gafsele.

Glesbygd idag: (post-)produktivistisk, multifunktionell eller något annat?

Vi vill problematisera hur glesbygdens utmaningar och möjligheter ofta framställs utifrån av människor på centrala och urbana platser som Umeå eller Stockholm (i Sverige), Bryssel eller London (i Europa), New York (i Nordamerika) eller Sydney (i Australien). Att definiera typiska utmaningar för glesbygden är inte syftet med den här boken, eftersom utmaningarna är komplexa och platsspecifika. I stället vill vi analysera mångfald och förändring vilket är kärnan i lands- och glesbygdsutvecklingen. Vi relaterar dessa frågor till en studie av Klas Sandell,

professor i kulturgeografi, som föreslog en uppsättning metaforer för att förstå hur människor med olika bakgrund kan se så olika på lands- och glesbygden. Sandell beskrev dessa uppfattningar genom metaforerna "fabriken" (där människor arbetar hårt), "museet" (som fungerar för att bevara det lokala arvet) och "hembygden" (som indikerar historiska band mellan en djupt rotad lokalbefolkning och en plats, till exempel genom släktskap). Dessa metaforer ger insikter i konflikter som uppstår när människor inte delar dessa bilder. Till exempel kan lokalbefolkningen se sin omgivning som en fabrik där de arbetar, eller en hembygd som de känner starka sociala band med. Å andra sidan kan nyinflyttade se det underbara Taveljö- och Rödåområdet snarare som ett museum, en plats som ska förbli densamma att koppla av på efter hårt arbete i stan.

Ur ett markanvändningsperspektiv är jord- och skogsbruk fortfarande viktigt. Även om beroendet av arbetskraft har minskat är produktionen fortfarande hög i traditionella sektorer och i vissa geografiska områden. Almstedt med flera (2014) har studerat detta med hänvisning till "postproduktivism", vilket indikerar att åkermark inte längre bara tjänar syftet att producera högsta möjliga avkastning. Snarare kompletterar andra industrier, tjänster och kunskapsutveckling hyperproduktiva, storskaliga och effektiva utvinningsindustrier. Till exempel framhålls småskaliga turistföretag (som drivs av lokalbefolkning, livsstils migranter från Europa eller personer med asiatisk eller flyktingbakgrund) som producerar och säljer lokal mat som viktiga för mångfalden på landsbygden. Denna process har förändrat och kommer att fortsätta förändra förutsättningarna för ekonomisk verksamhet i norr, men kan bara delvis lösa de strukturella frågorna som en åldrande befolkning och låg utbildningsnivå innebär för vissa glesbygder. Vi ifrågasätter hur de politiska ansträngningarna att följa detta som en väg till återhämtning eller som ett verktyg för att uppnå önskad landsbygdsutveckling kommer att lyckas: hur många "nerväxlare", getostproducenter eller B&B:s kan glest befolkade områden tillgodose? Och kan vi verkligen förvänta oss att säkra lands- och glesbygdens framtid baserad på en instabil turistmarknad, inte minst i ljuset av Corona-pandemin?

I den bästa av världar kan olika resurser komplettera i stället för att konkurrera med varandra. Vi skulle kunna kalla detta ett multifunktionellt perspektiv som belyser glesbygdens och landsbygden förmåga att producera och inkludera olika varor och tjänster. Det här synsättet kräver också att politikerna tar hänsyn till alla värderingar och förstår den komplexitet som uppstår när produktion, rekreation och naturskydd ska samexistera.

Syftet med denna bok: bortom tristess och idyll

Den här boken undersöker vem som bor och arbetar i norr, effekterna och konsekvenserna för dem som besöker nordliga områden, hur och varför detta har förändrats över tid, och vad detta betyder för områdenas framtida utveckling. De olika kapitlen visar att liknande utveckling pågår i norr som på andra håll, men ibland med olika utfall. Nya utmaningar och möjligheter för nordliga områden presenteras, samtidigt som vi hör åsikter och perspektiv inifrån i stället för utifrån.

Vi problematiserar centrum och periferi som motsatspar där glesbygd framställs som trist och homogen i skuggan av pulserande städer med heterogen befolkning. Granås (2018) kopplar till exempel samman rörlighet, arbete och platsskapande i norra Skandinavien med en syn på platser (rummet) som relationell eftersom den existerar, utvecklas och påverkar relationer mellan människor och mellan människor och deras miljö. Sådana relationer är alltså rumsliga relationer (Massey, 1995:264–65; Massey, 2005:101) och rum skapas socialt som ett resultat av människors vardag (Simonsen, 1996). Geografiska perspektiv ser samhället som en komplex dynamisk struktur av många samexisterande rumsliga relationsprocesser. "Plats" är där rumsliga relationella processer "slängs ihop" (Massey, 1995; 2005). Plats kan både vara en öppen mötesplats och ett mångtydigt och heterogent begrepp (Eimermann & Trumberg, 2015). Olika konceptualiseringar av plats ger möjligheter att förstå, utveckla och förhandla frågor som handlar om vad och vem en region som norra Sverige är till för (Granås, 2018:49).

I stället för att studera glesbygd och städer var för sig ser vi dem som sammanlänkade genom funktionella och sociala praktiker när det gäller exempelvis bostäder, sysselsättning, utbildning, transport, turism och resursanvändning (se till exempel Zonneveld & Stead, 2007; Dubois & Carson, 2017). Detta inkluderar sociala transaktioner, administrativa tjänster och tillhandahållande av tjänster och rörlighet för människor, varor och kapital (Preston, 1975; Stead, 2002). Sådana relationella förhållningssätt till rum och plats kan ge insikter kring hur olika takt och hastighet i lokala, regionala och transnationella plats-till-plats-förbindelser på daglig basis och under livsloppet kan se ut (Hedberg & Do Carmo, 2015; Eimermann & Karlsson, 2018).

Figur 1.2 Får vi bo här? Målning: Paul Breddels (en nederländsk konstnär bosatt i Sverige) 2012.

Teman i boken relaterar alla till Agenda 2030 och FN:s hållbara utvecklingsmål i allmänhet, till exempel mål nr. 11 (hållbara städer och samhällen). Det innebär också att vi förhåller oss kritiska till hur dessa mål är tänkta att förverkligas. Även om TuRe-representanter arbetar för en god sak, verkar de flesta av dem vara medelålders och äldre män. Vi frågar oss då hur kvinnor och ungdomar är engagerade i sina byars framtid? I den här boken kopplar vi och våra kollegor samman våra frågor och myter med hänsyn till klass, kön och makt. Vi har reflekterat över vad olika människor och platser kan bidra med i tider av turbulens, osäkerhet och förändring på grund av globala politiska strider, klimatförändringar och pandemier. Genom att läsa bokens kapitel kommer du att se hur norra Sverige och liknande områden kännetecknas av heterogenitet och inte homogenitet. Med andra ord: olika människor i sådana områden upplever olika möjligheter och hot samtidigt som de (in)direkt möjliggör eller hindrar utveckling i andra delar av världen.

Om vi tar specifika delar av glesbygden som utgångspunkt är de också högst relevanta för denna bok, till exempel genom konkretiserade håll-

barhetsmål som nr. 11.B: “... väsentligen öka det antal städer och samhällen som antar och genomför integrerade strategier och planer för inkludering, resurseffektivitet, begränsning av och anpassning till klimatförändringarna och motståndskraft mot katastrofer samt utveckla och genomföra [...] en samlad katastrofriskhantering på alla nivåer”. För inspiration och ett sätt att sätta bokens kapitel i perspektiv kan du innan du läser resten av boken vända dig till ruta 20.1 i det sista kapitlet som behandlar tillväxtparadigmer och tillväxtmöjligheter.

Referenser

- Almstedt, Å., Brouder, P., Karlsson, S., & Lundmark L. (2014). Beyond post-productivism: From rural policy discourse to rural diversity. *European Countryside* 4, 297–306.
- Blom, A., Johansson, J. & Persson, M. (2022). *Regionboken. Sverige på regional nivå*. Lund: Studentlitteratur.
- Boyle, P., & Halfacree, K. (1998). *Migration into rural areas*. Chichester: John Wiley.
- Carson, D. B., Lundmark, L., & Carson, D. A. (2019). The continuing advance and retreat of rural settlement in the northern inland of Sweden. *Journal of Northern Studies* 13 (1), 7–33.
- Dagens Samhälle (2019). Allvarligt läge – SKL kräver att regeringen agerar. <https://www.dagenssamhalle.se/nyhet/skl-varnarlagkonjunktur-29717> - hämtad 16 oktober 2019.
- Dubois, A., & Carson, D. B. (2017). The Relational Geography of Post-Staples Development - a Case in Malå, north Sweden. *Journal of Rural and Community Development* 12 (2–3), 23–40.
- Eimermann, M., & Karlsson, S. (2018). Globalising Swedish countryside? A relational approach to rural immigrant restaurateurs with refugee backgrounds. *Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography* 72(2), 82–96.
- Eimermann, M., & Trumberg, A. (2015) (red.). *Place and Identity – A new landscape of social and political change in Sweden*. Stockholm: Santérus Academic Press.
- Elander, I. (1978). *Det nödvändiga och det önskvärda. En studie av socialdemokratisk ideologi och regionalpolitik 1940–72*. Arkiv avhandlingsserie 6. Stockholm: Arkiv för studier av arbetarrörelsens historia. (Doktorsavhandling)
- Elander, I. & Montin, S. (1994). European integration, regionalism and local self-government in Sweden. i U. Bullman (Hrsg) *Die Politik der dritten Ebene* (281–309). Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft.
- Forsberg, G., Lundmark, M., & Stenbacka, S. (2012). *Föreställningar om landsbygden – mer myter än faktiska fakta*. Stockholm: PWC Sverige.
- Granås, B. (2018). 'Destinizing Finnmark: Place making through dogsledding'. *Annals of Tourism Research* 72, 48–57.
- Hedberg, C., & Do Carmo, R. M. (2012) (red.). *Translocal Ruralism – Mobility and Connectivity in European Rural Spaces*. Dordrecht: Springer.

- Johansson, J., Niklasson, L. & Persson, B. (2015). The role of municipalities in the bottom-up formation of a meta-region in Sweden: drivers and barriers. *Scandinavian Journal of Public Administration* 19(4), 71–88.
- Karlsson, N. (19 februari 2020). Ge ekonomiskt stöd till kommuner som vill gå ihop. *Dagens Nyheter Debatt*.
- Massey, D. (1995). The conceptualisation of place. In D. Massey, & P. Jess (eds.), *A place in the world?* (s. 46-79). Oxford: Oxford University Press.
- Massey, D. (2005). *For Space*. London: SAGE Publications.
- Preston, D. A. (1975). Rural-urban and inter-settlement interaction: Theory and analytical structure. *Area* 7, 171–174.
- Simonsen, K. (1996). What kind of space in what kind of social theory? *Progress in Human Geography* 20(4), 494–512.
- Stead, D. (2002). Urban-rural relationships in the west of England. *Built Environment* 28, 299–310.
- Svenska regeringens proposition 1972:111. Kungl. Maj:ts proposition angående regional utveckling och hushållning med mark och vatten. Stockholm: Riksdagen.
- Svenska regeringens proposition 2017/18:179. En sammanhållen politik för Sveriges landsbygder. Stockholm: Landsbygds- och infrastrukturdepartementet.
- TuRe (Tavelsjö och Rödåbygdens Utveckling, u.å.). <http://www.bygdeportalen.se/bo-i-bygden/ture> - hämtad 19 juni 2023.
- Weinehall, A. (2018). "Går det inte här så går det ingenstans": Ideellt driven utveckling i stadsnära landsbygd. Umeå universitet: institutionen för geografi. (Kandidatuppsats)
- Wennebro, T., Sundqvist, G., & Söderlund, A. (25 januari 2018). Nya översiktsplanen leder till extrem tätortssatsning. *Västerbottens Kuriren*.
- Zonneveld, W., & Stead, D. (2007). European territorial cooperation and the concept of urban-rural relationships. *Planning, Practice & Research* 22, 439–453.

2. Vem bor i inlandet i norr? Dynamisk, mångsidig, ömtålig, robust

Originaltitel: Who Lives in the Inland North? Dynamic, Diverse, Fragile, Robust

Dean B. Carson & Neil Argent

Introduktion

Den australiska sommaren 2019 och 2020 dominerades av skogsbränder, torka, cykloner och översvämningar som drabbade nästan hela landet och som återigen väckte frågor om lönsamheten i att leva i små landsbygdssamhällen (se ruta 2.1) med begränsad infrastruktur för att hantera dessa effekter av klimatförändring. Den australiska berättelsen i ruta 2.1, tillsammans med observationerna av den amerikanske geografen Kirk Stone (som beskriver Sveriges geografi nedan), ger en passande introduktion till detta avsnitt av boken som handlar om ”att leva i norr” (kapitel 2–7). Kirk Stone och ruta 2.1 avslöjar den ihärdiga myten att vissa delar av ”perifera” länder kan vara för svåra (läs: dyra) för att permanent bosätta. Som professor Argent konstaterar i ruta 2.1 handlar detta inte bara om hårda klimat och oförlåtande miljöer, utan också om de industriella processer som har gjort det möjligt att exploatera dessa platser för nationell (och internationell) ekonomisk vinning trots deras inneboende marginalitet. Det australiska fallet handlar till stor del om jordbruk, men den erfarenheten liknar till exempel skogssektorn i norra Sverige (se kapitel 4), gruvdrift eller till och med turism. Eftersom det behövs färre människor i norr för att tjäna ekonomisk vinning, börjar man i samhällen som Australien och Sverige ifrågasätta om det överhuvudtaget behöver finnas människor där, eller, kanske mer realistiskt, hur mänsklig bosättning bäst kan organiseras för att hantera riskerna och minska utgifterna.

Längre in i landet och norrut finns den yttre randen av bosättningszonen (fjällregionen). [B]efolkningen är gles och isoleringen av individer är betydligt större. Det förekommer redan avsevärd lokal

isolering och även ett fåtal fall av övergivande kan leda till mer övergivande, i en accelererande takt.

På grund av isoleringen i periferin verkar det vara allmänt oklokt att överväga att införa ny bosättning där. I allmänhet är chanserna för reell beständighet för ny bosättning små eller så skulle det bli överdrivet dyrt.

Faktum är att problemet för närvarande inte är övervägandet av ny bosättning. Det är snarare att avgöra om det ens finns någon anledning att uppmuntra de nuvarande bosättarna att stanna. (Stone, 1962:388–392, vår översättning)

Vid tidpunkten då Kirk Stone forskade i fjällregionen (slutet av 1950-talet) var den bebodd av semi-nomadiska samiska renskötare och hade misslyckats med att locka till sig mer permanent bosättning genom jordbruk, skogsbruk, gruvsdrift eller energiproduktion (huvudsakligen vattenkraft). Citaten från Stone syftar egentligen på två delar av norra inlandet. Ytterkanten är i stort sett den region nedanför de största västliga bergskedjorna där det finns bra skogstäckor men dålig jord för andra ändamål, samt svåra klimat- och miljöförhållanden. Själva bergen är föremål för det sista stycket i citatet och det är intressant att det är i denna yttersta zon som den enda betydande befolkningstillväxten har skett sedan 1950-talet, vilket är kopplat till turismutvecklingen i Tärnaby-Hemavan-regionen (se kapitel 4). Annars bor de människor som finns kvar i norra inlandet främst i de städer och byar som Stone skulle ha besökt för mer än 60 år sedan. Dessutom består samisk bebyggelse trots betydande förändringar i renskötseln och en konsekvent utvandring av samer.

Detta avsnitt av boken handlar om hur och varför bosättningen har bestått och bygger också på erfarenheter i liknande utmanande miljöer i Spanien, Australien, Kanada samt på Island (vilket också var en fallstudie från Stone (se Stone, 1971)). De undersökta platserna delar en ny historia av avfolkning och har varit föremål för oro liknande Stones för övergivande och kostnaden för att underlätta fortsatt bosättning samt Argentins erkännande av det minskande värdet av (bosatta) människor i de ekonomiska systemen i norr. Avfolkningen har till stor del drivits på av dessa ekonomiska krafter, med nedgången för vissa branscher (särskilt jordbruk), andras ökande arbetskraftseffektivitet och förskjutningen mellan arbetsplatser och bostadsorter för personer sysselsatta inom gruvsdrift, skogsbruk, energiproduktion och turism.

Ruta 2.1 Ekonomi, miljö och klimat i debatter om möjligheten att leva på landsbygden i Australien

Neil Argent

Det är en sanning att konstatera att mänskliga bosättningssystem har utvecklats tillsammans med de fysiska miljömässiga, ekonomiska och sociala system och miljöer inom vilka de är belägna. För vissa samhällen har evolutionen så småningom lett till utrotning, som i fallet med Rapa Nui/Påskön (Hunt & Lipo, 2009). Idag är jordens befolkning till övervägande del bosatt i urbana miljöer, en situation som förväntas öka ytterligare under de kommande decennierna. De flesta av oss lever inte längre sida vid sida med den biofysiska världen som man gjorde tidigare, och är kanske mindre aktivt medvetna om de möjligheter och begränsningar som naturen både erbjuder och ställer. För den bebyggelsezon som omfattas av denna bok har dock den fysiska miljön varit och fortsätter att vara en viktig, om inte den primära, begränsande (och möjliggörande) faktorn för bosättning och ekonomi. Den historiska geografin i många landsbygdsområden och avlägsna områden över hela världen är ett bevis på de evolutionära förändringar som människor, individuellt och kollektivt, har varit tvungna att göra inför stora förändringar och chocker i det ekonomiska klimatet och den naturliga miljön.

Från hela världens olika jordbrukslandskap kommer välbekanta berättelser om hur tekniska (t.ex. tillkomsten av kemiska gödningsmedel och fossilbränsle driven jordbruksutrustning) regelförändringar (t.ex. avskaffande av jordbrukssubventioner) störde jordbrukets ekonomi, vilket gjorde en stor och växande del av den lokala jordbruksarbetskraften överflödigt och utlöste en process av mycket ålderssektiv utvandring som i sin tur undergräver de ekonomiska, demografiska och sociokulturella baserna för många servicecenter på landsbygden. I många stora jordbruksbälten i Australien och Nordamerika fortsätter denna dynamik på ett till stor del episodiskt sätt att driva fram förmögenheterna för dessa "världens kornbodar". Som antyds ovan är geografin för denna dynamiska och starkt sammanhängande anpassningsprocess mellan människor, företag och det ekonomiska och ekologiska landskapet grundläggande och inte en enkel biprodukt eller externitet.

Ruta 2.1 (fortsättning)

Under 1990-talet och början av 2000-talet stod australiska landsbygdsregioner inför en rad kriser. Krisernas karaktär varierade något beroende på regionala förutsättningar, men det fanns en viss gemensamhet i de breda orsakerna och lokala erfarenheterna av vad som i akademiska kretsar kom att kallas "landsbygdsomstrukturering". Nationens strävan att omfamna, eller åtminstone inte lämnas på efterkälken av, globaliseringen såg till att statliga och federala regeringar bolagiserade, privatiserade eller helt enkelt avvecklade en mängd institutioner (till exempel lagstadgade marknadsföringsmyndigheter, finansiella institutioner på landsbygden) som stödde och åtminstone delvis skyddade jordbruket och landsbygdssektorn. Den efterföljande av- eller omregleringen av tidigare offentliga tjänstemyndigheter, som täckte telekommunikationer, energiförsörjningsjärnvägar och posttjänster, för att nämna några, ledde till att subventionerna gradvis togs bort, vilket minskade nackdelarna för landsbygdens invånare. Även om dessa "reformer" tillämpades på ett spatialt blint sätt, hade de olika effekter på regioner, beroende på den relativa platsen och graden av industriberoende. Mer avlägsna regioner med typiskt lägre befolkningstäthet och glesare bosättningsnätverk och med ett ekonomiskt beroende av storjordbruk, led troligen oproportionerligt mycket. De få och ofta sällsynta tjänster dessa områden hade tillgång till minskades samtidigt som gårdssammanslagningarna accelererade på grund av kostnads-/prispressens hårdnande grepp. Denna onda nedgångsspiral förvärrade utvandringsströmmarna, som i sin tur drev ner den regionala basbefolkningen.

Det lilla servicecentret i inlandet, som en gång var ett karakteristiskt inslag i det australiska livet på landsbygden, kom under hårt tryck när bankkontor, postkontor och tåglinjer stängdes. Många kommentatorer började tala om den lilla australiska landsortens död. Samtidigt pekade andra på framväxten av så kallade "svampstäder": regionala centrum som kan argumenteras blomstrade på bekostnad av de små städerna i deras inland (Salt, 2001; Argent m.fl., 2008; Alexander & Mercer, 2007).

En stundtals hård offentlig och politisk debatt utbröt därefter gällande framtiden för landsortsstäderna och i vilken utsträckning offentliga medel bör riktas till att skydda och bevara dessa skikt av bosättningsystemet på landsbygden. Mediereportaget var fyllt av

Ruta 2.1 (fortsättning)

berättelser om passionerade kampanjer och protester från landsbygdsbor till försvar för "sitt" samhälle. Vissa delar av media och politiska grupper stödde skyddet av landsortens institut mot globaliseringens tyranni och den nyliberala ideologin (se Pritchard & McManus, 2000 och Gray & Lawrence, 2001 för ett urval av dessa debatter). Andra hävdade dock att knappa offentliga medel inte borde slösas bort på att bevara kvarlevor från svunna dagar genom att upprätthålla kommersiellt olönsamma tjänster i krympande (och åldrande) befolkningar. I stället för att allokera resurser i ett försök att hålla kvar människor i tätorterna och det omgivande inlandet föreslog denna grupp att tillhandahållande av incitamentbetalningar till de företag och invånare som ville flytta till ett större centrum skulle innebära en mycket mer kostnadseffektiv och rättvis användning av offentliga resurser (t.ex. Forth & Howell, 2002). Även om det var ett ideologiskt "rent" och ekonomiskt rationellt argument tenderade det att förbise det faktum att: a) inte alla små landsbygdsstäder minskar; b) inte alla invånare i sådana städer är socialt och geografiskt missgynnade, även om vissa är det; och c) det verkar inte finnas en enda "magisk" tröskelbefolkningsnivå som indikerar nuvarande och framtida ickelivsduglighet som ett servicecenter.

Som den relativt nya litteraturen om livsstilsmigration och den konsumtionsorienterade landsbygden har visat (se Holmes 2006, 2010), är inte alla landsbygdsregioner och små städer likadana, och de står inte heller inför samma framtid. I åtminstone Australien och Nordamerika frodas många små städer med växande befolkning och livliga affärssektorer. Ändå tenderar sådana städer att vara belägna i mer miljö- och lägesgynnade regioner, med närhet till inspirerande och varierande naturlandskap (t.ex. bergs- och/eller flod- eller kustutsikt), bekväma klimatförhållanden och god tillgång till sysselsättning och detaljhandelsmöjligheter. Den nuvarande situationen är dock mer komplex än en skarp binär "region där hög bekvämlighet är lika med tillväxt och välstånd kontra region där låg bekvämlighet är lika med nedgång och fattigdom". Regioner med övervägande ursprungsbefolkningar och/eller med gruv- eller energiutvinningsverksamhet koncentrerad inom dem är också i allmänhet förknippade med högre befolkningstillväxt än genomsnittet.

Ruta 2.1 (fortsättning)

För närvarande tvingas vi att påminnas om den miljömässiga grunden för landsbygdsbebyggelse på grund av de alltmer uppenbara effekterna av klimatförändringarna. Även om vetenskapen bakom klimatförändringarna och modelleringen av de globala och rumsligt specifika effekterna av global uppvärmning har funnits med oss i några decennier, är det först på senare tid som forskning och politiska insatser har gjort övergången till att undersöka dess sannolika manifestationer vid subnationella regionala skalor. En del ny forskning (Beer m.fl., 2013; NSW Office of Environment and Heritage, 2014a, 2014b) visar att de mer avlägsna, torrare inlandsregionerna i Australien sannolikt i genomsnitt kommer att uppleva varmare och torrare förhållanden under de kommande decennierna, vilket hotar jordbrukets livskraft (åtminstone som det för närvarande tillämpas) och testar kapaciteten hos redan missgynnade och krympande befolkningar att anpassa sig till den nya verkligheten med en ökad frekvens av värmeböljor och skogsbränder. Dessa zoner upplever redan relativt höga nivåer av förlust vad gäller nettomigration och befolkningsminskning, och har gjort det under några decennier. En växande andel av invånarna i dessa områden har "lämnats kvar" och är ekonomiskt oförmögna att lämna på grund av bristen på en fungerande lokal eller regional fastighetsmarknad (se kapitel 5). Utan förmågan att likvidera sina bostadstillgångar är villiga säljare i praktiken instängda i en stad med minskande tjänster. En potentiellt stor fråga om social och rumslig rättvisa har börjat diskuteras i Australiens torra inlandszoner när det gäller möjligheter till överlevnad, också för bland annat företag och skapandet av sysselsättning. Under dessa omständigheter kan debatter mycket väl dyka upp igen, gällande huruvida invånare i de mest negativt drabbade subregionerna bör uppmuntras för att flytta till säkrare områden, eller om mer anpassningsbara servicelösningar som gör det möjligt för landsbygds-invånare att behålla sin koppling till sin stad och sitt samhälle.

Sammanfattning av avsnittet

Bidragen till denna del av boken gör det tydligt att bosättning inte bara finns kvar i norr, utan att det är dynamiskt och mångsidigt. Medan människor flyttar i väg kommer nya människor, och dessa är ofta väldigt olika vad gäller demografi, kultur och social organisation än de som har lämnat. Denna dynamik och mångfald återspeglas i detta avsnitt av boken med undersökningar av livet i små byar (kapitel 1, 2 och 4), gamla och unga (kapitel 2 och 3), olika typer av internationella migranter (kapitel 1 och 6) och de som kan ha lämnat men har svårt att helt överge sina band till regionen (kapitel 5). I det här avsnittet berör Linda Lundmark i kapitel 6 rörligheten i många nordliga liv, ett tema som även genomsyrar avsnittet "att resa". Gränserna mellan "att leva eller att bo" och "att resa eller att besöka" är ofta suddiga.

Bidragen till denna del av boken handlar mycket mer om de mindre städerna och byarna än om de kommunala centrum som i ökande grad har lockat till sig nyckelelementen gällande hälsa, utbildning och annan offentlig infrastruktur som är utformad för att stödja ett bra boende i norr. Detta beror delvis på att mycket av den befintliga forskningen om centraliseringsprocessen av befolkning och tjänster i norr har tenderat att marginalisera de mindre bosättningarna (D.B. Carson m.fl., 2019). Avsnittet visar i stället att det finns en befolkningsutveckling som fokuserar på de centrala platserna (ungdomar, flyktingar) och utveckling som är mer förknippade med mindre byar (äldre, livsstils-migranter). För den senare kan ovan citerade Stones (1962) upplevda hot om isolering faktiskt vara en huvudattraktion för denna plats.

Att uppmuntra och avråda bosättning

Detta inledande kapitel avser inte att ge en heltäckande översikt över politiska svar på fortsatt bosättning i norr, men kapitlen i detta avsnitt och annan samtida akademisk litteratur identifierar några av de åtgärder som avsiktligt eller oavsiktligt har kommit för att uppmuntra eller avskräcka vissa människor att bosätta sig på vissa platser. Kirk Stone var mest oroad över transport och tillgänglighet och detta är en ihärdig fråga. Det finns ett argument att regionen är mycket tillgänglig, med mycket välskötta (även om geografiskt begränsade) vägnät och fem eller sex flygplatser med regelbunden service, som var och en sällan ligger mer än ett par timmars bilresa från nästa. Detta kan dock vara en optimistisk insiders syn, med kommentarer från Nordiska ministerrådets institut för regional

utveckling och planering, Nordregion (Löfving m.fl., 2019), som beklagar att norr är en utmanande "timme med flyg" från Stockholm.

Avstånd och tillgänglighet kan uppmuntra till bosättning för vissa och avskräcka bosättning för andra, men det finns också en rad policys och praxis på plats som gör det allt svårare för människor att bo här. Dessa sträcker sig från den något motsägelsefulla bostadspolitiken som beskrivs i kapitel 5 (där behovet av nya bostäder inordnas under politik som förhindrar att nya hus byggs på vissa platser), till centraliseringen av tjänster till några större städer som beskrivs ovan, till kommunala myndigheter som väljer att inte tillhandahålla medel för gatubelysning eller snöröjning även i de större av de yttre städerna och byarna. Att stänga skolor, vårdcentraler och butiker har varit en vanlig praxis i den offentliga och privata sektorn under de senaste 50 åren, men forskare som Amcoff (2012; Amcoff m.fl., 2011) ifrågasätter om de demografiska effekterna av dessa stängningar har varit så dramatiska som ofta uppfattats.

Samtidigt som tyngden av trycket verkar vara att motverka bosättning (förutom inom kommuners centrum), finns det också initiativ som syftar till att göra även de mest avlägsna platserna alltmer beboeliga. Dessa inkluderar världsledande framsteg inom användningen av digital teknik för att stödja hälsa, utbildning och annan tjänsteleverans (Löfving m.fl., 2019; Norberg, 2017; Näverlo m.fl., 2016). Forskare noterar dock att det finns en ihärdig spänning mellan de som vill främja sådan teknik och de som vill begränsa deras användning på grund av en uppfattning om att alltmer spridda system också kommer att hota livskraften för centrala platser (Kolehmainen m.fl., 2016).

Det finns därför ingen tydlig politisk riktning, även om initiativens börda verkar avskräcka från permanent bosättning. De som bor i norra inlandet behåller en viss makt över att hantera sina egna liv, vilket återspeglas i lokala initiativ för att återöppna butiker och att omorganisera offentliga tjänster (se kapitel 4), genom införande av digitala tjänster även när de inte är "statligt" godkända (Norberg, 2017) och genom att rumsligt och tidsmässigt anpassa sina liv för att göra det bästa av förhållandena och undvika eller mildra de mer utmanande ekonomiska och klimatologiska tiderna på året (som betonats i den här boken). Det huvudsakliga bidraget från denna del av boken (och ett stort bidrag från boken som helhet) är att betona att de utvecklande förhållandena i norr passar vissa människor och inte andra, passar vissa yrken och inte andra, och är inte föregångaren till någon oundviklig "nedgång till ingenting", inte ens för de till synes mest marginella bosättningarna (Peters m.fl., 2018). Kirk Stone skulle kanske

ha blivit förvånad över den ihärdiga bosättningen i norr, även om han skulle få sina förutsägelser bekräftade av (den allmänna) bristen på bosättningsexpansion. De australiska politiska debatterna kan lära sig av de svenska erfarenheterna att förändrat klimat och ekonomi inte nödvändigtvis innebär "slutet" för ens de mest marginella miljöerna, utan sannolikt är föregångare till dramatiska och grundläggande förändringar i vem som kan och bor i norr.

Referenser

- Alexander, S. & Mercer, D. (2007). Internal migration in Victoria, Australia - testing the 'sponge city' model. *Urban Policy and Research*, 25 (2), 229-255.
- Amcoff, J. 2012. Do Rural Districts die when their Schools close? Evidence from Sweden around 2000. *Educational Planning* 20 (3), 47-60.
- Amcoff, J., Möller, P., & Westholm, E. (2011). The (un)importance of the closure of village shops to rural migration patterns. *The International Review of Retail, Distribution and Consumer Research* 21 (2), 129-143.
- Argent, N., Rolley, F., & Walmsley, J. (2008). The sponge city hypothesis: does it hold water? *Australian Geographer*, 39 (2), 109-130.
- Beer, A., Tually, S., & Kroehn, M. (2013). Australia's country towns 2050: what will a climate adapted settlement pattern look like? Brisbane: National Climate Change Adaptation Research Facility.
- Carson, D. B., Lundmark, L., & Carson, D. A. (2019a). The continuing advance and retreat of rural settlement in the northern inland of Sweden. *Journal of Northern Studies* 13 (1), 7-34.
- Carson, D. B., Solbär, L., & Stjernström, O. (2019b). Hot-spots and spaces in-between: Development and settlement in the "Old North." I C. H. Keskitalo (red.) *The Politics of Arctic Resources* (18-37). Abingdon: Routledge.
- Forth, G. & Howell, K. (2002). Don't cry for me, Upper Wombat: The realities of regional/ small town decline in non-coastal Australia. *Sustaining Regions* 2 (2), 4-11.
- Gray, I. & Lawrence, G. 2001. *A Future for Regional Australia: Escaping Global Misfortune*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Holmes, J. (2006). Impulses towards a multifunctional transition in rural Australia: Gaps in the research agenda. *Journal of Rural Studies* 22, 142-160
- Holmes, J. (2010). Divergent Regional Trajectories in Australia's Tropical Savannas: Indicators of a Multifunctional Rural Transition. *Geographical Research* 48, 342-358.
- Hunt, T. L. & Lipo, C. P. (2009). Revisiting Rapa Nui (Easter Island) "Ecocide 1". *Pacific Science* 63 (4), 601-616.
- Kohlemainen, J., Irvine, J., Stewart, L., Karacsonyi, Z., Szabó, T., Alarainta, J., & Norberg, A. (2016). Quadruple Helix, innovation and the knowledge-absed development: Lessons from remote,

- rural and less-favoured regions. *Journal of the Knowledge Economy* 7 (1), 23–42.
- Löfving, L., Norlén, G., & Helién, T. (2019). Digital Västerbotten. Promoting Equal Standards of Living for Inland Municipalities through Digital Technologies, Sweden. RELOCAL Case Study N° 29/33. Joensuu: University of Eastern Finland. <https://relocal.eu/> - hämtad 17 oktober 2023.
- New South Wales Office of Environment and Heritage. (2014a). New England North West Climate change snapshot. Sydney: Office of Environment and Heritage.
- New South Wales Office of Environment and Heritage. (2014b). Far West Climate change snapshot. Sydney: Office of Environment and Heritage.
- Norberg, A. (2017). From blended learning to learning onlife: ICTs, time and access in higher education (Från blended learning till lärande onlife). (Doktorsavhandling).
- Näverlo, S., Carson, D. B., Edin-Liljegren, A., & Ekstedt, M. (2016). Patient perceptions of a virtual health room installation in Northern Sweden. *Rural and Remote Health* 16, 3823.
- Peters, P., Carson, D. B., Porter, R., Vuin, A., Carson, D. A. & Ensign, P. (2018). My village is dying? Integrating methods from the inside out. *Canadian Review of Sociology / Revue canadienne de sociologie* 55 (3), 451–475.
- Pritchard W. & McManus, P. (red.) (2000). *Land of Discontent: The Dynamics of Change in Rural and Regional Australia*. Sydney: University of New South Wales Press.
- Salt, B. (2001). *The big shift: welcome to the third Australian culture - The Bernard Salt report*. Melbourne: Hardie Grant.
- Stone, K. H. (1962). Swedish fringes of settlement. *Annals of the Association of American Geographers* 52 (4), 373–393.
- Stone, K. H. (1971). Isolations and retreat of settlement in Iceland. *Scottish Geographical Magazine* 87 (1), 3–13.

3. Små byar och socioekonomisk förändring i resursrika periferier: en inblick från norra Sverige

Originaltitel: Small Villages and Socio-Economic Change in Resource Peripheries: A View from Northern Sweden

Dean B. Carson, Doris A. Carson, Marco Eimermann, Michelle Thompson & Matthew Hayes

Sammanfattning

De flesta samhällen och byar i norra Sveriges inland har kommit till som ett resultat av att självständiga bönder och skogsbrukare bosatt sig där. Det betyder att det är relativt ovanligt att ursprunget till bosättningsmönstret är industri- eller företagsrelaterat. I det här kapitlet jämförs olika bakgrunder till bosättning i byar i norra Sveriges inland med liknande erfarenheter och utveckling i Kanada och Australien. I Kanada och Australien var industri- och företagsstäder vanligare, och det finns vissa bevis på att dessa städer har haft svårare att locka till sig och behålla befolkning än vad vi här kallar svenska "nybyggarbyar".

Myten: Bosättningen i norra Sverige kretsar kring bruksorter (med endast en dominerande industri) som har varit särskilt utsatta för avfolkning.

Metoder: Baserat på andras och egna tidigare studier, illustrerar författarna i detta kapitel typen och omfattningen av bruksorter i norra Sverige (Norrbotten och Västerbotten) och jämför nutida ekonomisk och demografisk utveckling med mer diversifierade bosättningar. Syftet är att se om 'myten' att bruksorter med endast en dominerande industri skulle vara mer sårbara än andra byar i regionen gäller i svensk kontext.

Ansatser: Utveckling av alternativa ekonomiska aktiviteter som turism har varit svårt. I Sverige finns det ingen tydlig skillnad mellan den senaste tidens demografiska utveckling för industri- och nybyggarbyar, och den lokala ekonomiska aktiviteten har varit relativt oviktig eftersom de flesta

byar är väl kopplade till regionala arbetsmarknader. Mycket av bosättningen i norra Sverige har inte funnits kring enstaka industri- eller företagsstäder, utan kring nybyggarbyar med relativt olika karaktär.

Slutsatser: Det finns inga uttalade bevis på större avfolkning i industribyar jämfört med dessa nybyggarbyar. På så sätt tillför detta kapitel nyanser till idén om ett bosättningsförlopp där större industrier på olika sätt bidrar till socioekonomisk utveckling i mindre och större orter – vilket är ett mycket relevant resultat i samband med den gröna (åter)industrialiseringen i norr. Författarna uppmanar till att anpassa traditionella förhållningssätt inom samhällsplanering från att vara baserad på skatten som betalas av permanent bosatta till att inkludera möjligheterna att arbeta hemifrån, från fritidshuset och allmänt från olika platser för allt fler tillfälliga invånare (som ibland bor här, och ibland någon annanstans). Bara på så vis kan dessa orter förbli viktiga och attraktiva i det norrländska landskapet.

Nyckelord: bruksorter, industriorter, nybyggarbyar, ortsdemografi, regionala arbetsmarknader

Frövifors Pappersbruksmuseum

4. Myten om hårt förankrade landsbygdsbor: en fallstudie av byar på den isländska landsbygden

Originaltitel: The Myth of the Immobile Rural: The Case of Rural Villages in Iceland

Thoroddur Bjarnason

Sammanfattning

I det här kapitlet visar författaren att det inte bara finns kvar bebyggelse i norra delarna av Island, utan att befolkningen också är dynamisk och mångsidig. Det finns ingen tydlig politisk riktning för det som sker, även om tyngdpunkten för initiativen verkar avskräcka från permanent bosättning. De som bor i inlandet i norr behåller viss makt att sköta sina egna liv, vilket återspeglas i lokala initiativ för att återöppna butiker och att omorganisera offentliga tjänster. De kan göra så bland annat för att de har stor erfarenhet av hur det är att leva på olika platser. Bjarnason lyfter med detta kapitel att den stora majoriteten av invånare i de studerade isländska byarna sannolikt har bott någon annanstans under sina liv, inklusive i urbana områden.

Myten: Äldre människor har "fastnat" i dessa landsbygdsbyar och saknar andra erfarenheter.

Metoder: Kapitlet är baserat på en enkätundersökning i 56 samhällen med färre än 2 000 invånare belägna på den isländska landsbygden utanför direkta pendlingsavstånd från huvudstaden eller andra regionala centrum. Enkäten gav 5 642 svar, vilket motsvarar 30 % av alla över 18 år som bor i dessa byar. Fokus låg på var de hade bott förut och var de ville bo i framtiden. 56 % av dessa personer växte upp lokalt, medan 44 % av dem vuxit upp i Reykjavík eller på annan ort än där de bodde när enkäten genomfördes. Dessa svar kombinerades med isländsk statistik om byarnas demografiska utveckling under åren 1880–2019, vilket också visas i grafik och diagram.

Ansatser: Den utbredda uppfattningen om landsbygdsbefolkningar som i stora delar blivit "kvarlämnade" på otillgängliga platser har viktiga konsekvenser för landsbygds- och regionalpolitiken. Ibland hävdas att statliga strategier för regional utveckling har en tendens att uppmuntra landsbygdsbefolkningen att stanna kvar, i stället för att låta dem bryta sig loss från kedjorna som håller dem kvar. På så sätt förhindrar de i stället för att möjliggöra för urbana liv och upplevelser.

Slutsatser: Resultat från en nationell undersökning av invånare i samhällen av olika omfattning på den isländska landsbygden tyder dock på att 84 % av alla vuxna antingen är invandrare eller lokalbefolkning som har återvänt till samhället. Tre av fyra som bodde i samhällena där de växte upp hade under sin livstid bott i Reykjavík, på en annan plats på Island och/eller utomlands. Det här kapitlet presenterar vad dessa resultat kan ha för politiska konsekvenser, vilket också diskuteras i textrutor skrivna av borgmästaren i en landsbygdskommun och av ministern med ansvar för landsbygdsfrågor på Island.

Nyckelord: byar på landsbygd, Island, orörlighet, politiska konsekvenser, rörlighet

Husaviks fiskehamn, Island

5. Förändringar i sammansättning bland den yngre befolkningen

Originaltitel: The Changing Youth Population

Dean B. Carson, Thoroddur Bjarnason & Olof Andreas Stjernström

Sammanfattning

"Ungdomsutvandring" uppfattas vanligen som ett problem för landsbygdsområden, eftersom det bidrar till sämre demografiska och ekonomiska förhållanden. Befolkningsdynamiken, fördelningen mellan olika åldersgrupper i samhället, och mångfalden som denna del handlar om återspeglas i det här kapitlet vad gäller de som kan ha lämnat en plats (fysiskt) men som har svårt att helt klippa sina band till regionen.

Myten: Ungdomar flyttar från landsbygden, ibland på uppmaning av föräldrar och andra aktörer i samhället.

Metoder: Kapitlet tar de tio kommunerna i norra Sveriges inland som ingår i Region 10 som ett illustrerande exempel på ungdomar som stannar i bygden och ungdomar som flyttar. Statistik visar att endast cirka 12–15 % av människor i åldern 15–24 år (som FN anser vara "ungdomar") har flyttat ut något år sedan år 2000, vilket också visas i diagram i figur 5.1. Netto-utflyttning (överskottet av utflyttning jämfört med invandring) är också koncentrerat till de äldre ungdomsåldrarna, där det vanligtvis har förekommit nettoinvandring av personer i åldern 15–19 år. Det finns dessutom en lång historia av nettoinvandring av de i åldern 25–29 år, och åtminstone sedan 1968 har denna åldersgrupp vanligtvis haft den högsta nettoinvandringen av alla åldrar utom mycket unga barn. Författarna diskuterar dessa data i ett bredare socioekonomiskt sammanhang med hjälp av tidigare studier.

Ansats: Det här kapitlet utforskar ungdomsutvandring i norra Sverige, och visar att det är ett långvarigt ihållande fenomen och att det endast finns mycket svaga samband mellan nivåer av ungdomsutvandring och demografiska och ekonomiska prestationer.

Slutsatser: På senare tid (i alla fall innan pandemin) har det skett en stor tillströmning av ungdomar till landsbygden i norr, och ungefär hälften av alla lokala ungdomar stannar i norra Sverige. Jämförelser med Island tyder på att det inte är ungdomar som driver demografiska förändringar, utan också äldre vuxna. Vi får trots det inte glömma att det finns nyanser i dessa mönster. Till exempel kan avstånd och tillgänglighet uppmuntra till bosättning för vissa och avskräcka bosättning för andra. Det finns också en rad politiska åtgärder och praktiker på plats som gör det allt svårare för människor att bo (kvar) i norr. Författarna lyfter den motsägelsefulla bostadspolitiken som ett exempel på detta, då behovet av nya bostäder ingår i politiska åtgärder som samtidigt förhindrar att nya hus byggs på platser där det behövs som mest.

Kapitlet avslutas med något tänkvärt som lokala och regionala landsbygdsutvecklare kan fördjupa sig i:

- Det är osannolikt att "landsbygdens tillbakagång" i allmänhet orsakas av ungdomarnas utvandring, och det är därför osannolikt att insatser för att behålla ungdomarna kvar i bygden är lösningen för att motverka lokal ekonomisk nedgång.
- Fokus för politiken bör inte ligga på att förhindra utvandring av ungdomar, utan på att se till att ungdomar på landsbygden har resurser att lyckas när de lämnar, och på att välkomna dem som vill återvända. Resurser bör också läggas på de stora grupper av nyanlända ungdomar som fortsätter att flytta till landsbygdsområden.
- Ungdomar kommer att vara en viktig del av de ökande globala migrationsströmmarna, och landsbygdsområden kommer förmodligen att vilja ta emot och också uppmanas allt oftare att välkomna dessa ungdomar, om än bara för en kort tidsperiod.
- Ungdomar kommer sannolikt att flytta in och ut från landsbygdsområden i "vågor" av in- och utvandring relaterade till sysselsättningsmöjligheter, sociala behov och händelser på global nivå.
- Ungdomsbefolkningen på landsbygden kommer sannolikt att präglas av större mångfald på grund av dessa vågor, och tjänsteutformningen måste ta hänsyn till detta.
- De flesta ungdomar lämnar inte landsbygden, och att säkerställa möjligheter till ett bra liv för dem som stannar är en viktig uppgift för samhället, politiker och tjänstepersoner.

Nyckelord: orörlighet, unga flyktingar, ungdomars utflyttning, ungdomspolitik, återvändare

6. Bostäder i glesbefolkade områden – för mycket av ingenting eller för mycket ”gratis”?

Originaltitel: Housing in SPAs: Too Much of Nothing or Too Much for ‘Free’?

Linda Lundmark

Ett växande problem

Officiellt är regeringens ståndpunkt att det är viktigt för hållbar utveckling att folk ska kunna bo i både tätort och i landsbygd, och ofta är det den funktionella relationen mellan städerna och de kringliggande områdena som betonas. I Sverige har bostadsbyggandet bara setts som ett problem i städer, och historiskt sett ökade Miljonprogrammet antalet subventionerade bostäder mellan 1965 och 1974 och designades för att hantera den snabba urbaniseringsprocessen. Urbaniseringen gjorde att de problem som tätortsområden stod inför blev akuta, och än idag är bristen på bostäder ett allvarligt problem i Sverige. En konsekvens av den akuta situationen i storstadsområdena är att bristen på bostäder har diskuterats så mycket som ett storstadsproblem att landsbygdsområdena har glömts bort.

Med utvandring och ett sjunkande invånarantal över lag tar man för givet att det finns tillräckligt med tillgängliga bostäder i landsbygd och glesbefolkade områden, och att utbudet möter behoven. Den mediala bilden har varit att landsbygden är full av tomma och billiga hus som ingen vill ha (figur 6.1). Däremot har bostadsfrågan nyligen betonats som en nyckelfråga för landsbygdens framtid, både generellt sett, vilket syns i flera artiklar i nationell media (SVT nyheter, 2020), och i forskning (Syssner, 2018).

Efterfrågan på olika typer av bostäder är inte bara beroende av lokal demografi och efterfrågan, utan även invandring (från livsstils- eller flyktingmigranter till turism (till exempel fritidshusturism och mer tillfälliga besökare) påverkar bostadsmarknaden. Frågan som uppstår är om och

hur efterfrågan möts av tillgång? Tar kommunerna med efterfrågan utifrån i bedömningen av bostadsbeståndet? Behöver man tillgodose några (nya) boendetyper för efterfrågan utifrån? Dessa frågor är viktiga, inte minst eftersom konsekvenserna av att inte tillhandahålla passande bostäder är många, särskilt när det kommer till att locka kompetens till området. Hypotesen är att kommunerna är väl medvetna om den lokala efterfrågan på bostäder, men mindre medvetna om intresse och efterfrågan utifrån, vilket påverkar bedömningen av bostadsutbudet inom kommunerna. Vidare identifieras problemet med att matcha bostad efter specifika behov.

Med hjälp av sekundära data från Statistikmyndigheten, bostadsmarknadsanalyser av Länsstyrelsen i Västerbottens och Norrbottens län beställda av Boverket, samt en mediebevakning över bostäder i glesbefolkade områden, diskuterar författaren norra Sverige och belyser komplexiteten i efterfrågan på bostäder på landsbygd och glesbefolkade områden i relation till det tillgängliga och planerade bostadsbeståndet.

Figur 6.1 Huset representerar en vanlig föreställning om bostäder i landsbygdsområden. Foto: Linda Lundmark.

Bosättningsmönster i norra Sveriges glesbefolkade områden

Norra Sveriges demografiska och socioekonomiska egenskaper har genom historien formats av dominantas industriernas utveckling, exempelvis jordbruk, gruvdrift och skogsbruk. Befolkningen i norra Sverige är framför allt samlad vid kusten i städer och samhällen. Stora kommuner med få och utspridda invånare gör det svårt att planera för bostadsbyggande, och den demografiska kompositionen försvårar problemet med samlad befolkning ytterligare. Detta innebär att kommuner tenderar att förespråka koncentration av boende, vilket med tiden innebär slutet för andra städer.

Färre invånare och åldrande, följt av ökad utflyttning och färre jobb i traditionellt näringsliv har varit vanliga utvecklingsmönster i norra Sverige. Några områden har haft kraftig nedåtgående utveckling, medan andra har upplevt en stadigare och mer gradvis nedåtgående utveckling, vilket reflekterar en större trend med omstrukturering av landsbygden och den ständiga urbaniseringen i norra Sverige (Hedlund & Lundholm, 2015; Lundmark, 2006).

I en ny publikation av Carson, Lundmark & Carson (2019) diskuteras bosättningsmönster i norra Sverige. De säger att en förändring i sysselsättningsfokus från exploatering av naturresurser till tjänster kommer att fortsätta avgöra bosättningsmönster i stor utsträckning. Behoven av traditionella näringar som skogsbruk, gruvdrift och energiproduktion kräver en viss bosättningsstruktur med mindre, mer specialiserad och centraliserad arbetskraft, medan småskaliga aktiviteter som bygger på attraktivitet såsom turism och livsstilsmigration sannolikt fortsätter att medföra en annan sorts utveckling med små och utspridda befolkningar som troligtvis minskar allt mer. Detta har konsekvenser för hur kommuner i norr planerar för bostadsbyggande och bosättning.

En annan viktig omständighet för bosättningsmönster är tillgången till infrastruktur. I norra Sverige är en stor del av infrastrukturen byggd i (före detta) utvinnings syfte (Byström, 2019). Det innebär att bosättning idag är beroende av detta närverk, om än inte alls intresserade eller beroende av samma tillgångar som förut. Det är också den som möjliggör pendling. Det är särskilt vanligt att pendla långt i kommuner där arbetsmarknaden passar för så kallad "fly in/fly out"-modell. Ett exempel på detta är gruvdriften i Gällivare. Dessa pendlare har långa arbetsdagar, men under en begränsad tid. De är sedan lediga en vecka för att sedan

jobba en vecka, till exempel. Tillgången till arbete är säkrad samtidigt som invånare på orter utan större arbetsmarknadsutbud har möjlighet att bo kvar. Många som pendlar på detta sätt bor i husvagnar nära arbetsplatsen, eftersom alternativet skulle bli för kostsamt (eller obefintligt eftersom lägenheter för 1 person inte finns eller är för dyra).

Efterfrågan på bostäder i glesbefolkade områden

När man talar om bostadsmarknaden generellt fokuserar nästan all forskning på frågor relaterade till storstadsområden. Man diskuterar segregation och gentrifiering som delar av den föränderliga stadsbilden i litteratur om både storstäder över hela världen, och i nordiska och svenska sammanhang (Hjort, 2009; Scarpa, 2016). Efter hållbarhetsdebatten har fokus för planering riktats mot tätare städer och därmed kopplat boende och pendling genom arbetsmarknadsfrågor och kompetens. Vidare har olika teman varit viktiga för bostadsdebatten, som exempelvis den höga hyran i storstadsområden, för små och få lägenheter, och obefintligt eller lågt byggnadsunderhåll där hyresvärdarna kan tjäna mycket pengar på nedgångna bostadshus (i Miljonprogramområden). Höga lån gör att hushållen blir känsliga för prisförändringar på marknaden genom bolåneräntorna som binder banksektorn till det individuella behovet av bostäder. Dessa problem, som mest syns i städer, är allvarliga, men det finns också problem på landsbygden som är minst lika problematiska.

En bostadsfråga som sällan diskuteras utifrån ett landsbygdsperspektiv är efterfrågan: vem söker bostad på landsbygden och av vilka anledningar? När det kommer till att locka folk utifrån har naturen setts som ett möjligt dragplåster till landsbygden. Däremot kan strandskyddslagen bli ett problem, inte minst med tanke på nybyggnad av stugor och fritidshus. Enligt Boverket omfattar strandskyddet området 100 meter från strandkanten, både inåt land och ut i vattnet. Detta undantag gäller för alla typer av byggnader som exempelvis kojor, eldplatser, och skjul närmare än 100 meter från stranden. Förutom att säkerställa goda levnadsförhållanden för vilda växter och djur säkerställer strandskyddslagen också att allmänheten kan nyttja stränderna för friluftsliv. Kommuner kan få dispens från strandskyddslagen, särskilt för LIS-områden (Landsbygdsutveckling i strandnära lägen). Man nämner också turism som är beroende av byggnader nära vatten som något som kan få dispens, också möjligheten att bygga attraktiva bostäder nära serviceanläggningar för att bibehålla en bra service. Detta inkluderar även stugor och fritidshus.

Tabell 6.1 Livsfaser och bostadsbehov

	Bostadsbehov och mål (Jones, 1987)	Anpassat till nordiskt sammanhang av författaren
Före barn	Billig lägenhet i centralt läge	Billig lägenhet eller hus i centralt läge
Väntar barn	Hyrd enfamiljsbostad nära lägenhetsområde	Enfamiljsbostad
Barnuppfostran	Ägd enfamiljsbostad i förort	Enfamiljsbostad
Barnen flyttar ut	Ägd enfamiljsbostad i förort	Enfamiljsbostad
Efter barn	Mindre hem med hög kvalitet	Enfamiljsbostad
Senare i livet	Äldreboende eller tillsammans med sina barn	Lägenhet eller enfamiljsbostad

Källa: Anpassat från Jones (1987) till nordiskt sammanhang av författaren.

Som vi vet genereras efterfrågan av olika orsaker. Ett sätt att se på efterfrågan är genom ett livsfasperspektiv där individuella behov och familjebehov är kopplade till olika stadier (eller cykler). Med tanke på detta är likheterna många mellan bostadsefterfrågan i staden och på landsbygden, eftersom lokal efterfrågan är kopplad till människor och deras olika faser i livet. Unga människor som flyttar hemifrån för första gången har andra behov än par som skaffar familj. Däremot har äldre människor som flyttar från ett hus till en lägenhet liknande behov som unga människor: de vill ha en mindre och billigare lägenhet med gångavstånd till affärer och andra tjänster. Efterfrågan genereras också av andra händelser i livet. Till exempel leder skilsmässa till efterfrågan på fler bostäder.

Jones (1987) utvecklade en schematisk typologi i 6 steg där olika steg i livet kopplas samman med bostadsbehov och mål (tabell 6.1). Hans typologi är dock gjord för att passa en annan kontext, så vissa anpassningar har gjorts för att den ska passa nordisk landsbygd, mest baserat på tillgångsfrågor, men också att folk tenderar att föredra liknande bostad som de har vuxit upp i, vilket forskningen har visat (Feijten, Hooimeijer & Mulder, 2008). Om man antar att efterfrågan i landsbygdsområden i högre grad än på andra ställen är lokalt genererad, ökar också sannolikheten att efterfrågan görs på enfamiljshus.

Med det sagt att likheterna är många behövs det här också förtydligas att den demografiska sammansättningen av åldersgrupper i lokalbefolkningen har stor betydelse för vilken typ av lokal efterfrågan som genereras, men att bostadsrörligheten i allmänhet också är nära kopplad till urbaniseringsnivå, statliga stöd och bostadsmarknadens storlek och struktur (Van der Vlist, Gorter, Nijkamp & Rietveld, 2002).

Förutom lokal efterfrågan finns också icke lokal efterfrågan. Efterfrågan utifrån genereras exempelvis av människor som har fått nya jobb i det lokala området, eller av de som har köpt jordbruksmark eller investerat i skogsmark. Attraktiva bostäder är en nödvändig förutsättning för frivillig inflyttning, samt för att attrahera så kallade obundna migranter till områden rika på attraktiva naturtillgångar (Andersson, 2015). De här människorna är migranter med hög mobilitet, och som saknar tidigare koppling till området genom familj eller vänner. Eftersom motiven till efterfrågan utifrån varierar så mycket är det svårt att förutspå vilka typer av bostäder som kan tänkas behövas, eftersom dessa inflyttare inte nödvändigtvis har samma krav som lokala invånare.

En ny trend som har diskuterats mycket är efterfrågan från människor som söker ett "enklare liv", de så kallade "nerväxlarna" (Saltzman, 1991; Etzioni, 1998, se också sammanfattning av kapitel 11 (Eimermann, Hedberg & Nuga) i den här skriften). Dessa människor flyttar från stad till landsbygd och vill på så vis komma åt egenskaper som ofta relaterar till hållbarhet och naturens värde. Dessa kan vara både nationella migranter och migranter från andra delar av världen (mestadels Europa) med det gemensamma målet att fly undan stadslivet (Eimermann, Hedberg & Lindgren, 2020). Efterfrågan från denna sorts befolkning är svårfångad, men även om den är liten just nu kan den vara värd att tänka på i framtiden för vissa nordiska områden. Det finns också förhoppningar om att man ska kunna använda redan övergivna hus till inte bara bostäder, utan också till företag som flyttar från storstadsområden (SVT nyheter, 2020). Detta fenomen har också möjlighet att långsiktigt påverka det generella bosättningsmönstret i Norrlands inland (Carson, Lundmark & Carson, 2019).

På ett liknande sätt genereras icke lokal efterfrågan av stadsbor som köper stuga eller fritidshus, eller omvandlar ett permanent boende till ett fritidshus för att få tillgång till vissa bekvämligheter, vilket kan kopplas till det enklare livet eller naturen (Müller & Marjavaara, 2012). För att ytterligare komplicera det hela omvandlas också fritidshus till permanenta boenden i vissa fall (Marjavaara, 2008) vilket också kan ses som en lokal möjlighet att öka befolkningen.

Fritidshusägande på landsbygden och i glest befolkade områden kan vara antingen planerade och väl genomtänkta investeringar i områden med hög tillgång till olika bekvämligheter och service (ofta på kusten eller i fjällen) eller i områden där människor har sina rötter (Lundmark & Marjavaara, 2005), men det kan också röra sig om att människor som bor i städer ärver hus som de inte känner någon koppling till (Lundmark & Marjavaara, 2013; SVT nyheter, 2020). Detta förändrar både användningen av husen och ägarstrukturen långsiktigt. Tomma och sparsamt använda stugor och fritidshus kan anses vara ett problem för områden där det råder bostadsbrist på den lokala bostadsmarknaden (Lundmark & Marjavaara, 2013).

Konkurrensen om bostäder blir ojämn även i områden där människor köper permanenta boenden för att sedan använda dem som stugor eller fritidshus. En fråga som diskuteras mycket i förhållande till detta är att dessa människor kan ha andra ekonomiska förutsättningar, vilket gör att de har mer pengar att handla för och därmed marginaliserar de lokala invånarna och orsakar utträngning. Det är oklart hur stor omfattning detta fenomen har (Marjavaara, 2008), men för enskilda är det klart att detta kan vara ett stort problem. Förändringar i fritidshusägares preferenser och behov kan också vara associerat till förändringar i familjelivssituation (Godbey & Bevins, 1987; Lundmark & Marjavaara, 2013).

Det är inte bara fritidshus som kan förändra läget på den lokala bostadsmarknaden. Även andra utifrån skapade förutsättningar kan ha stora effekter. Det kan handla om säsongvariationer i efterfrågan på bostäder ämnade för arbetare inom en särskild bransch där hotellen inte kan tillhandahålla tillräckligt med rum. När det gäller Arjeplog har biltestindustrin påverkat priserna på hus och skapat svårigheter för lokalbefolkningen eftersom bostäderna har blivit mycket dyra i förhållande till de lokala lönerna. Generellt sett får människor som säljer sina fastigheter bra pengar för det, men det är inte dessa som påverkas negativt av de stigande priserna. Det är dem som köper en ny eller sin första bostad på den lokala bostadsmarknaden som påverkas mest av detta.

En annan faktor som påverkar bostäder i glesbefolkade områden är ägarstrukturen för skogs- och jordbruksmark. De som köper skog och får ett hus på sin mark, vad gör de med det? Exempelvis de som köper skogsmark och får med ett hus på köpet som de inte är intresserade av kanske väljer att bara låta det stå orört. Om en och samma person köper flera egendomar kan det följa med flera hus på köpet, vilket kanske innebär att bara ett av husen används som bostad. Eftersom priserna på

marknaden är så låga kan ägaren välja att lämna ett hus oanvänt och övergivet.

Tillgång på bostäder

Historiskt sett var den socialdemokratiska hållningen att staten genom sin bostadspolitik skulle tillhandahålla bra bostäder för alla, inte bara de i särskilt behov av bostad (Turner, 1997). Detta innebar att välfärdsstaten skulle tillhandahålla bostäder på mer jämlika villkor (Hedin et al., 2012). En snabb förändring av bostadspolitikerna sedan 1990-talet gjorde däremot att bostadsmarknaden blev marknadsstyrd. Avskaffandet av lagar som reglerade bostadsmarknaden har skapat helt nya förhållanden, och sedan 1992 har kommunala bostadsbolag konkurrerat med den privata sektorn om nybyggnationer (Turner & Whitehead, 2002). Detta har fått flera konsekvenser för en redan dysfunktionell marknad och har försvårat lägenhetsbyggandet i glesbygden av ekonomiska skäl.

Bostadssituationen i norra Sverige jämfört med resten av Sverige är även intressant om man tittar på vilka typer av bostäder som finns tillgängliga. I Sverige är det som helhet 40,5 % av alla hushåll som bor i villa, 28,3 % som bor i hyresrätt, och 20,2 % som bor i bostadsrätt (www.scb.se). I de områden som undersöks här är det väldigt få lägenhetshus och så mycket som 75 % av alla hushåll bor i hus i stället för hyreslägenheter. Exempel på detta finns i Övertorneå och i Överkalix kommun (Bostadsmarknadsanalys Norrbotten, 2019).

Svenska regeringen stöttar bebyggelse av nya bostäder i områden där befolkningen ökar och där det saknas vissa boendeanternativ som inte kan uppfyllas på annat sätt. Stödet finns också för kommuner som har drabbats av stora förändringar i sin fysiska struktur. När det gäller norra Sverige finns det två kommuner som har fått störst uppmärksamhet för detta: Gällivare och Kiruna. Båda har en lång historia av gruvdrift och de svenska gruvbolagen LKAB och Nya Boliden har förändrat läget för bostadsmarknaden i kommunerna drastiskt. I Gällivare, som är ett extremfall, orsakar flytten av Malmberget enorma strömmar av folk som söker sig till andra bostäder i eller i närheten av Gällivare (se ruta 6.1).

Konkurrensen på marknaden sticker också ut i norra Sverige. Låga priser på det befintliga bostadsbeståndet har konsekvenser för marknaden: äldre människor behåller sina hus så länge som möjligt i stället för att sälja, eftersom försäljning och flytt till lägenhet eller annat område ofta innebär högre levnadskostnader. Låga huspriser och gamla tomma hus

med låg standard gör det dessutom svårt att motivera att bygga nya hus eftersom det är mycket dyrare, även om det finns en efterfrågan på bostäder som inte tillgodoses av den standard som erbjuds på befintlig marknad.

Ruta 6.1 Gällivare, där två städer blir en

Linda Lundmark

En särskild uppsättning bostadsfrågor finns i Gällivare kommun i Norrbottens län. Det här är en kommun där gruvdrift har varit stöttepelaren i ett sekel och gruvan har också varit avgörande för var bebyggelsen har utvecklats till större bostadsorter. Kommunen har två orter 5 kilometer från varandra: Malmberget och Gällivare, där Gällivare är den centrala orten. Malmberget har byggts ovanpå en stor järnmalmsfyndighet som utvinns av det statligt ägda företaget LKAB. Fyndigheten av järnmalm, och också själva anledningen till att orten Malmberget ligger där den ligger, har nu blivit ett problem på grund av risken för att gruvan kollapsar på olika ställen under samhället. Som en följd av detta flyttas hela samhället successivt men snabbt och införlivas i Gällivare centralort. Viktigt här är att det inte bara är människor som flyttas, utan även de byggnader som kan flyttas (figur 6.2a & 6.2b). Vid sidan av själva flytten av byggnader byggs också nya lägenheter och hus i Gällivare.

Exemplet med Malmberget och Gällivare illustrerar problemen med bostadsplanering där efterfrågan genereras av plötsliga och oväntade förändringar på bostadsmarknaden: 3200 personer berörs, 2000 hushåll och 250000m² bostäder, kontor och butiker påverkas. Planeringsmonopolet som Sveriges kommuner innehar har prövats till bristningsgränsen av en så stor förändring, och enligt den officiella hemsidan kommer processen inte att avslutas förrän 2032. Normalt sett har kommunerna lång tid på sig att förbereda för nya bostadskvarter. När man blev medveten om risken för gruvkollaps blev kommunen tvungen att tillsammans med LKAB påskynda planeringen och förberedelsen för bostadskvarter. Denna process har orsakat mycket stress i området, vilket har gjort det smärtsamt och svårt att hantera frågor om kompensation och andra frågor från de som tvingades flytta från sina hem.

Ruta 6.1 (fortsättning)

Malmberget är inte den enda staden som flyttar på grund av gruvdrift. Kiruna är kanske det mest kända exemplet.

Figur 6.2a & 6.2b Bilderna visar hus som flyttas från Malmberget. Foto: Linda Lundmark.

Hur bedömer kommuner sitt bostadsbestånd?

Mot bakgrund av ovanstående frågor om tillgång, efterfrågan och bosättningsmönster blir kommunernas bedömning av det tillgängliga bostadsbeståndet intressant, eftersom det kan vara avgörande för att attrahera inte bara lokala invånare utan även befolkning utifrån. När bedömningarna gjordes (2019) bedömde 19 kommuner att det fanns otillräckligt med bostäder i kommunernas centrala områden, medan 11 kommuner bedömde att det fanns otillräckligt med bostäder i landsbygdsområdena. Den nuvarande bostadssituationen verkar vara värre än den treårsperiodsbedömning som gjordes där minst en kommun hävdar att de kommer att nå jämnvikt (Arjeplog). Detta tyder på att kommuner har svårt att se något betydande inflöde som realistiskt.

Sju kommuner tror att de kommer att ha otillräckligt med bostäder i landsbygdsområden inom tre år. Dessa är Sorsele, Storuman, Åsele, Älvsbyn, Vännäs, Luleå och Skellefteå.

Skellefteå är en kommun som bedömer att de kommer att ha otillräckligt med bostäder i hela kommunen, både i nutid och i framtiden. Detta på grund av på den stora batterifabriken North Volt som kommer att sysselsätta cirka 2 500 personer vilket leder till en tillströmning av människor till kommunen. När det gäller befolkningsutveckling och efterfrågan utifrån sägs dock inte mycket. Det är tre olika grupper som särskilt nämns och det är nyanlända flyktingar, unga och äldre, där flyktingarna är den enda population som nämns som kommer utifrån.

Kommunerna identifierar några viktiga hinder för att bygga nya bostäder, som kan sammanfattas i dessa huvudpunkter:

- Höga kostnader för kommuner att bygga nya lägenheter.
- Svårt att få banklån för både individer OCH privata fastighetsutvecklare.
- Marknaden i sig har några svagheter som identifierats i bedömningarna. En svag andrahandsmarknad som gör det svårt att sälja även billiga äldre hus hämmar nybyggnation eftersom dyra hus blir svåra att sälja och man inte får avkastning på investeringen.

Framtiden för bostäder i glest befolkade områden

I detta kapitel har vi sett att bostadsmarknaden är mångfaldig, komplex och starkt beroende av planering och resurser för att på ett effektivt sätt kunna tillhandahålla adekvata och tillräckliga möjligheter för människor att bo, arbeta och stanna kvar i landsbygdsområden. En kort diskussion följer om vad framtiden kan komma att erbjuda och vilka politiska alternativ som finns.

Forskning om bostäder och bostadsrörlighet på landsbygden är ovanlig, men även om det kan finnas en negativ nettoförändring av befolkningen är det fortfarande människor som flyttar in till dessa områden. Detta har lämnat många frågor obesvarade om hur landsbygdsområden ska hantera sina bostadsfrågor. En slutsats man kan dra av den korta genomgången av material i detta kapitel är att det finns en bristande överensstämmelse mellan bostadsbeståndet och efterfrågan även i många landsbygdsområden. Detta innebär till exempel att pendlingsavstånden är väldigt långa för vissa (till områden i Gällivare och Kiruna, till exempel) och det kan också driva människor att flytta från landsbygden till mer urbana områden.

Inom detta område finns också mycket mer proaktiva åtgärder att vidta för kommunerna samt för politik på nationell och EU-nivå för att locka nya invånare. I stället för att bara fokusera på ekonomi, företag och service i glesbygden är bostäder lika viktigt när man tar sig an landsbygdsutveckling. En annan sak som framgår av de bedömningar som kommunerna gjort är bristen på planering för framtiden.

Det kan vara negativt att kommunerna verkar omedvetna om potentiell efterfrågan utifrån eftersom man kan gå miste om nya befolkningsgrupper

såsom "nerväxlare" eller ny kompetens för offentliga och privata företag och verksamheter. Utan attraktiva bostäder kommer efterfrågan utifrån att vara väldigt liten.

Det är dessutom mer komplex än så. Å ena sidan ser kommunerna ett påtagligt behov av att göra sig av med övergivna och förfallna hus, medan man å andra sidan vill skapa möjlighet att bygga nya och moderna bostäder. Bristen på ekonomiskt stöd lyfts fram som det svåraste hindret att övervinna för förnyelse av bostadsbeståndet. Detta, tillsammans med nya regler för banksektorn om hur mycket man kan låna, gör det mycket svårare att bygga nya bostäder på landsbygden.

Rapporterna från Norrbotten och Västerbotten visar att behovet av bostäder inte har uppfattats i sin helhet av kommunerna, och sett till hela behovskedjan finns det stora utmaningar när det gäller fritidshusmarknaden, tillgång till bostäder för yrkesverksamma och andra som söker bostad utanför av stadsregionerna. Rapporterna visar att kommunerna gör det som efterfrågas, exempelvis se över behovet hos den befintliga befolkningen. Detta innebär att efterfrågan utifrån eller efterfrågan som genereras av attraktiva levnadsvillkor i övrigt inte tas i beaktning, särskilt inte med tanke på efterfrågan på arbetsmarknaden inom såväl offentlig som privat sektor.

För att sammanfatta detta kapitel finns det några saker att säga om framtiden för landsbygden: 1) populationen är dynamisk även om den inte ökar. Det betyder att det finns ett behov av att tillgodose efterfrågan på olika typer av bostäder som lämpar sig för olika skeden i livet. 2) potentiell inflyttning, såsom fritidshussägare, långdistanspendlare, "nerväxlare" och invandrare har andra behov än den lokala befolkningen, och 3) den allmänna omstruktureringen av ekonomin innebär att andra typer av jobb och sektorer kommer att påverka den geografiska fördelningen av efterfrågan på bostäder, och på sikt får den här förändringen även konsekvenser för bosättningsstrukturerna på grund av de olika resursbehov som andra ekonomiska verksamheter har jämfört med traditionell gruvdrift och skogsbruk.

Referenser

- Almstedt, Å., Lundmark, L. Pettersson, Ö. (2016). Public spending on rural tourism in Sweden. *Fennia*, 194(1): 18–31.
- Andersson, E.K, 2015. Rural housing market hot spots and footloose in-migrants, *Journal of Housing and the Built environment* 30, pp. 17–37
- Black, R. (1991). Refugees and displaced persons: geographical perspectives and research directions. *Progress in Human Geography* 15(3): 281–298.
- Bostadsmarknadsanalys Norrbottens län 2019. Report commissioned by Boverket. ISBN/ISSN-nr: 405-7159-2019. Accessible online: <https://www.lansstyrelsen.se/download/18.35db062616a5352a22a24ee9/1560771224005/Bostadsmarknadsanalys%20of%20C3%B6r%20Norrbottens%20l%C3%A4n%202019.pdf>
- Bostadsmarknadsanalys Västerbottens län 2019. Report commissioned by Boverket. Accessible online: https://www.lansstyrelsen.se/download/18.35db062616a5352a22a235a3/1560511878490/Bostadsmarknadsanalys_2019.pdf
- Brownstone, D. (1991). The demand for housing in Sweden: Equilibrium choice of tenure and type of dwelling. *Journal of Urban Economics*, 29(3), pp. 267–281.
- Byström, J. (2019). Tourism development in resource peripheries: conflicting and unifying spaces in northern Sweden. Diss. Umeå : Umeå universitet, 2019. Umeå.
- Carson, D., Lundmark, L. och Carson. D.A. (2019). The continuing advance and retreat of rural settlement in the Northern inland of Sweden. *Journal of Northern Studies* 13(1), pp. 7–33
- Carson, D.A., Cleary, J., de la Barre, S., Eimermann, M. & Marjavaara, R. (2016). New mobilities - new economies? Temporary populations and local innovation capacity in sparsely populated areas, in: A. Taylor et al. (eds.) *Settlements at the edge: remote human settlements in developed nations*. Cheltenham: Edward Elgar. Boverket
- Eimermann, M., Hedberg, C., Lindgren, U. (forthc. 2020). Downshifting Dutch rural tourism entrepreneurs in Sweden: challenges, opportunities and implications for the Swedish welfare state. In Walmsley, Andreas, Gunnar Thór Jóhannesson, Petra Blinnikka & Kajsa Grandics Åberg (eds.), *Tourism Employment in Nordic Countries - Trends, Practices and Opportunities*. Basingstoke, Palgrave.

- Etzioni, A. (1998). Voluntary simplicity: Characterization, select psychological implications, and societal consequences. *Journal of Economic Psychology* 19, pp. 619–643
- Feijten, P., Hooimeijer, P., Mulder, C. H. (2008). Residential experience and residential environment choice over the life-course. *Urban studies*, 45(1), 141-162.
- Godbey, G., & Bevins, M. I. (1987). The life cycle of second home ownership: A case study. *Journal of Travel Research*, 25(3), 18–22.,
- Hedin, K., Clark, E., Lundholm, E., & Malmberg, G. (2012). Neoliberalization of housing in Sweden: gentrification, filtering and social polarization. *Annals of the Association of American Geographers*, 102(2), 443–463.
<https://doi.org/10.1080/00045608.2011.620508>
- Hedlund, M., Carson, D. A., Eimermann, M. & Lundmark, L., (2017). Repopulating and revitalising rural Sweden? Re-examining immigration as a solution to rural decline. *The Geographical Journal*. DOI: 10.1111/geoj.12227
- Hedlund, M., Lundholm, E. (2015). Restructuring of rural Sweden Employment transition and outmigration of three cohorts born 1945-1980, *Journal of Rural Studies* 42 (2015) 123-132
- Hjort, S. (2009). Socio-economic differentiation and selective migration in rural and urban Sweden (PhD dissertation). Umeå universitet, Umeå.
- Jones, G. (1987). Leaving the parental home: an analysis of early housing careers, *Journal of Social Policy* 16(1), pp. 49-74
- Lundmark, L. (2006) Mobility, Migration and Seasonal tourism employment, *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 6(3), 3–17.
http://pdfserve.informaworld.com/712803_731463925_758317487.pdf
- Lundmark, L., Marjavaara, R. (2013). Second Home Ownership: a blessing for all? *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 13(4): 281–298
- Lundmark, L., R. Marjavaara (2005). Second home localizations in the Swedish mountain range. *Tourism*, vol. 53, 3–16.
- Lundmark, L. (2005). Economic Restructuring into Tourism in the Swedish Mountain Range. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, vol. 5, 23–45.
- Lundmark, L., Fredman, P., Sandell, K. (2010). National parks and protected areas and the role for employment in tourism and forest sectors: a Swedish case. *Ecology and Society* 15(1): 19. [online] URL: <http://www.ecologyandsociety.org/vol15/iss1/art19>

- Marjavaara, R. (2008). *Second home tourism: The root to displacement in Sweden?* Umeå: Umeå University.
- Müller, D. K., Jansson, B. (edit.) (2007). *Tourism in peripheries: perspectives from the Far North and South*. CAB International, Wallingford
- Müller, D. K., Marjavaara, R. (2012). From second home to primary residence: migration towards recreational properties in Sweden 1991–2005. *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie*, 103(1), 53–68.
- Müller, D., Nordin, U., Marjavaara, R. (2010). *Fritidsboendes relationer till den svenska landsbygden: Resultat av en enkät bland svenska fritidshusägare 2009*. Umeå: Umeå University.
- Nesslein, T. S. (2003). Markets versus Planning: An Assessment of the Swedish Housing Model in the Post-war Period. *Urban Studies*, 40(7), pp. 1259–1282.
- Saltzman, A. (1991). *Downshifting: Reinventing Success on a Slower Track*. Harpercollins; 1st ed.
- Scarpa, S. (2016). Looking beyond the neighbourhood: income inequality and residential segregation in Swedish metropolitan areas, 1991–2010, *Urban Geography*, 37:7, 963–984, DOI: 10.1080/02723638.2015.1123448
- Syssner, J. (Ed)(2018) *Nya visioner för landsbygden*. Linneförlag
- Turner, B. (1997). Municipal housing companies in Sweden: On or off the market? *Housing Studies*, 12(4), pp. 477–488.
- Turner, B., Whitehead, C. M. E. (2002). Reducing Housing Subsidy: Swedish Housing Policy in an International Context *Urban Studies*, 39, 2, pp.201–217
- Van der Vlist, A.J, Gorter, C., Nijkamp, P., Rietveld, P., (2002). Residential mobility and local housing-market differences, *Environment and Planning A*, 2002(34), pp. 1147–1164

Referenser online

Boverket: <https://www.boverket.se/sv/samhallsplanering/sa-planeras-sverige/planering-av-mark-och-vatten/strandskydd/landsbyggdsutveckling-i-strandnara-lagen/>
(Hämtad: 17 February 2020)

LKAB:

<https://samhallsomvandling.lkab.com/en/malmbergetgallivare/two-cities-become-one/>

SVT news January 2020, accessed 17 February 2020:

- <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/tomma-hus-en-resurs-eller-en-belastning>
- <https://www.svt.se/nyheter/lokalt/halland/vill-locka-foretagare-till-tomma-hus-pa-landsbygden>
- <https://www.svt.se/nyheter/inrikes/vem-vill-bo-granne-med-ett-odehus>
- <https://www.svt.se/nyheter/maklare-manga-ser-det-som-meningslost-att-salja>

www.scb.se

7. Livsstilsmigranter och interkulturell kommunikation i svenska byar

Originaltitel: Lifestyle Migrants and Intercultural Communication in Swedish Villages

Marco Eimermann, Daniel Tomozeiu & Doris A. Carson

Myten

Statistikmyndigheten SCB (2023) visar att 14 774 människor födda i Nederländerna bodde i Sverige 2022 vilket var mer än tre gånger så många som år 2000. Befolkning från Tyskland och Schweiz ökade också, och många av dem bosatte sig i avlägsna landsbygdsområden eller isolerade byar (Carson & Carson, 2018; Eimermann, 2015a). Migranterna gör ofta så i hopp om att kunna komma ifrån karriärhetsen och det hektiska stadslivet och i stället kunna ägna sig åt utomhusaktiviteter i orörd natur och lugn omgivning samtidigt som de kan spendera mer tid med familjen (Carson m.fl., 2018; Eimermann, 2013). Dessa föreställningar om det goda livet på Sveriges landsbygd motsvarar många internationella livsstilsmigranterns motiv (Benson & O'Reilly, 2009, 2016). Utifrån detta kommer vi att kortfattat introducera livsstilsmigration som en teoretisk ram och interkulturell kommunikation som ett mer praktiskt verktyg för att förstå våra empiriska data, innan vi nyanserar myten om att dessa européer lätt integreras i de svenska värdsamhällena.

Vi börjar här med att identifiera några bidragande faktorer till det ökande antalet nederländska, tyska och schweiziska migranter på landsbygden i Sverige:

- Svenska tv-serier som Pippi Långstrump och andra förmedlade bilder av svensk landsbygdsidyll i böcker, sociala medier, bloggar, internetforum, m.m.
- Emigrantmässan 'Emigratiebeurs' som årligen anordnas i Nederländerna: Europas största emigrationsmessa med en yta på 12 000 kvm spridd över tre evenemangshallar. Den har

organiserats sedan 1996. Mässan har ca 200 utställare och många presentationer, som lockar ca 11 500 blivande migranter varje år, av vilka många drömmer om ett mer avslappnat liv i Sverige.

- En svensk fastighetsmäklare i Värmland som sedan tidigt 2000-tal har deltagit på Emigrantmässan för att sälja hus på den nederländska marknaden. Att hitta den perfekta fastigheten "någonstans" på landsbygden i norr är huvudskälet till att välja en specifik lantlig plats för migration. Detta val påverkas i hög grad av fastighetsmäklare som är specialiserade på att sälja fastigheter på landsbygden till en utländsk marknad. En del tysktalande migranter hamnade till exempel i Sorsele och Arvidsjaur i norra Sverige för att en tysktalande fastighetsmäklare annonserade ut fastigheter på tyskspråkiga webbplatser.
- Svenska byar som har anlitat en nederländsk-norsk migrationskonsultbyrå (Placement), oftast för treåriga "Hollandsprojekt" någon gång mellan 2004 och 2013 för 90 000 kronor per år för att locka och behålla nederländska familjer i hopp om att de förbättrar lokala socioekonomiska förhållanden.
- Det förekommer mycket "kedjemigration" allt eftersom internationella livsstilsmigranter lockar nya migranter från sina personliga nätverk (såsom vänner, släkt, tidigare anställda eller kunder). Det existerar också en viss "turismmigration", eftersom folk som kommer på besök på semester eller för tillfälligt volontärarbete ofta får mersmak för att bo i norr och därmed beslutar sig för att flytta på en säsongsbunden eller mer permanent basis. Detta har särskilt gällt för personer som engagerar sig i typiskt norrländska aktiviteter, såsom hundspann, skoteråkning eller fiske.

Sedan 2000 har denna utveckling inspirerat mer än hälften av Sveriges 290 kommuner att attrahera fler sådana migranter genom platsmarknadsföringsprojekt (Eimermann, 2015c; Eimermann m.fl., 2018). Med en förhoppning om att livsstilsmigranter lätt integreras i mottagar-samhällen och därmed stannar länge har kommunala tjänstepersoner marknadsfört sin kommun i Nederländerna och Tyskland genom presentationer, broschyrer, filmer och genom att prata med presumtiva migranter. Hällefors i Bergslagen var den första svenska kommunen som körde ett "Hollandsprojekt" (2004–2007) med Placement. En tjänsteperson beskrev hur överväldigad han blev under ett migrationsmöte som Placement anordnade i Nederländerna: "alla broschyrer vi hade med oss

tog slut jättefort! Jag blev tvungen att spara den sista för att ha något att visa för besökarna” (Intervju, 2008). Besökarna berättade om sina liv, och hans sejour i tätbefolkade nederländska områden fick honom att förstå vad så många nederländare söker efter i Sverige:

Det är ofta trafikstockning på motorvägarna, under varma dagar kan köerna på vägarna till Nordsjön vara flera kilometer långa, parkeringarna är fulla med bilar och när man äntligen kommer till stranden är det svårt att hitta en ledig yta. Däremot i Hällefors har vi 400 sjöar och allemansrätt. Man kan nästan välja en egen privat sjö. (Intervju, 2008)

Två projektledare vid Region Dalarna jämförde sina Hollandsprojekt med tidigare inhemska platsmarknadsföringskampanjer. De förvånades över vissa nederländska familjers snabba beslut:

Det kan ta år innan en svensk familj flyttar från en svensk stad till Dalarna, eftersom det så klart är ett stort steg att ta. Men några av nederländarna vi har pratat med på Emigrantmässan för ett tag sedan är redan här! De har köpt en lägenhet; han har fått jobb på fabriken och när hon får jobb kommer hon att flytta hit med barnen. (Intervju, 2008)

En projektledare förklarade i ett radioprogram att många nederländare i Sverige bosätter sig i små byar utanför kommunernas centrum, att de bidrar till ekonomin med sina företag och att deras barn hjälper till att förhindra stängning av förskolor och skolor. Journalisten frågade då varför man inte riktade sig mot exempelvis flyktingar på samma sätt, och svaret blev att de också var välkomna, men att den fria rörligheten för människor inom EU främjade (ganska snabb) migration av nederländare och tyskar (P1 Morgon, 2011). Detta pekar mot den populära föreställningen om att liknande kulturer, språk och tankesätt gör det lättare för migranter inom Europa att integreras i Sverige, än vad det gör för icke västerländska flyktingar. Ett sådant resonemang kan verka rimligt utifrån ett lekmannaperspektiv, men det kan också kritiseras för att dela upp nyanlända i önskvärda och icke önskvärda personer.

Eftersom platsmarknadsföringsprojekt för landsbygden är utan motstycke och sällan ordentligt utvärderade, har tjänstepersoner haft lite information att basera sina projekt på. Några av dem antar att presumtiva migranter attraheras av vad lokala svenskar värdesätter, såsom det svenska sättet att fatta konsensus snarare än majoritetsbeslut, och en stark gemenskapskänsla illustrerat av den Pippi-liknade landsbygds-idyllen nämnd ovan. Dock är detta sällan sant, vilket följande exempel

visar: när en grupp svenskar presenterade bilder på älgjakt vid ett emigrationsmöte i Nederländerna, berättade de om en gemenskapsanda där lokalbefolkningen jagade i lag, gick upp tidigt på morgonen och drack kaffe tillsammans över öppen eld. De berättade att det kan vara mediterande att sitta vak flera timmar i skogen, och de förklarade hur detta bidrog till den svenska avslappnade attityden. Men när de visade en bild på en död älg på väg till ett slakteri chockerades många nederländare i publiken. De såg älgen som ett majestätiskt djur i de mystiska svenska skogarna. Att döda en älg var som att döda deras svenska dröm!

Även om nederländsk, tysk, schweizisk och svensk kultur inte skiljer sig så mycket på en global skala, vill vi visa att det finns skillnader mellan svensk och relativt närliggande kulturer, vilket ofta framträder i olika kommunikationsstilar. Dessa skillnader kan vara subtila, men de kan leda till interkulturella missförstånd som blir omfattande hinder för integration. Dessa behöver kännas till och förstås när lokala tjänstepersoner arbetar med platsmarknadsföring på landsbygden. Vi skriver detta kapitel med en förhoppning om att förse svenska lokala tjänstepersoner som engagerar sig i platsmarknadsföring (eller tänker göra det) med relevanta insikter från livsstilmigranter på Sveriges landsbygd. Vi fokuserar på nederländsk- och tysktalande migranter (främst från Tyskland, men också Schweiz), samt deras erfarenheter och praxis efter flytt, för att bidra med en bättre förståelse för de faktorer som påverkar integrationen av dessa migranter i Sverige. Vi baserar detta på forskningsområdet interkulturell kommunikation.

Teorier och metoder

Studier om livsstilmigration använder ofta sociologiska och antropologiska teorier och metoder, såsom intervjuer och fältobservationer. Runt 2009 började sådana studier använda en definition baserad på migranternas berättelser snarare än forskarnas tolkningar:

Livsstilmigration är den rumsliga rörligheten för relativt välbärgade individer i alla åldrar som flyttar antingen deltid eller heltid till platser som är meningsfulla i det avseendet att de av olika anledningar erbjuder potentialen för en bättre livskvalitet. [...] Livsstilmigration handlar om flykt från någonstans och någonting, till självförverkligande och ett nytt liv. Ett nyskapande, återställande eller återupptäckande av en själv, ens potential eller ens 'sanna' önskinningar. (Benson & O'Reilly 2009: 2–3)

Denna definition antyder att det är sociala snarare än ekonomiska, politiska eller andra skäl som är centrala i det frivilliga beslutet att migrera. Intervjupersonerna i våra studier matchar denna definition genom att de angav sociala skäl för att migrera till de studerade svenska byarna, varför vi kallar dem för livsstilsmigranter. Definitionen förblir öppen för ändring genom nya insikter, och under åren har livsstilsmigrationsforskning inkluderats i befolkningsstudier (Barcus & Halfacree, 2018) och mer allmänna migrationsstudier (Benson & O'Reilly, 2016; O'Reilly, 2012). Till exempel, även om livsstilsmigranter flyttar av främst sociala skäl, måste de i arbetsför ålder fortfarande tjäna en inkomst och överväga ekonomiska aspekter. Andra exempel är när anledningar för flyktingar att migrera kopplas till politiska hot, medan samma individers senare flytt kan vara livsstilsrelaterade (Eimermann & Karlsson, 2018). Vårt kapitel kompletterar därför dessa insikter och integrerar livsstilsmigration med det allmänna området för migrationsstudier genom att lyfta fram några sammankopplade sociala och ekonomiska dynamikerna i migration, med fokus på såväl migrationsprocesser som deras resultat.

Några tidigare studier har undersökt hur livsstilsmigranter kan integreras i mottagande samhällen (t.ex. O'Reilly, 2007). Benson (2010) relaterade sin studie av britter som flyttade till det franska Lot-området till litteratur om britters integration i Frankrike (Buller & Hoggart, 1994). Hon hittade tre grupper av migranter:

- unga familjer som valde att migrera till ett visst ställe på grund av deras dröm om ett bättre liv där deras barn kunde ha större frihet,
- unga, barnlösa, före detta arbetande migranter som slutade på sina jobb i Storbritannien och flyttade till Frankrike där de startade egna företag, och
- pensionerade migranter som upplevde att äldre i Frankrike behandlades med mer respekt än i Storbritannien, och som valde att bo nära anläggningar som allmänläkare, eftersom de förutsåg en framtid där de kanske inte längre var lika mobila.

Benson (2010) kopplade sedan utsträckningen som dessa migranter upplevde sin integration (i form av att delta i lokala grupper, organisationer och aktiviteter) i mottagande kommuner till livsfasen och familjeförhållanden vid migrationen. Familjemigranterna som hade sina barn i franska skolor hade haft fler möjligheter att träffa folk i lokala sammanhang. De unga barnlösa migranterna integrerades också relativt bra genom regelbundna interaktioner med lokalbefolkningen genom sina företag, eller att de hjälpte kommunen. Pensionsmigranterna lyckades

mindre bra, vilket delvis berodde på deras begränsade förmåga att kommunicera på franska. Men överlag var migranternas motivation, acceptans och gemensamma intressen viktigare än språklig förmåga. Benson (2010: 60) efterlyste ett sätt att studera integration, som tar hänsyn till det "symbiotiska förhållandet mellan värdsamhället och enskilda migranter" snarare än att fokusera på nykomlingarnas ansträngningar att bli en del av värdsamhället. Detta kapitel svarar på den efterlysningen och presenterar grundläggande förståelser för interkulturell kommunikation (IC), såsom Hofstede och Hofstedes kulturdimensionsteori (tabell 7.1) och Berrys (1980) ackulturationsteori, till studier om livsstilsmigration.

Förutom olika observationer som har rapporterats i tidigare studier bygger detta kapitel på över 50 intervjuer genomförda med nederländska, tyska och schweiziska livsstils migranter i landsbygds kommunerna Hällefors (i Örebro län), Hagfors, Munkfors (båda i Värmland), Arjeplog, Arvidsjaur och Sorsele (i norra Sverige). Studierna genomfördes mellan 2011 och 2017 och vi frågade om motiv för att migrera, praxis av att leva i Sverige, och hur man kan hantera personlig livsstil samt ekonomiska affärsintressen i naturbaserade turistföretag (t.ex. Carson & Carson, 2018; Eimermann, 2013; Eimermann & Kordel, 2018). Detta kapitel presenterar insikter från Hofstede & Hofstede (2008), Lewis (2000) och Berry (2005), som belyser att livsstils migranter kan möta avsevärda hinder för deras upplevda grad av lokal integration som kommer från frågor kring interkulturell kommunikation (IC). Här nedan presenterar vi studiernas resultat tillsammans med insikter om IC för att utveckla de punkter vi vill belysa med detta kapitel. För att minska hindren för de svenska byarnas lokala socioekonomiska diversifiering och utveckling bygger vi vidare på Berrys (1980) modell där ackulturation innebär att nyanlända har bättre chanser att integreras i ett värdsamhälle om detta samhälle är öppet för de nyanländas synpunkter och ansträngningar.

Tabell 7.1 De sex dimensionerna av nationell kultur, kortfattat.

Maktdistans	Hur hanterar ett samhälle ojämlikheter bland människor? Lågt resultat visar på att människor strävar efter att utjämna maktfördelningen och kräver att man rättfärdigar maktojämligheter. Samhällen med högt resultat accepterar hierarkisk ordning där alla har sin plats, med föga motivering.
Individualism – kollektivism	Låga resultat representerar kollektivism; en förkärlek för ett sammansvetsat socialt ramverk i samhället där individer förväntar sig att deras släktingar eller medlemmar i en grupp ska ta hand om dem i utbyte mot obestridlig lojalitet. Höga resultat visar på individualism; en förkärlek för ett löst sammansatt socialt ramverk där individer ofta tar hand om sig själva och sin närmaste familj.
Maskulinitet – Femininitet	Människor i mer feminina samhällen (med lägre resultat) föredrar samarbete, anspråkslöshet, omsorg för de svaga och livskvalitet. Konsensus är viktigt i ett sådant samhälle. I mer maskulina samhällen (med högre resultat) föredrar man prestation, hjältemod, självsäkerhet och materiella belöningar för framgång. Ett sådant samhälle är mer konkurrensinriktat.
Osäkerhetsundvikande	Denna dimension avser i vilken grad medlemmar i ett samhälle känner sig obekväma med osäkerhet och oklarheter. Vi kan inte känna till framtiden, men borde vi kontrollera den eller bara låta den ske? I samhällen med låga resultat har människor en mer avslappnad attityd där praxis är mer värt än principer. I samhällen med höga resultat är människor mer principfasta i beteende och ideologi, och de är intoleranta mot okonventionella beteenden och idéer.
Lång mot kort tidsorientering	De flesta samhällen prioriterar att upprätthålla kopplingar med sitt förflutna samt hantera nuvarande och framtida utmaningar. Låga resultat innebär att människor ofta upprätthåller långvariga traditioner och ser på samhällsförändring med misstänksamhet. Höga resultat tyder på att man uppmuntrar sparsamhet och ansträngningar inom exempelvis modern utbildning för att förbereda sig för framtiden.
Tillfredställelse – återhållsamhet	Man kan se låga resultat i återhållsamma samhällen, där människor undertrycker tillfredställelse av behov och reglerar detta med hjälp av strikta sociala normer. Höga resultat i denna dimension innebär att samhällen tillåter relativt fri tillfredställelse av grundläggande och naturliga mänskliga drifter kopplade till att njuta av livet och ha kul.

Källa: anpassad från Hofstede & Hofstede, 2008 och Hofstede, 2019.

Hofstedes kulturdimensionsteori och dess dimensioner

IC hjälper oss att förstå livsstilmigranternas tolkningar av sina egna aktiviteter på Sveriges landsbygd. Detta ser vi som berörda både av befintliga strukturer (baserat på lagar, sociala normer, förväntningar och föreställningar), individuella beslut, och förändrat samspel mellan dessa strukturer och handlingar (Benson & O'Reilly 2018). Därför bygger vi på tidigare rön om livsstilmigranternas dagliga liv i allmänhet och deras erfarenheter som turismentreprenörer i synnerhet, eftersom många av våra intervjupersoner blev egenföretagare inom turism efter att ha kommit till Sverige (Carson med flera 2018; Eimermann 2016).

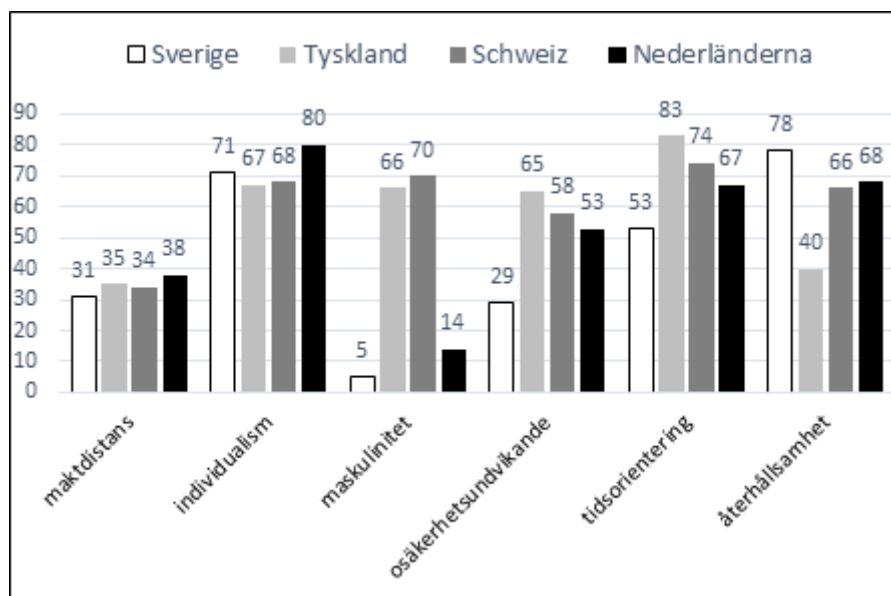
Även om de flesta studerade livsstilmigranter var nöjda med sina liv i Sveriges landsbygd antydde många av dem oväntade utmaningar i daglig kommunikation med svensk lokalbefolkning. Forskningsdeltagare sa att många av dem kände sig "sådär" i Sverige, och att de saknade att se glada ansikten och människor som hälsade glatt på varandra. De fortsatte beskriva hur de upplevde att sociala kontakter var svårare att knyta i Sverige än hemma: släktingar kan inte komma över på en drink, och andra föräldrar pratar sällan med dem när de hämtar sina barn från skolan (Eimermann, 2015b).

Vi ser denna ambivalens som en missanpassning i vardagen mellan upplevelser efter migration och tidigare förhoppningar och drömmar baserade på praxis före migration (Eimermann, 2014). Vi utforskar detta vidare genom att använda de sex kulturdimensionerna (6D) utformade av Hofstede och kollegor (tabell 7.1). Författarna definierar kultur som "den kollektiva programmeringen av hjärnan som skiljer medlemmar av en grupp eller kategori människor från en annan" (Hofstede & Hofstede, 2008:17). Dimensionerna används för att skilja länder från varandra, vad gäller vilka situationer som föredras framför andra. Modellen bygger på relativa landspoäng, vilket innebär att de bara kan användas för att jämföra länder med varandra. Hofstede (ibid.) hävdar att en person från en kultur som upplever en annan skulle känna en skillnad på 10 poäng eller mer i en viss dimension. Även om forskare är kritiska till Hofstedes modell (t.ex. Jones, 2007) och vi uppmärksammar att den är essentialistisk i sitt tillvägagångssätt utan att uppmärksamma regionala, individuella eller stads-landsbygdsskillnader, finner vi den fortfarande användbar som utgångspunkt. Den illustrerar möjliga skillnader och likheter mellan svenska, tyska, schweiziska och nederländska nationella kulturer.

Figur 7.1 visar poängställningen för alla sex dimensioner för Sverige, Tyskland, Schweiz och Nederländerna, vilket är ett första steg till att förstå några av intervjupersonernas ambivalens. Den visar på stora likheter i fyra dimensioner, men stora skillnader för maskulinitet och osäkerhetsundvikande. De låga resultaten för maskulinitet i svensk (5) och nederländsk (14) kultur innebär att människor föredrar konsensus, medan de höga poängen i tysk (66) och schweizisk (70) kultur antyder att man föredrar konkurrens. Dimensionen osäkerhetsundvikande visar hur mycket svensk (29) kultur skiljer sig från nederländsk (53), schweizisk (58) och tysk (65) kultur: dessa tre accepterar osäkerhet i mycket mindre grad än vad svensk kultur gör. Därför kommer vi att fokusera på osäkerhetsundvikande i nästa stycke.

Enligt jämförelser mellan länder med hjälp av 6D-modellen kan nederländare, tyskar och (tysktalande) schweizare förväntas bibehålla stela beteendekoder, vilket gör dem mindre toleranta mot oortodoxa idéer eller beteenden. De skulle också ha ett känslomässigt behov av regler och en inre drift att arbeta hårt och exakt, i enlighet med uttrycket "tid är pengar". Modellen förväntar sig att i synnerhet tyskar föredrar systemiska översikter innan de går vidare med att tänka, presentera eller planera, och att de förlitar sig på expertis för att undvika osäkerhet. Däremot tolererar svenskar osäkerhet mer, vilket visar sig i deras mer avslappnade attityd där praktik räknas mer än princip, och avvikelser från normen lättare tolereras. Svenskar arbetar efter flexibla scheman och åtar sig hårt arbete när det behövs, inte för sin egen skull.

Sådana förväntningar återspeglas också i våra intervjuer, särskilt när vi studerar intervjupersonernas entreprenörskap i Sveriges landsbygd. En kvinnlig nederländsk hästgårdsägare klagade på svenska ungdomars arbetsmoral; att de sjukanmäler sig relativt ofta, eller helt enkelt inte kommer till jobbet på ranchen, utan att anmäla frånvaro.

Figur 7.1 Ländernas poäng: Sverige, Tyskland, Schweiz och Nederländerna. Källa: anpassad från Hofstede (2019).

Ruta 7.1 En svensk virvel (diskussion, mer diskussion, konsensus)

Marco Eimermann, Daniel Tomozeiu och Doris A. Carson

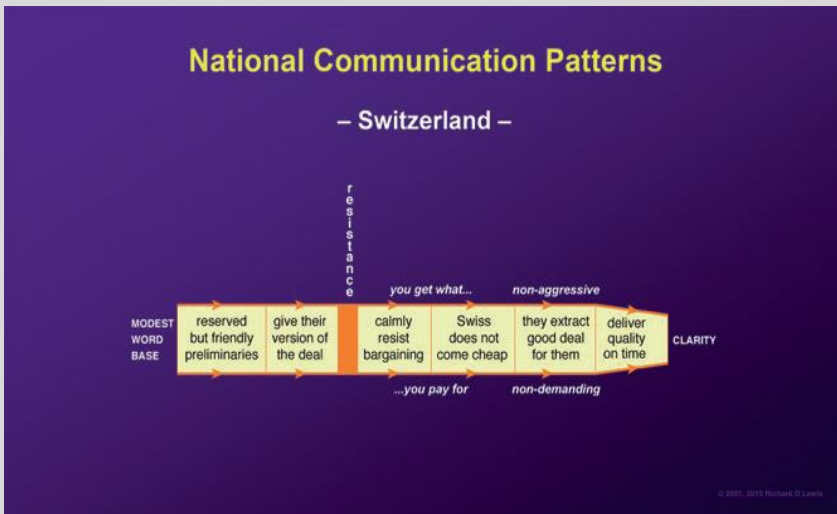
Studier av Carson och Eimermann på nederländsk- och tysktalande livsstilmigranter fann att migranterna reflekterade över arbetsmöten, samt misslyckade samarbeten och nätverksarbeten med svenska lokala entreprenörer. Lewis (2000) visar att det finns ett nära samband mellan kultur och kommunikationsstil. Några intervjupersoner påpekade att många migranter var besvikna över de upprepade diskussionerna under frukostmöten utan att någon vidtog några egentliga åtgärder (Carson & Carson 2018: 237). Många migranter slutade gå till mötena eftersom de tyckte att de var för luddiga, och det var för få nya värdefulla kontakter för att det skulle vara värt tiden och ansträngningen att resa och delta på dem. Det var också frustrerande att lokala svenskars sätt att nätverka och arrangera samarbeten "om de inte känner dig riktigt väl" var genom att träffas personligen, trots att det kunde hanteras mer effektivt online eller per telefon (ibid.). Några kommun-tjänstepersoner från norra Sverige insåg detta och sa att det var svårt för dem att integrera livsstilmigranter i det lokala nätverksarbetet. De såg det svenska sättet som en ganska avslappnad attityd som involverade flera möten, diskussioner och informellt nätverkande innan de eventuellt implementerade mer konkreta projekt eller utvecklingsstrategier. Dessa redogörelser stämmer bra överens med Lewis (2000) studier om nationella kommunikationsmönster.

Lewis (2000) ser nationella kommunikationsmönster som ett schematiskt diagram över hur möten och beslut vanligtvis fortsätter över tid (figur 7.2). Vi är medvetna om fokuset på nationella stereotyper och utmaningen att inkludera regionala variationer och individuella egenskaper, men ändå ger denna modell en bra överblick. Först kan vi se att både nederländska och svenska kommunikationsmönster börjar med en ordbas följt av en kort stund med semi-formellt socialt prat. Nederländarna är mer tidsmedvetna under denna introduktionsfas, vilket demonstrerades av de specifika 5–10 minuterna med socialt prat. Detta kunde tolkas som deras önskan att "sätta i gång" på en gång.

Ruta 7.1 (fortsättning)

Ruta 7.1 (fortsättning)

Figur 7.2 (a–d) Nationella kommunikationsmönster. Källa: anpassad från Lewis (2000). Se fler diagram i Lewis 2016.

Den svenska ordbasen är bredare, vilket innebär mer småprat och diskussioner för att sätta scenen och ge sammanhang på ett semi-formellt, korrekt och ordentligt sätt. Detta stämmer också överens med att svenska familjer behöver mer tid innan en eventuell flytt, som Region Dalarnas

Ruta 7.1 (fortsättning)

projektledare gav exempel på i inledningen ovan. Schweizarna använder en blygsam ordbas, medan tyskarna börjar omgående. Man engagerar sig i motstånd eller argument på olika sätt: medan tyskarna och schweizarna tar till sig motargumenten innan de går vidare på de inövade replikerna, kontrollerar nederländarna om de bluffar och ger sig sedan in i en logisk debatt. Svenskarna däremot har en tendens att engagera sig i en vidsträckt diskussion (illustrerad i form av en virvel) i ett försök att finna konsensus, vilket kan vara ganska tidskrävande. Vi kopplar detta tillbaka till nederländarnas snabba beslutsfattande som observerades av de två projektledarna vid Region Dalarna (i kapitlets inledning). Även om Lewis (2016) konstaterar att "nederländarna fokuserar på fakta och siffror, men är också stora talare som sällan fattar slutgiltiga beslut utan en lång 'nederländsk' debatt som ibland närmar sig farozonen för överanalys", verkar denna långa debatt att vara mer fokuserad. Den förlängda tiden och omfattningen av den svenska debatten kan också förklaras av oviljan att söka nytt samförstånd längre fram. De horisontella linjerna för de tyska och schweiziska kommunikationsmönstren visar att dessa är enkla, förlitar sig på logik och inte svävar i väg. Schweizarna tenderar att få förmåner genom att uttrycka förtroende för både kvaliteten och värdet på sina varor och tjänster, vilket vi kopplar till citaten i detta kapitel där schweiziska migranter berättar att de känner sig obekväma med den svenska virveln.

Vissa tyska och schweiziska turismföretagare förklarade också att svenska anställda ofta verkade ha lägre förväntningar på servicekvalitet (till exempel i förhållande till städning av rum eller underhåll av anläggningar). Att anställa lokala svenskar var ofta ett oattraktivt alternativ eftersom lokala serviceattityder inte alltid stämde överens med de kvalitetskrav som dessa företagare ville tillhandahålla för sina utländska marknader. Carson och Carson (2018) fann fler bevis för en kontrast i mentalitet och kulturella stereotyper mellan svenskar och tyskar, där de sistnämnda "aldrig är nöjda och alltid strävar efter bättre". Migranterna beskriver svenskar som "ödmjuka och blygsamma", som inte gör mer än absolut nödvändigt. En intervjuperson hänvisar till detta med det svenska begreppet "lagom". En annan migrant var frustrerad över att lokala intressenter ofta struntade i välmenade affärsråd och menade att det ibland är "som att prata mot en vägg" när man pratar med svenskar. Vissa

intervjupersoner angav att deras bristfälliga ansträngningar att bidra till lokalt lärande och kapacitetsuppbyggnad kan bero på kulturella missförstånd. Dessa intervjupersoner upplevde att de kunde framstå som alltför påträngande och arroganta ”besserwissrar”, vilket inte uppskattas inom den svenska kulturen (se ruta 7.1). Två citat illustrerar detta:

Jag personligen fick en riktigt dålig start när jag kom hit. Jag hade runt 15 års erfarenhet inom turism vid den tiden, så jag gjorde misstaget, liksom många tyskar gör här, att tala ut och berätta för [det lokala företaget] vad de borde göra. 'Okej, du vill attrahera den tyska marknaden? Jag är från Tyskland, jag kan det här, så vi borde göra så här, så här och så här.' Det var det sista mötet jag blev inbjuden till. De gillar inte den typen av smartskalle-attityd (sic). (Intervju, 2016)

Det pratas alltid mycket [på dessa arbetsmöten] om samma sak om och om igen. Kom igen och säg vad du vill ha sagt! Småprat, presentera sig själv, och så vidare. Men i slutändan är det ovanligt med faktiska handlingar (...) De har aldrig någon tydlig plan – som att dessa är våra nästa steg – a, b, c – och de måste slutföras datumen a, b, c! Det är som om de vill slippa ansvar. Det är så frustrerande – sluta bara prata och agera i stället! (Intervju, 2016)

Dessa citat indikerar hur vissa livsstilmigranter upplever den svenska virveln, som de anser inte leder till konkreta resultat eller planer.

Ackulturation

När en schweizisk entreprenör introducerade nordsvenska turistentreprenörer på den kontinentaleuropeiska marknaden märkte denne ganska snabbt att det inte riktigt hjälper att bara berätta för de lokala svenskarna vad en typisk schweizisk kund förväntar sig:

De har aldrig varit utanför Sverige förut, så hur ska de kunna förstå det schweiziska tankesättet? Så jag bjöd med dem på en resa till Schweiz för att faktiskt få uppleva hur livet i Schweiz är, vad folk gör och förväntar sig, och också vad de inte har och vad vi kan erbjuda dem här uppe. Jag tror att det har varit en riktig ögonöppnare för dem. Men det tar lite tid och ansträngning att bygga förtroende och förståelse, många nykomlingar verkar inte inse det. (Carson & Carson, 2018:237)

Detta behov av tålmod och ansträngning att bygga upp förtroende fångas också upp i Berrys (1980) ackulturationsteori. Ackulturation definierades av Redfield, Linton och Herskovits (1936, 149) som förståelse för ”de

fenomen som uppstår när grupper av individer med olika kulturer kommer i kontinuerlig förstahandskontakt med förändringar i de ursprungliga kulturmönstren för endera eller båda grupperna”. Nyare studier (Guarnacia och Hausmann-Stabile 2016) stödjer detta även om de ifrågasätter behovet av ”kontinuerlig förstahandskontakt” som nämns av Redfield med flera (1936) med tanke på mediernas och kommunikationens makt. Medan svenska entreprenörer kan behöva ändra sitt tillvägagångssätt för att göra sina produkter tilltalande för en bredare marknad, som nämndes ovan, står livsstils migranterna inför mer självklara ackulturationsval. Beroende på hur mycket av sin (internaliserade) hemkultur de behåller och hur mycket av den mottagande (svenska) kulturen de anammar, kan livsstils migranterna mer eller mindre medvetet engagera sig i en av fyra strategier (Berry m.fl., 1987, tabell 7.2).

Tabell 7.2 Fyra ackulturationsstrategier.

		Värderar de att behålla sin identitet och sina egenskaper?	
		Nej	Ja
Värderar de att behålla eller skapa relationer med det större samhället?	Ja	Assimilation	Integration
	Nej	Marginalisering	Separation

Källa: anpassad från Berry med flera 1987.

Ackulturation är inget enkelriktat fenomen. Ackulturationsstrategier är ömsesidiga, vilket innebär att en livsstils migrant kan integreras eller assimileras enbart om värdsamhället är öppet för en sådan strategi (Berry 1980). Av de fyra strategierna lyfter litteraturen fram fördelarna med en integrationsstrategi, som kräver dubbelt engagemang i hem- och värdkulturen. En sådan strategi har fördelen av att ge livsstils migranter tillgång till ett stort och mångsidigt socialt kapital, med flera sociala nätverk både i Sverige och i hemkulturen, vilket är fördelaktigt för alla.

Slutsats: migrationskategorier kan vara missvisande

Medan man kan diskutera om flyktingar föredrar en assimileringstrategi (eftersom de kanske vill lämna bakom sig och flytta ifrån vissa erfarenheter och praxis i sin hemkultur som kan ha drivit dem att söka skydd i första hand), har lokala kommunala tjänstepersoner antagit att

livsstilsmigranter tenderar att föredra en integrationsstrategi. Marginalisering är sällan önskvärt, och separation borde inte vara valet för någon som vill lämna sin egen kulturella gemenskap, med alla moraliska säkerheter det ger. Med detta kapitel riktar vi implicit vår uppmärksamhet mot likheterna mellan flyktingar och livsstilsmigranter när det gäller deras avsikter att integreras i det (svenska) värdsamhället (se ruta 7.2).

Berry (2005) anger två krav för effektiv integration: mångfald och rättvist deltagande i samhället. Även om en viss mångfald tycks önskas av de tjänstepersoner som är involverade i att förbereda och genomföra migrationsmötena i Nederländerna och utanför, är frågan om rättvist deltagande i samhället mer komplicerad. Begränsat deltagande beror sällan på en avsiktlig policy att utesluta (livsstils)migranter, utan snarare på kulturella normer såsom språket mötena hålls på, mötenas längd och resultat, osv. som vi har sett i exemplen ovan. Detta leder till den där känslan av "så där" hos livsstilsmigranterna, och eventuellt även hos värdsamhället.

Det är viktigt att påpeka att vägen till ackulturation är mer komplicerad i verkligheten än vad den kan utläsas som i Berrys modell. Även om individen fattar beslut om själva flytten, beror nivåerna av bevarad internaliserad kultur och införd svensk kultur (och dess ackulturationsresultat) på flera faktorer utanför individen.

Förutom individen och de lokala myndigheterna, familjestruktur och familjedynamik (både i Sverige och i hemlandet) spelar även förekomsten av en lokal diaspora från hemlandet, samt det lokala svenska samhällets attityd vad gäller kontakter mellan individer en avgörande roll för ackulturationsresultatet. Berrys modell ger en bra utgångspunkt för att förstå denna komplexa dynamik, men enligt vår uppfattning är den endast en utgångspunkt, och det behövs ytterligare forskning inom detta område.

Ruta 7.2 Kommit för att stanna? Flyktingar på tyska landsbygden. Insikter inom implicit platsmarknadsföring.

Stefan Kordel och Tobias Weidinger

Sedan 2014 har många asylsökande kommit till Tyskland till följd av väpnade konflikter och förföljelse. Genom ett obligatoriskt nationellt spridningssystem i Tyskland distribuerades flyktingarna bland annat till landsbygden. Samtidigt gör uppehållsskyldigheten att erkända flyktingar begränsas i valet av bostadsort till en specifik rumslig skala om man är beroende av socialvården. Statsledda regleringsmekanismer gör således att fler nyanlända hamnar på landsbygden och erbjuder möjligheten att återuppta områdena.

En fallstudie (jfr. Kordel & Weidinger, 2019) på landsbygden i Bayern identifierade olika aktiviteter för indirekt och implicit platsmarknadsföring, som bekymmerslöst gick parallellt med placeringen av asylsökande. Vissa aktörer blev oavsiktligt förespråkare för sina regioner. Borgmästare, arbetsgivare och frivilliga från civilsamhället gjorde det möjligt för flyktingar att samla lokal kunskap om uppföranderegler (Larsen, 2011). Främst är det volontärer som lär flyktingar det tyska språket före officiella kurser, hjälper dem att leta lägenhet, jobb eller vid myndighetsbesök. Dessutom syftar organisationen för fritidsevenemang (t.ex. vandring, asylkaféer, interkulturella spelkvällar eller fotbollsmatcher) till att bekanta flyktingarna med boendeområdet och lokala invånare. Därför fungerar dessa personer som mellanhänder (Radford, 2016) till lokalbefolkningen men också som brobyggare till regionen. Det blir tydligt inte minst eftersom de också råder flyktingar att stanna i regionen. De lyfter fram att det skulle vara mycket lättare att bosätta sig på landsbygden.

Vi försökte alltid göra det tydligt för dem att det klokaste vore att stanna här och lära sig tyska på kort sikt. Och i det långa loppet skulle de kunna söka en annan plats där de också kan hitta ett jobb. (Volontär 1 från en lantlig kommun. Kvinna, 2016)

Vi försökte alltid argumentera för hur bra det är för barnen att bo här. (Volontär 2 från en lantlig kommun. Kvinna, 2016).

Som en konsekvens, och med tiden, etablerar många av dem

Ruta 7.2 (fortsättning)

känslomässiga samt kognitiva kopplingar och stannar i regionen. Migrantsamhällen fungerar själva som katalysatorer för positiv representation av regionen och pekar bland annat ut fördelar med att leva på landsbygden för sina släktingar i större städer, vilket kan leda till kedjemigration mellan stad och landsbygd.

Sammanfattningsvis ger spridningen av nykomlingar den rättsliga ramen för implicita platsmarknadsföringsaktiviteter, medan särskilt det civila samhället förespråkar sina regioner på en personlig nivå och ansikte mot ansikte på ett väldigt spontant sätt. Mer finns att läsa i rapporter från EU:s forskningsprojekt "MATILDE".

Baserat på de rön och modeller som presenteras i detta kapitel utmanar vi antagandet att livsstilmigranter sällan stöter på hinder efter att ha flyttat till Sverige. Även om de kulturella skillnaderna mellan svenskar, nederländare, tyskar och schweizare inte är särskilt omfattande ur ett globalt perspektiv (Hofstede & Hofstede, 2008), bör lokala politiker och tjänstepersoner veta mer om dessa skillnader och relaterade utmaningar. Inom områden där de finns, i termer av osäkerhetsundvikande (ibid.) och i kommunikationsstrategier (Berry, 2005), bör dessa utmaningar erkännas och utforskas. Annars kan frustrationer uppstå som hindrar diversifiering och utveckling av lokalekonomin genom kunskapsöverföring mellan företagare. Det kan också göra att "onödigt" många migranter lämnar området.

Därför ger vi några rekommendationer till tjänstepersoner och beslutsfattare när de deltar i platsmarknadsföring på landsbygden genom Hollandsprojekt eller Emigrantmässan. För det första stödjer vi en pågående utveckling bland svenska intressenter: var bättre förberedd! Vi hänvisar här till en observation (under emigrantmässan 2019) att kampanjer var mer sofistikerade än tidigare (Eimermann, 2015c). Medan svenska tjänstepersoner till en början marknadsförde sina byar och samhällen på landsbygden i hopp om att locka vem som helst att migrera (ibid.), har dessa kampanjer blivit mer kopplade till jobbmöjligheter som riktar sig mot specifika yrken, såsom grundskolelärare eller vårdpersonal.

För det andra vill vi uppmana lokala och regionala svenska tjänstepersoner och organisationer att inleda skräddarsydda integrationsprojekt

för livsstilmigranter, som har liknande behovsmedvetenhet som befintliga initiativ utformade för andra migrantgrupper i det svenska samhället. För detta ändamål tror vi att naturbaserade integrationsprojekt (NBI, ruta 7.3) skulle tilltala många livsstilmigranter, eftersom de är intresserade av naturbaserade aktiviteter, både för det egna välbefinnandet och för att utforska utvecklingsvägar för sina naturbaserade (turism)företag. NBI skulle därmed ge livsstilmigranterna en känsla av inkludering som har saknats. Om lokala entreprenörer och andra intressenter också skulle delta skulle NBI tillhandahålla en plattform som bättre än befintliga initiativ möter Berrys (2005) krav. Det kan bli en win-win om alla intressenter låter denna process ta tid (Carson & Carson, 2018).

För att undvika att upprepa tidigare problem med kulturella missförstånd och olika åsikter, behöver designen av sådana NBI-projekt ta hänsyn till de olika kommunikationsformerna som lyfts fram ovan. Man behöver också ta mer explicit hänsyn till migranternas intressen och förväntningar i relation till naturkonsumtion och deras naturbaserade turistföretag, samt hur dessa kan överensstämja med (ibland konkurrerande, ibland kompletterande) lokala praxis och intressen. Lyckad integration, oavsett vilken form den tar, kräver ömsesidig förståelse för varandras kulturella likheter och skillnader. Genom att erkänna detta kan livsstilmigranterna och värdsamhället arbeta tillsammans för mångfald och rättvist deltagande, som diskuterats ovan (Berry, 2005). Inom interkulturell kommunikation finns ett talesätt som är: "fisken är alltid den sista som lägger märke till vattnet" som anspelar på det faktum att det inte alltid är en enkel process att erkänna sina egna kulturella sedvänjor (som långa och omfattande möten) och de kulturella värden som de stöder (som behovet av att nå konsensus). Däremot kan en reflekterande attityd, samt öppna och fördomsfria diskussioner om förväntningar och frustrationer leda till bättre förståelse för dessa processer och värderingar. Detta kan vara en givande upplevelse både för livsstilmigranten och för värdsamhället.

Sammanfattningsvis har vi i detta kapitel diskuterat några oväntat komplexa aspekter som har uppdragats från platsmarknadsföringsprojekt och andra faktorer som bidrar till ett ökat antal nederländska, tyska och schweiziska livsstilmigranter på den svenska landsbygden. Det visar på en obalans mellan å ena sidan lokala tjänstepersoners förväntningar på livsstilmigranternas insatser, och å andra sidan migranternas faktiska upplevelser (Eimermann m.fl., 2018). Till skillnad från vad många tror är integreringen av livsstilmigranter från länder med uppfattningsvis likartade kulturer sällan smidig och lätt. Med tanke på migrations-

processens dynamiska karaktär och de kulturella skillnaderna, kanske livsstilmigranter inte nödvändigtvis stannar längre än andra typer av migranter, och de gör kanske inte de socioekonomiska insatser som kommundienstpersoner förväntar sig. Med detta i åtanke tror vi att ruta 7.4 kan vara till hjälp.

Ruta 7.3 Naturbaserad Integration (NBI) i Sverige.

Benedict E. Singleton

Liksom många europeiska länder diskuterar man i Sverige mycket om behovet av att integrera inkommande i det lokala samhället. Med "naturbaserat friluftsliv" framlagt som en viktig del av moderna svenska identiteter (Sandell och Öhman, 2010:115–6) är det därför föga förvånande att det finns ett växande intresse för olika friluftskänsaktiviteters potential att föra människor samman (Gentin med flera 2018; 2019).

I Sverige omfattar NBI-projekten guideutbildningsprogram, tillhandahållande av utflykter för migranter, samt utbildningsprojekt och program för att "matcha" invandrare med arbetsgivare inom den svenska jordbruks- och trädgårdssektorn. Det som förenar olika NBI-projekt är idén om att vistelse i lokal natur ökar sannolikheten för att olika grupper framgångsrikt kan integreras i det lokala samhället, samt ger bredare hälsofördelar för enskilda deltagare. Nyligen har NBI definierats som "den process där en invandrare blir bekant med den lokala miljön genom aktiviteter som sker i en naturlig miljö" (Gentin med flera 2018:17).

NBI-aktiviteter i Örebro län består till störst del av guideade promenader i naturen med språkövningar och/eller information om allemansrätten. Vid granskningen av dessa aktiviteter kunde man urskilja tre syften. Guiderna syftade till att explicit 1) informera, 2) underhålla deltagarna, och mer implicit försökte NBI-aktiviteterna 3) skapa ett "ekologiskt tankesätt" hos deltagarna

Med detta synsätt utformas NBI-aktiviteter för att underlätta integrationen genom att tillhandahålla a) användbar kunskap (språkkunskaper, regler, normer, faror) och b) en plats för integration med svenskar. Man känner att genom att göra liknande saker på

Ruta 7.3 (fortsättning)

liknande ställen kommer människor naturligt att växa lika och få liknande förståelse. Främmande landskap förvandlas därmed till landskap där man ömsesidigt kan forma och göra sin omgivning beboelig, så kallade "tasksapes". Genom att tillsammans forma tasksapes uppstår ett gemensamt svenskt samhälle. I den sistnämnda aspekten ansågs NBI också ta itu med en större fränkoppling från naturen i moderna samhällen. NBI är alltså tänkt som en del av att bygga ett hållbart Sverige (Singleton 2021a).

Det finns spänningar inom dessa observerade NBI, eftersom de innehåller normativa föreställningar om hur natur och "svenskhet" bör användas på lämpligaste sätt. Dessa relaterar till maktskillnader integrerade i NBI: guider (och "svenskar" i allmänhet) har till uppgift att definiera de normer som inkommande förväntas anamma. Detta kan ibland skapa konflikter som påverkar integrationspotentialen hos NBI på ett skadligt sätt (Singleton 2021b).

Ruta 7.4 Kommit för att stanna? Vad beslutsfattare behöver veta om livsstilsmigration, fantasi och verklighet.

Robin Cranmer

En vanlig utmaning för både livsstilsmigranter och mottagande samhällen är glappet mellan hur livsstilsmigranter föreställer sig sitt nya liv och verkligheten. Vad grundar sig detta glapp i och hur kan det överbryggas?

Det finns gränser för hur exakt även de bäst förberedda individerna kan föreställa sig hur en radikal förändring i deras livssammanhang kommer bli. Ännu en svårighet för livsstilsmigranter kan bero på att deras beslut att migrera motiveras av negativitet om särskilda egenskaper i deras nuvarande livskontext. Detta kan leda till att de främst fokuserar på frånvaron av dessa egenskaper när de föreställer sig deras framtida

Ruta 7.4 (fortsättning)

livskontext, och till och med romantiserar det exotiska (jfr Todorov, 1996) – och allt detta med uteslutande av de oändliga utmaningar och komplikationer som alla typer av migration faktiskt innebär.

Den sortens utmaningar som är involverade i en migration, och den kompetens som behövs för att hantera dem, har under de senaste 50 åren noggrant formulerats inom vad man kan kalla "Interkulturella studier" (jfr Byram, 1997). En livsstils migrant vars vision domineras av antingen eskapism eller relaterad romantik saknar ofta kännedom om de olika utmaningar hen möter eller de färdigheter hen kan behöva för att klara av dem. Det är vanligt att dela in den här kompetensen i kunskap, färdighet och attityd: kunskap om till exempel relevanta språk och kulturella skillnader; färdighet att till exempel klara av det obekanta och att förbli fördomsfri; och attityd av till exempel nyfikenhet och öppenhet mot värdkulturen. Utöver den akademiska litteraturen erbjuder många kommersiella organisationer utbildning i ämnet, och det finns en uppsjö av lättillgängligt utvecklingsmaterial online.

Det ligger i nästan ingens intresse att livsstils migrationen misslyckas, och en klyfta mellan fantasi och verklighet gör att chanserna att misslyckas ökar. Följaktligen ligger det i allas intresse, alla inblandade i både platsmarknadsföring och i underlättande av integration, att medvetandegöra potentiella migranter så mycket som möjligt om hela spektrumet av utmaningar och belöningar som kan vänta dem. Detta kan inkludera att göra dem medvetna om de snedvridna effekterna av eskapism och romantik i deras framtidsvision, samt att göra dem medvetna om hur man får tillgång till interkulturell träning på ett sätt som kan förbereda dem på ett mjukare sätt.

Den typen av utbildning kan vara värdefull för relevanta medlemmar i värdsamhället. På så sätt kan vi ta små steg i rätt riktning för att överbrygga glappet mellan fantasi och verklighet.

Referenser

- Barcus, H.R., & Halfacree, K. (eds.) (2018). An introduction to population geographies. Abingdon: Routledge.
- Benson, M., & O'Reilly, K. (eds.) (2009). Lifestyle migration; expectations, aspirations and experiences. Farnham: Ashgate.
- Benson, M., & O'Reilly, K. (2016). From lifestyle migration to lifestyle in migration: categories, concepts and ways of thinking, *Migration Studies* 4, 20–37.
- Benson, M., & O'Reilly, K. (2018). Lifestyle migration and colonial traces in Malaysia and Panama. London: Palgrave Macmillan.
- Berry, J.W. (1980). Acculturation as varieties of adaptation. In A. Padilla (ed.), *Acculturation: Theory, models and some new findings* (pp. 9–25). Boulder: Westview.
- Berry, J.W. (2005). Acculturation: living successfully in two cultures. *International Journal of intercultural relations* 29, 697–712.
- Berry, J.W., Kim, U., Minde, T., & Mok, D. (1987). Comparative studies of acculturative stress. *International Migration Review* 21, 491–511.
- Byram, M. (1997). Teaching and assessing intercultural communicative competence. Clevedon: Multilingual Matters.
- Carson, D.A., & Carson, D.B. (2018). International lifestyle immigrants and their contributions to rural tourism innovation: experiences from Sweden's far north. *Journal of Rural Studies* 64, 230–240.
- Carson, D.A., Carson, D.B., & Eimermann, M. (2018). International winter tourism entrepreneurs in northern Sweden: understanding migration, lifestyle, and business motivations. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 18, 183–198.
- Eimermann, M., Agnidakis, P., Åkerlund, U., & Woube, A. (2018). Rural place marketing and consumption-driven mobilities in Northern Sweden: Challenges and opportunities for community sustainability. *The Journal of Rural and Community Development* 12, 114–126.
- Eimermann, M., & Karlsson, S. (2018). Globalising Swedish countryside? A relational approach to rural immigrant restaurateurs with refugee backgrounds, *Norsk Geografisk Tidsskrift - Norwegian Journal of Geography* 72, 82–96.
- Eimermann, M., & Kordel, S. (2018). International lifestyle migrant entrepreneurs in two New Immigration Destinations: Understanding their evolving mix of embeddedness, *Journal of Rural Studies* 64, 241–252.

- Eimermann, M., Tillberg Mattsson, K., & Carson, D.A. (2019). International tourism entrepreneurs in Swedish peripheries: compliance and collision with public tourism strategies, *Regional Science, Policy and Practice* 11, 479–492.
- Eimermann, M. (2016). Two sides of the same coin: Dutch rural tourism entrepreneurs and countryside capital in Sweden. *Rural Society* 25, 55–73.
- Eimermann, M. (2015a). Lifestyle migration to the North: Dutch families and the decision to move to rural Sweden. *Population, Space and Place* 21, 68–85.
- Eimermann, M. (2015b). 'I felt confined' - Narratives of ambivalence among Dutch lifestyle migrants in Hällefors. In M. Eimermann & A. Trumberg (eds.), *Place and identity – A new landscape of social and political change in Sweden* (pp. 31–56). Stockholm: Santérus.
- Eimermann, M. (2015c). Promoting Swedish countryside in the Netherlands: International rural place marketing to attract new residents. *European Urban and Regional Studies* 22, 398–415.
- Eimermann, M. (2014). Ambivalent Dutch lifestyle migrants in rural Sweden. *AEMI Journal* 12, 48–57.
- Eimermann, M. (2013). There and back again? Dutch lifestyle migrants moving to rural Sweden in the early 21st century. (*Örebro Studies in Human Geography* 8). Örebro: Örebro Universitet [Doktorsavhandling].
- Gentin, S., Chondromatidou, A.M., Pitkänen, K., Dolling, A., Præsthalm, S., & Pálsdóttir, A.M. (2018). *Defining nature-based integration. Perspectives and practices from the Nordic countries*. Helsinki: Finnish Environment Institute.
- Gentin, S., Pitkänen, K., Chondromatidou, A.M., Præsthalm, S., Dolling, A., & Palsdottir, A.M. (2019). Nature-based integration of immigrants in Europe: A review. *Urban Forestry & Urban Greening* 43, 126379.
- Guarnaccia, P.J., & Hausmann-Stabile, C. (2016). Acculturation and its discontents: A case for bringing anthropology back into the conversation. *Sociology and Anthropology* 4, 114–124.
- Hayes, M. (2015). Introduction: The emerging lifestyle migration industry and geographies of transnationalism, mobility and displacement in Latin America. *Journal of Latin American Geography* 14, 7–18.
- Hedberg, C., & Haandrikman, K. (2014). Repopulation of the Swedish countryside: globalisation by international migration. *Journal of Rural Studies* 34, 128–138.
- Hedlund, M., Carson, D.A., Eimermann, M., & Lundmark, L. (2017). Repopulating and revitalising rural Sweden? Re-examining

- immigration as a solution to rural decline. *The Geographical Journal*, 183, 400–413.
- Hofstede, G. (2019). Country comparison tool. www.hofstede-insights.com. - hämtad 6 september 2019.
- Hofstede, G., & Hofstede, G.J. (2008). *Organisationer och kulturer*. Malmö: Studentlitteratur.
- Hospers, G.J. (2011). Place marketing in shrinking Europe: some geographical notes. *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 102, 369–375.
- Huete, R., Mantecón, A., & Estévez, J. (2013). Challenges in lifestyle migration research: Reflections and findings about the Spanish crisis. *Mobilities* 8, 331–348.
- Ingold, T. (2000). *The perception of the environment*. London: Routledge.
- Jandt, F.E. (2004). *An introduction to intercultural communication – identities in a global community*. London: Sage.
- Kordel, S., & Weidinger, T. (2019). Onward (im)mobilities: conceptual reflections and empirical findings from lifestyle migration research and refugee studies. *Die Erde* 150, 1–16.
- Larsen, B.R. (2011). Drawing back the curtains: The role of domestic space in the social inclusion and exclusion of refugees in rural Denmark. *Social Analysis* 55, 142–158.
- Lewis, R.D. (2016). How to negotiate around the world. www.businessinsider.com/how-to-negotiate-around-the-world-2016-8?r=US&IR=T. - hämtad 6 september 2019.
- Lewis, R.D. (2000). *When cultures collide: managing successfully across cultures*. London: Nicholas Brealey Publishing Ltd.
- Lundmark, L., Ednarsson, M., & Karlsson, S. (2014). International migration, self-employment and restructuring through tourism in sparsely populated areas. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 14, 422–440.
- O'Reilly, K. (2007). Intra-European migration and the mobility-enclosure dialectic. *Sociology* 41, 277–293.
- O'Reilly, K. (2012). *International migration & social theory*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- P1 Morgon (14 februari 2011). Jakten på holländarna. www.sr.se.
- Radford, D. (2016). 'Everyday otherness' - intercultural refugee encounters and everyday multiculturalism in a South Australian rural town. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 42, 1–18.
- Redfield, R., Linton, R., & Herskovits, M. (1936). Memorandum on the study of acculturation. *American Anthropologist* 38, 149–152.

- Sandell, K. & Öhman, J. (2010). Educational potentials of encounters with nature: reflections from a Swedish outdoor perspective. *Environmental Education Research* 16, 113–132.
- Singleton, B. E. (2021a). Improvising taskscapes: the rituals of guided Nature-Based (Dis)Integration in Sweden. *Innovation: The European Journal of Social Science Research* 34, 111–131.
- Singleton, B. E. (2021b). Go to the forest! Exploring the orderings of Swedish Nature-Based Integration. *Environment and Planning E: Nature and Space* 4, 1560–1582.
- SCB (2019). Befolkningsstatistik. <https://www.scb.se/BEO101> - hämtad 17 oktober 2023.
- The lifestyle migration hub (hemsida, u.å) <https://research.tuni.fi/lifestyle>. - hämtad 25 augusti 2023.
- Todorov, T. (1996). *L'homme dépaycé*. Paris: Seuil.

Del 2: att arbeta i Norr

8. Vem jobbar i norr? Utmaningar och möjligheter för arbete

Originaltitel: Who Works in the North? Challenges and Opportunities for Employment

Marco Eimermann & Ingemar Elander

Introduktion: varför arbetar människor?

Du har kanske hört talas om den holländska historikern Rutger Bregman? Han medverkade i internationella tv-program och sociala medier efter sitt framträdande på World Economic Forum (WEF) 2019. Hans enkla one-liners och direkthet provocerade WEF-publiken som bestod av miljardärer och miljonärer. "Det känns som att jag är på en konferens för brandmän där ingen får tala om vatten", sa Bregman och hävdade att om de superrika på denna jord skulle betala mer skatt så skulle världens människor leva mer jämlika och hållbara liv. Hans bok "Utopia för realister" (2018) utvecklar denna idé och relaterar till omdebatterade socioekonomiska frågor som universell basinkomst, öppna gränser och 15-timmars arbetsvecka. En annan av Bregmans one-liners indikerar ett möjlighetsfönster när han citerar Oscar Wilde på holländsk tv (DWDD, 31 januari 2019): "Starkare än tusen arméer, är en idé vars tid har kommit".

I sin nya bok (2021) presenterar Bregman sin version av mänsklighetens historia, där han hävdar att de flesta människor är goda varelser som hjälper varandra i tider av nöd. Krigföring som vi känner den har faktiskt bara inträffat relativt nyligen under de senaste 10 000 åren. Före denna tid hade vi människor, enligt Bregman, få personliga ägodelar och få platser att kalla "hemma" då vi levde som jägare och samlare. Vi delade med oss av mer, och vi skyddade färre saker som om det vore "våra egna". Allt detta förändrades när vi blev jordbrukare (till en början i Mesopotamien), och brukade bördiga marker för att föda allt fler munnar. I takt med att behovet av jakt och samlande minskade, ökade incitamenten att bygga permanenta bosättningar. Med tiden började starka ledare skapa arméer för att skydda sina positioner i samhället och sina territoriers fysiska gränser. Alltför många ledare förblindades dock av sin maktposition och besattheten av att behålla den. Motsvarande

dynamik förekommer inte bara i gammal och ny krigföring, utan finns också i dagens lednings- och affärskulturer (Schein, 1980; Bregman, 2021).

Temat goda/onda människor är outtömligt med Rysslands invasion av Ukraina, det till synes oförsonliga kriget mellan Hamas och Israel och en rad andra krig och konflikter som aktuella exempel. För att nyansera bilden av människan som i grunden ond ger vi här några motbilder. Det första exemplet kommer från en recension av den brittiska kolumnisten Jonathan Freedlands bok *Det första vittnet*. Mannen som flydde från Auschwitz (Kellman Larsson, 2023). Recensenten skriver att ”mörkret är omätbart”, men att det ändå finns olika sidor av mörker: ”Läsningen är blytung, boken så fullständigt dominerad av död. Sida efter sida. Men jag kan hantera den inträngande skildringen av nazisternas folkmord, av vad som hände i Auschwitz-Birkenau, av tortyren och lidandet. Men jag klarar inte av bitarna som berör barnen”. Ändå, ”i april 1944 lyckades Rosenberg och hans kompanjon Fred Wetzler med någonting mirakulöst: att fly från Auschwitz. De skrev en detaljerad rapport av det industriellt organiserade slakthuset och larmade världen. Deras insats räddade 200 000 ungerska judar undan en säker död.”

Det andra exemplet visar att det visserligen fanns polacker som under andra världskriget ägnade sig åt angiveri, plundring, utpressning och deltagande i det tyska mördandet (Winiarski, 2023). Men när artikelförfattaren frågar en polsk forskare om hur vanligt det var att polacker angav judar säger hon att antal och procentsatser är ointressant: ”Det handlar inte om polackerna, utan om människan som sådan, som samtidigt kan vara god och ond. Och viktigast: var och en kan välja hur man handlar i en sådan situation.”

Ingvar Carlsson (Sveriges statsminister 1986–1991 och 1994–1996) säger i vårt tredje exempel att det inte är människorna det är fel på, ”det är systemet, orättvisorna i samhället” (Bodin, 2023). Han berättar här om tiden när han som före detta statsminister ledde en undersökning om varför FN inte lyckades stoppa folkmordet i Rwanda 1994, då nära en miljon människor mördades på mindre än 100 dagar. En viktig utgångspunkt för honom som politiker hade till dess varit att människan i grunden är en god varelse, där utbildning, kultur och en kamp för mänskliga rättigheter bidrar till att den goda sidan skall segra. Men inblicken i folkmordet i Rwanda blev en brytpunkt. Han vill dock inte gå så långt som till att säga att människan är ond, men ”med hatbudskap kan man skapa en hets-stämning som lockar fram det onda inom oss”.

Våra tre exempel nyanserar Bregmans påståenden i riktning mot att det i varje människa finns både onda och goda krafter som tar sig olika uttryck beroende på specifika yttre omständigheter. Den inre kampen mellan dessa krafter låter vi här, något brutalt, illustreras av ett ansikte format av naturen själv i stammen av en ask (figur 8.1).

Figur 8.1 Naturens trädkonst – människans sanna ansikte? Foto: Ingemar Elander 2023.

”Myten” att människor inte är goda

Bregman (2021) driver sin tes om ”den innerst inne goda människan” i polemik mot tidigare, ofta citerade studier av ”primitiva kulturer” på

Påskön. Han argumenterar mot myten ”bevisad av vetenskap” (Ponting, 1991; Diamond, 2005) att dessa kulturer bestod av två fientliga grupper av ”kannibaler”, som slaktade varandra och fällde träd för att transportera Moai-statyer i stället för att odla åkermark, med matbrist som följd. Bregman (2021) har gått igenom de gamla studierna utan att finna några belägg för sådan slakt. Snarare än att träden fälldes finner Bregman det mer troligt att öns 16 miljoner träd dog ut på grund av råttpest. De ursprungliga beskrivningarna av holländska och spanska upptäcktsresande från 1700-talet målade i stället en bild av gästvänliga människor i för denna tid god fysisk och mental hälsa (Boersema, 2015).

Bregmans (2021) argument till förmån för att människor innerst inne är goda möter idag världsomspännande rörelser tillbaka till ett föreställt "Retrotopia", i en nutida "Nostalgins tidsålder", där ”den endemiska mänskliga aggressivitet som från tid till annan resulterar i en benägenhet till våld, verkar vara allt annat än blidkad” (Bauman, 2018:25). Som en påminnelse om historiens oförutsägbarhet hämtar vi ett klassiskt citat av Karl Marx (1852):

Människorna gör själva sin historia, men de gör den inte efter eget gottfinnande, inte under omständigheter som de själva valt utan under omständigheter, som är omedelbart för handen givna och redan existerande. Traditionen från alla döda släktled trycker som en mara på de levandes hjärna.

Icke desto mindre och trots den pågående "perfekta stormen" av sammanfallande kriser, kan och får vi inte på några villkor förkasta möjligheterna till något bättre (se även ruta 20.1 i kapitel 20): ”Det som står under attack är ett slags socialt hopp, det hopp som fungerar som motivation för rörelser som vill göra världen friare och mer jämlik, mer demokratisk och till en plats att leva på” (Ronald Aronson [2016] citerad i Bauman, 2018:172).

Följande fem kapitel, varav det första (kapitel 9) relaterar till temat modernitet och tradition, lägger fokus på samernas försörjning i norra Sverige. Det har skrivits mycket om samer men de flesta är överens om att det är bättre att skriva med urbefolkning än om dem. Detta bekräftas även av Arktiskt centrum vid Umeå universitet genom samarbete med forskare med samisk bakgrund och med Vårdduo – Centrum för samisk forskning. I kapitel 9 diskuterar Green med kollegor hur samernas och andras ”traditionalitet” har påverkats av modernitet. De bestrider myten om att "tradition" och "modernitet" alltid måste vara varandras motpoler. I stället hävdar de att artikulationer av ursprungsbefolkningens identitet är

politiska ståndpunkter som manifesterar skillnader, särskilt i förhållande till en majoritetsbefolkning. Författarna försöker problematisera förenklade föreställningar om nordligt folk som bakåtsträvande relik eller som bärare av gammal visdom från en annan, enklare, bättre tid. De lyfter fram komplexiteten i samiska identitetsprocesser, där föreställningar om tradition och modernitet är starka begrepp som artikuleras av både inom- och utomstående för att avgränsa kulturella skillnader. Vi kopplar det till Leus exempel (i ruta 8.1) på hur minoritets-, majoritets- och blandade befolkningars intressen kan utvecklas konstruktivt inom turism, vilket illustrerar både frågor om vem som arbetar i och vem som besöker norr.

Kapitel 10 handlar om “En socialt ansvarstagande vård- och omsorgsarbetskraft i norra Sverige”. Där lyfts frågor om vem som jobbar där, vilka den arbetskraften är till för och vad den ska göra. Carson och Jonsson varnar för att myter kan utvecklas som påstår att "landsbygdens hälsa handlar om äldre" och att hälsa och omsorg generellt bara handlar om sjukvård. Här inkluderas frågor om hur man kan hantera “olika befolkningsgruppers” vård- och omsorgsbehov. Ur den moderna svenska inlandssjukvårdens perspektiv är författarna oroade över hur den framtida tillgången på arbetskraft inom vård- och omsorg i norra Sverige skall tillgodoses. Författarna vill därmed bidra till en bredare diskussion om vård, omsorg och arbetskraftsbehov i denna landsdel. De argumenterar för en bättre balans mellan en åldrande befolkning och behovet av omsorg liksom i andra frågor som samers och invandrares välbefinnande.

Ruta 8.1 Moderna människor, gamla stereotyper. Att uppdatera gamla uppfattningar som samisk turismentreprenör.

Traian C. Leu

Samerna har en lång historia av renskötsel, i en sådan utsträckning att renskötsel i Sverige är nära förknippad med samisk identitet även om endast en minoritet faktiskt bedriver renskötsel. I det offentliga samtalet och för turiständamål tonas ofta urfolksmoderniteten ner medan traditionella samiska stereotyper reproduceras (Eriksson 2010). Bilder på renskötande samer som använder traditionella metoder och lever traditionella livsstilar är djupt rotade i det offentliga psyket och sådana stereotyper är svåra att förändra.

Ruta 8.1 (fortsättning)

I norra Sverige har turismen blivit ett verktyg i kampen mot sådan okunskap. Samiska turistföretagare använder turismen som en plattform för att informera andra om det moderna samiska livet, kulturen och renskötseln. Många turister till norra Sverige har liten kunskap om den moderna samiska livsstilen men är villiga att lära sig om den genom kontakt med lokala guider och upplevelser (Tuulentie, 2006). Intervjuer med samiska turistföretagare har visat att majoriteten anser sig vara kulturambassadörer som utbildar svenska och utländska turister om sin samiska livsstil.

Detta fenomen återspeglas i hela norra Sverige av olika samiska turist-entreprenörer: "[turismen] blir en kanal genom vilken man kan informera [...] – okunskapen är den absolut värsta fienden"; "Det som är bra [med turism] är att det visar vår vardag, verkligheten; vi bor inte i tält [...] utan vi är precis som en typisk svensk" (Leu et al., 2018).

Att sprida korrekt information som inte sprider en stereotypisk syn på urbefolkningen som ålderdomlig och oföränderlig utan som modern och som att leva en livsstil jämförbar med vilken annan svensk som helst är en viktig del av dagens turismsatsningar som drivs av samer i norra Sverige. Vid sidan av den direkta samisk-turistiska interaktion som äger rum på plats visar och säljer samiska konstnärer ofta sina konsthantverk på utställningar på andra håll, till exempel under sameveckan som hålls årligen i Umeå eller olika urfolksmässor i andra delar av världen, där de diskuterar och informerar om samisk kultur och levnadssätt för besökarna. Tillsammans används dessa plattformar för att försöka bryta ner gamla stereotyper som fortsätter att finnas om samerna i norra Sverige, som i själva verket är moderna människor som lever en modern livsstil.

Inre motivation att arbeta

Bregman (2021) ställer i sin bok en utmanande fråga: varför arbetar människor? Är det för yttre motivation som att tjäna pengar eller undvika straff (som låga betyg eller trafikböter) som myten om "onda" människor antyder? Om vi ser människor som själviska och giriga, är det då klokt att å ena sidan locka offentliga och privata beslutsfattare med stimulanser i

form av iögonfallande bonusar men samtidigt till priset av låga löner och osäkra arbetsförhållanden till dem som gör det slitsamma jobbet ”på golvet” i privat och offentlig verksamhet? Svaret är nej – antagandet att andra bara är ute efter materiella belöningar är en dålig strategi om man vill ge förutsättningar för kreativa lösningar för dem som är i behov av vård och omsorg (Morse, 2003).

Att tro på föreställningen att människor är själviska och giriga följer en logik att folk producerar mer av det de får betalt för: om forskarna får betalt per artikel skriver de fler artiklar, om kirurger får betalt per operation utför de fler operationer, om personal i hemtjänsten får mer betalt per hjälpt brukare, kommer de att försöka hjälpa fler behövande på kortast möjliga tid. Det är illa underbyggda myter som ifrågasätts av den brittiske filmregissören Ken Loach i filmen ”Sorry we missed you” (ruta 8.2), där han skärskådar den förödande arbetssituation en sådan logik kan innebära. Loach visar hur budbilsförare styrs av mål som ställer orimliga krav på förarna och hur vårdpersonal (i detta fall förarens fru) skall utföra en myriad av uppgifter med oerhörd tidspress. Detta exemplifierar Bregman (2021) i sin tur med att en vårdare exempelvis skall byta brukares stödstrumpor på 7 minuter. I en svensk kontext har bland andra filosofen Jonna Bornermark uppmärksammat och kritiskt granskat övertron på att alla problem går att lösa genom att spalta upp, mäta och kvantifiera, att allt och alla blir siffror utan utrymme för omdöme eller eftertanke – ett samhälle som lever under ”pedanternas världsherravälde” (Bornermark, 2018).

Ruta 8.2 Sorry we missed you.

Marco Eimermann

Det här är årets mest drabbande film eftersom den är så förtvylt sann. Ken Loach berättar om dagens arbetsmarknad (i Storbritannien) och hur utsatt en familj kan vara när flexibilitet är regeln som alla måste lyda under. (Böhlin, 2019)

Filmen ”Sorry we missed you” berättar en bitter historia om en familj i Newcastle (England) som kämpar med efterdyningarna av finanskrisen 2008. Fadern (Ricky) förlorade sitt jobb, vilket tvingar familjen att dra sig ur ett husköp, och mamman (Abby) arbetar under enorm press som ”en uthyrd vårdarbetare i en icke omtänksam värld, som pendlar oändligt mellan alltför korta möten med äldre” (Kermode, 2019). För

Ruta 8.2 (fortsättning)

att betala sina skulder och ha råd med hyran av en sjaskig lägenhet i ett arbetarkvarter blir Ricky en så kallad franchise-ägare (egenföretagare), i praktiken ett jobb som leveransförare utan grundläggande arbetsrättigheter!

Den elektroniska skannern registrerar och dikterar var Ricky befinner sig när han "tävlar för att uppfylla deadlines", medan han somnar bakom ratten. Detta symboliserar hur "hjärtlösa, själlösa maskiner" har kommit att avgöra vad som är rätt och vad som är fel (ibid.), vilket sätter honom under så mycket stress att han skadar båda sina barn. Tonårssonen håller på att bli en bråkstake i skolan, och den yngre dottern känner att det är hennes fel och vill att livet ska återgå till som det var. Filmen har ett öppet slut: allt kan så småningom bli bra. Men vem lurar vi? Ricky och Abby står inför många fler utmaningar än möjligheter!

Den här filmen illustrerar hur en del människor behöver arbeta oerhört mycket under osäkra villkor i gig-ekonomin. På samhälls nivå inspirerar filmen till att reflektera över vad som förändras, vem som bestämmer vilka förändringar ska gynnas, vem som drar nytta av dessa förändringar och vem som förlorar. För samtidigt finns det också människor som har råd att arbeta mindre och att lämna detta ekorrhjul. Det får en att undra vad som pågår i västerländska samhällen, vad som är fel i vår syn på arbetets onda och goda sidor, och hur detta kommer att sluta.

Bregman (2021) hänvisar också till en studie på 230 000 anställda i 142 länder som visar att endast 13 % av dem känner sig "engagerade" i sitt arbete (Crabtree, 2013). Bregman (2021) hävdar att om du tar en stund och begrunder vad detta betyder, förstår du hur mycket ambition och energi vi inte använder, och hur många möjligheter vi har att förändra saker och ting. Genom att ensidigt stimulera yttre motivation hävdar han att vi undergräver varandras inre motivation i stor skala.

Medan yttre motivation handlar om att få mer pengar, status och makt, baseras inre motivation på värderingar som hjälpsamhet, ärlighet och rättvisa (Common Cause Foundation, 2016). Detta kommer också fram i kapitel 11 i denna bok: "Är nerväxling enklare på landsbygden?", skrivet

av Eimermann och kollegor. Baserat på fokusgruppintervjuer som hölls i Umeå (2019) under Omställningskonferensen reflekterar författarna över deltagarnas visioner kring individuella socialt och ekologiskt hållbara omställningar i livet. Denna publikation inom forskningsprojektet om ”geografiska perspektiv på ”downshifting” och frivillig enkelhet som hållbara livsstilar”, ser Eimermann, Hedberg och Nuga nerväxlare som individer som försöker genomföra långsiktigt strategiska livsstilsförändringar för att minska arbetstid och öka livskvalitet (Larsson, 2015).

Men vad betyder nerväxling, och är det ett fenomen som lämpar sig endast för de superrika medan hårt arbetande människor som Ricky och Abby lämnas tomhänta? Författarna tar upp denna fråga indirekt medan de pekar på nerväxlarnas avsikter att koppla sitt arbete mer till personliga värderingar än till yttre motiv. Dessutom ifrågasätter Eimermann och kollegor myten om att nerväxling är enklare på landsbygden och att människor som vill växla ner och utöva sin önskade livsstil därför blir tvungna att flytta från urbana områden till landsbygden. Om vi föreställer oss ett samhälle där motiven för att arbeta bygger mer på inre värderingar och där fler individer skulle växla ner kan vi också ställa oss frågan huruvida individer skulle vara mer villiga att fortsätta arbeta efter nuvarande pensionsålder. Widell förklarar i ruta 8.3 hur hon studerar detta samt att seniorer är mer och mer aktiva i arbetslivet.

Ruta 8.3 Den äldre arbetskraften

Bettina Widell

I Sverige har det vanliga arbetslivet under lång tid haft en naturlig slutpunkt vid 65 år då de flesta går i pension. Men under senare år har det förekommit politiska diskussioner och beslut om att höja pensionsåldern för att skapa incitament för människor att arbeta senare i livet. Antalet personer i Sverige som förlänger sina arbetsliv utöver 65 år var (åtminstone fram till pandemin) högt i ett europeiskt perspektiv (Dingemans et al., 2017). Ungefär en fjärdedel av befolkningen i åldersgruppen 65–74 år är aktiva på arbetsmarknaden (SCB 2018). Räknas alla egenföretagare, oavsett aktivitetsnivå, ökar siffrorna till nästan 40 % av befolkningen (ibid.). Studier som fokuserar på vem som fortsätter att arbeta efter pensionsåldern visar att detta är vanligare bland män, välutbildade, egenföretagare och personer med god hälsa (Klevmarken 2010). Det är också vanligare att stanna kvar i

Ruta 8.3 (fortsättning)

arbetslivet om det ses som en möjlighet snarare än en nödvändighet (Anxo et al., 2019). De vanligaste sektorerna för seniorarbetslivet är (1) offentlig förvaltning, utbildning och social omsorg, (2) handels- och tjänstenäringar samt (3) jordbruk, fiske och skogsbruk (SCB 2018). Geografiska perspektiv på denna fråga har dock hittills varit dåligt belysta.

I mitt doktorandprojekt undersökte jag geografiska skillnader i det förlängda arbetslivet och hur detta fenomen representeras specifikt bland småföretagare på landsbygden. Eftersom landsbygdsbefolkningen igenomsnitt är äldre än stadsbefolkningen, framställs det ofta som ett demografiskt problem, det vill säga en minskande yngre befolkning bör stödja en ökande äldre befolkning. Men vid analys av mikrodata från fyra län i Sverige visar resultaten att äldre (65+) befolkningar i glesbygd i högre grad än sina motsvarigheter i tätare (stads)miljöer ingår i arbetskraften. Data visar också att seniorföretagande är en förklaringsfaktor till varför landsbygds seniorer i stort sett är mer aktiva i arbetslivet.

En allmän slutsats är att seniorer som fortsätter att arbeta efter normal pensionsålder är en mycket betydande men heterogen grupp. Till exempel, när man fokuserar specifikt på seniora landsbygdsföretagare finns det betydande skillnader i företagsresultat, aktivitetsnivåer och användningen av platsspecifika resurser. Vidare har jag identifierat tre kategorier i kvalitativa data. Den första kategorin är markägare som ärvt sin verksamhet inom jord- eller skogsbruk. Deras personliga kopplingar till landsbygden är omfattande och de använder såväl materiella som sociala aspekter av landsbygden i verksamheten. Den andra kategorin fortsätter sin förtidspensionering i kunskapsintensiva sektorer men använder landsbygdens värden för rekreation som ett komplement till deras intensiva arbetsliv. Den tredje kategorin seniora småföretagare har en sidoverksamhet, ofta inom handel eller service, som de efter pensioneringen skulle kunna utveckla ytterligare. De väljer sitt lantliga läge strategiskt och är ofta livsstils migranter och/eller livsstilsentreprenörer (se kapitel 7 i denna bok).

Sammantaget döljs den äldre yrkesverksamma befolkningen i äldreförsörjningskvoter som mäter andelen yrkesverksamma (20–64

Ruta 8.3 (fortsättning)

år) i förhållande till den icke-arbetande befolkningen (65+ år). Data visar dock att seniorer är mer och mer aktiva i arbetslivet och att vi bör omtolka denna grupp som en resurs snarare än en börda.

Att arbeta med mat

Kapitel 11 om nerväxling visar också hur deltagarna i studien relaterar hållbara livsstilar och socioekonomiska omställningar till städernas optimala storlek, möjligheter till stadsodling och odling av egen mat för att minska ekologiska fotavtryck. Dessa tankar knyter an till två andra kapitel, som tar nya perspektiv på mat i (norra) Sverige. Dubois och Thompson visar i kapitel 12 om jordbruk i norra Sverige att det genom differentierade initiativ och nya föreningar i den regionala livsmedelskedjan finns en livlig ny scen för bönder i den svenska periferin som gör det möjligt för dem att utöva sina gårdsbaserade livsstilar. Författarna utforskar alternativa matnätverk som manifestationer av nya sociala och rumsliga betydelser av mat genom exemplen "Lappland – en kulinarisk region", "REKO-ring" och "Inlandsmat". Enligt dem kan lokalt jordbruk inom framväxande samhällsutvecklingsprocesser peka på matproducenter som föregångare för sociala värden kopplade till närodlad och klimatsmart mat, spårbarhet av mat, samt djurskydd. Detta kan också kopplas till växande delar av norrländska lokala ekonomier, som arktisk turism (se kapitel 18). Dubois och Thompson visar alltså på vitaliteten hos lokalt småskaligt jordbruk i norra periferier (i stället för dess nedgång, som myten i början av deras kapitel antyder).

Samhällen står också i fokus i det här avsnittets sista kapitel (13), om att arbeta med mat som ett sätt att främja entreprenörskap på svensk landsbygd. Författarna Webster och Forsberg studerar matpraxis och thailändska migranters entreprenörskap på landsbygden i Sverige för att nyansera myten om att det bara finns traditionell svensk mat på landsbygden. Webster och Forsberg lyfter fram lokala matfestivaler och att baka bröd i traditionella vedeldade ugnar och hävdar att konsekvenserna av att inte erkänna det breda utbudet av matkulturer på landsbygden kan hindra möjligheter till migrantföretagande och integration. Att arbeta med mat kan istället förmedla skillnaderna mellan människor lika väl som lyfta fram gemensamma drag mellan människor när de äter och njuter av varandras mat. Medan Webster och Forsberg

undersöker matbaserade projekt betonar de kopplingen mellan genus och mat inom landsbygdens socioekonomiska processer. Kapitlet avslutas med ett recept för kryddiga köttbullar som en intervjuperson var snäll och delade med oss!

Bredare perspektiv på arbete

Det här kapitlet sätter kortfattat in kapitel 9 till 13 i en bredare samhällsvetenskaplig kontext av arbetsrelaterade praktiker som visar hur människor lever sitt dagliga liv. Detta visar också hur människor använder sitt mått av handlingsfrihet inom samhällsstrukturer bestående av sociala normer, förväntningar och föreställningar och hur dessa förändras över tid.

Sociologiska perspektiv som Becks (2000) "brave new world of work" där en andra (nyare) modernitet långsamt ersätter en första modernitet, ser sådana praktiker i termer av samhället bortom moderniteten. Mer konkret byggdes samhällen i den "första" moderniteten på statiska idéer kring institutioner efter andra världskriget som nationalstater med hårda gränser, pålitliga välfärdsstater, kärnfamiljer bestående av en manlig familjeförsörjare, hans hemmafru och deras barn (Ahlberg, 2008) samt heltidsarbete (Schierup et al., 2006). Under de senaste decennierna har en "andra" och kontrasterande modernitet uppstått, konstruerad på övergångar i statiska samhällens huvudprinciper och institutioner (Beck et al 2003; Schierup et al., 2006). Dessa övergångar återspeglar människors förändrade attityder som ifrågasätter efterkrigstidens upptagna strukturer som politiska masspartier förankrade i klasskultur, ekonomiska säkerhetsnät sammanvävda med industriell reglering, livslånga karriärer och full sysselsättning (Beck, 2000).

Dessa övergångar ger också nya perspektiv på arbetets roll i ett samhälle som kännetecknas av en mångfald av jobb och engagemang snarare än ett heltidsarbete (Beck, 2000). Ändå är individuella möjligheter och lokala nödvändigheter ojämnt fördelade. I Sverige är så mycket som 7,5 % av den officiellt definierade arbetskraften arbetslös samtidigt som det finns en alarmerande brist på anställda inom välfärdssektorer som sjukvård, socialvård och utbildning (Ehrenberg 2020). Filmen "Sorry we missed you" (ruta 8.2) illustrerar idén om arbete som hörnstenen i det moderna samhället, något som även den svenska sociologen Paulsen (2017) har beskrivit och kritiserat. Han hävdar att den tekniska utvecklingen gjort det "absoluta" behovet av mänsklig arbetskraft mindre än någonsin. Men skillnaderna i klass, inkomst och andra livsförhållanden är enorma.

Utbrändhet och stress ökar, yrken fylls med 'tom arbetskraft', pensions-åldern blir högre och samtidigt anses arbetslöshet vara ett problem i Sverige och på andra håll, som inte minst plågar många unga. I arbetssamhället har arbetet blivit ett mål i sig, oavsett vad vi gör på jobbet. Ruta 8.4 ger några historiska och geografiska perspektiv på detta.

Ruta 8.4 Nerväxling mellan Retrotopia och Utopia.

Ingemar Elander

Termen "nerväxling" ger utopiska antydningar till en ungdomstext av Karl Marx och Friedrich Engels som indikerar ett kommunistiskt samhälle (med en på den tiden för givet tagen manlig partiskhet):

...så länge arbetsdelningen alltså inte är frivillig utan traditionsbestämd, så blir också människans egen handling en främmande, fientlig makt som blir herre över henne i stället för tvärtom. Så snart som arbetet börjar fördelas, så får nämligen var och en ett bestämt avgränsat verksamhetsområde som påtvingats honom och som han inte kan komma ifrån; han är jägare, fiskare, herde eller kritisk kritiker, och måste förbli det om han inte vill förlora sina existensmedel. Förhållandena är helt annorlunda i det kommunistiska samhället, där ingen har en bestämd avgränsad verksamhetskrets utan där var och en kan utbilda sig i den riktning som han önskar. Staten reglerar produktionen, och detta gör det möjligt för mig att göra det ena idag, det andra i morgon, jaga på morgonen, fiska på eftermiddagen, sköta kreatur på kvällen och kritisera efter kvällsmaten, allt efter vad jag vill, utan att jag för den skull någonsin blir jägare, fiskare, herde eller kritiker. Förhållandet att den sociala verksamheten låses fast, att vår egen produkt konsoliderar sig som en opersonlig makt över oss, undandrar sig vår kontroll, grusar våra förhoppningar och överkorsar våra planer är ett av huvudmomenten i den hittillsvarande historiska utvecklingen. (citerat från Sven-Eric Liedman, s. 138 i: Karl Marx. Människans frigörelse. Ett urval ur Karl Marx skrifter)

Mer än 175 år efter publiceringen är dessa ord fortfarande så utopiska som de bara kan bli inte minst med tanke på aktuella retrotopiska strömningar över hela världen (Gorz, 1999; Bauman, 2018; Bregman, 2019). Ordet "nerväxling" associerar nu snarare till en socialt ensidig, för många destruktiv verklighet, med tanke på att det är en potential som är reserverad för en minoritet som förfogar över finansiella och institutionella resurser att "göra vad hen önskar". För alltför många nu

Ruta 8.4 (fortsättning)

levande framstår "nerväxling" snarare som en cynisk lek med ord – genom att tvingas leva under förhållanden nära eller under lägsta försörjningsnivå och under hård press, som familjen i filmen "Sorry we missed you" och många andra i "gig-ekonomin": att tvingas hoppa från ett tillfälligt jobb till ett annat och "leva på existensminimum och balansera på bristningsgränsen" som illustreras i en nyligen lanserad svensk film (Ami-Ro Skölds Butiken, - se recension av Jacob Lundström, 2023). Eller, än mer drabbande, för tiggaren på gatan, den hemlöse, "främlingen", "nomaden", eller kort sagt någon med "bristande vandel" (ett pejorativt uttryck med historiska rötter som återuppväcktes i regeringens och Sverigedemokraternas Tidöavtal), med andra ord syftande på någon som saknar de flesta eller alla medborgliga rättigheter (Anderson, 2013; Andersson, 2015; Balibar, 2009).

Det finns här en paradoxal och bedräglig parallell till lokala myndigheters strategier för "kreativ anpassning" som föreslås av Syssner (2020) och främjas av lokala myndigheter såväl som individer och föreningar i det civila samhället. Det innebär radikala eller delvis reviderade livsstilar, till exempel genom odling av egna grönsaker, mer tid med släkt, grannar och vänner och att kunna läsa, promenera och göra andra vardagliga aktiviteter. Sådana strategier kan vara svåra att legitimera inför invånare vars erfarenhet snarare är att tvingas lämna sin boplats för att undvika ständigt återkommande eller rentav evig arbetslöshet. Å andra sidan, om frivillig nerväxling från urba-niserade, mer resursstarka individers sida blir frekvent kan detta kanske – om än en naiv tanke – bidra till att fler väljer att frivilligt pröva nya livsstilar och ge utrymme för "uppgradering" av dem som drabbats av gig-ekonomins konsekvenser. Ett mer destruktivt, men i skrivande stund alltmer påträngande och för skyldiga som oskyldiga, livsfarligt alternativ är dock att bli en del av ett kriminellt nätverk på jakt efter vinster (stöld!) från välfärdssystemet och droghandel till stor del pådriven av efterfrågan på narkotika från en partyknarkande medel- och överklass.

Samtidigt kan vi ha i åtanke att "demografisk anpassning" eller "nerväxling" av platser inte är ett nytt fenomen i svensk kontext. Redan 1965 efterlyste en tongivande svensk geograf "ett genomtänkt beredskapsprogram för avfolkning av de icke räddningsbara bygderna",

Ruta 8.4 (fortsättning)

vilket i sin tur skulle kräva "ett generellt studium av den definitiva utrymningens problem". En nationalekonom i samma statliga utredningskontext rekommenderade "en åldersmässigt balanserad evakuering av avfolkningsområdena" (Torsten Hägerstrand respektive Åke E. Andersson; citerade i Elander, 1978:126).

Drygt 50 år senare är dock det geografiska perspektivet ett annat:

Imorgon bjuder regeringen in EU-kommissionen till Kiruna. För oss var det självklart att resan skulle gå till norra Sverige. En tillväxtmotor som leder den gröna omställningen, skapar jobb och välfärd. En stolt historia, ett hopp för framtiden, skriver ministrarna Ebba Busch, Johan Pehrson och Andreas Carlson. Det finns en gyllene möjlighet för norra Sverige att leda den nya industriella revolutionen och bli en motor för gröna innovationer som kan gynna nordligaste Sverige, hela landet och i förlängningen hela Europa. De norra regionernas tillgångar på älvar, malm och skog är basen för omställningen som skapar jobb, konkurrenskraft och stärker förutsättningarna för ett gott liv för människorna som bor och verkar här. (Regeringskansliet, 11 januari 2023)

1 000 miljarder kronor ska satsas på en grön omställning i norra Sverige. Industrier, kommuner och servicesektorn skriker efter folk. Men nu ses regeringens nya förslag om arbetskraftsinvandring som ett hot mot de enorma satsningarna. [...] Rikard Eriksson, professor i ekonomisk geografi vid Umeå universitet, är kritisk mot beslutfattarna i huvudstaden som inte ser behovet av arbetskraftsinvandring i Norrland. 'Utifrån ett Stockholmsperspektiv vill man ha kraftiga restriktioner för att hålla ner arbetskraftsinvandringen för att det missbrukas i vissa branscher', säger Rikard Eriksson, och fortsätter: 'Men här uppe skulle det verkligen behövas så öppna gränser som det bara går'. (Kejerhag, 2022)

Tiderna förändras, men ändå inte?! Den nya regeringen pratar om "den gröna omställningen" som en "tillväxtmotor", men som i motsats till "rekordåren" nu kräver ett "inflöde av arbetskraft" till kommuner i Norrland. Hur det ska ske är en öppen fråga med tanke på att samma regering vill skärpa kraven på att få uppehållstillstånd i Sverige och samtidigt är beroende av ett stödparti som förespråkar nettoutvandring av migranter av vilka många arbetar inom gig-ekonomin och är nödvändiga för att inte det sociala välfärdssystemet ska kollapsa.

Ruta 8.4 (fortsättning)

Sedan länge rapporterar media fortlöpande om svårigheterna att rekrytera personal till förskola, grundskola och gymnasium, sjukvård, äldreomsorg och annan omsorg i Norrland och i glesbygd generellt. Med andra ord tycks regeringens tillväxtplan, som i stora drag delas av det största oppositionspartiet (S), kräva en "uppväxling" av arbetskraft och arbetstid snarare än "nerväxling".

Många små och ekonomiskt sämre ställda kommuner är satta under stark press på grund av bristande arbetstillfällen, en åldrande befolkning och många nyanlända – som visserligen är en potentiell tillgång som framtida arbetskraft, men också en utmaning på kort och medellång sikt vad gäller social budget i vid mening. Dessutom "dumpar" ledningen i vissa rikare stadskommuner migranter till sämre ställda kommuner som redan befinner sig under press på grund av ökande sociala åtaganden: "Social dumpning riskerar att leda till ökad segregation och att vissa kommuner får ta ett oproportionerligt ekonomiskt och socialt ansvar" (Sveriges riksdag, 2022; se även SvT, 2020).

Till skillnad från en tidigare period när många städer och mindre kommuner leddes av "tillväxtkoalitioner" som konkurrerade om jobben (Elander, 2002; von Sydow, 2004) står landsbygden i norra och andra delar av Sverige nu inför en minskning av jobb och ekonomiska möjligheter för att ta fullt ansvar för en äldre befolkning och tillströmning av invandrare som inte integrerats vad gäller språk, utbildning och arbete. Det finns en växande insikt bland lokala politiker och tjänstemän att rutinemässigt proklamerade tillväxtstrategier bör revideras mot att bli "adaptiva" snarare än att sprida illusionen om en övergång till en lokal tillväxtekonomi. De ser behovet av en politik som på ett sammanhängande sätt beskriver de insatser som görs för att anpassa kommunen till de nya förutsättningar som en krympande ekonomi och minskad befolkning innebär (Syssner, 2020). Man kan här skönja en potential för "nerväxt" [degrowth] både kommunalpolitiskt och på individnivå.

I stället för att se områden som antingen fattiga eller rika, antingen landsbygd eller stad, visar kapitel 9 till 13 att det är mer rimligt att karakterisera platser som en del av ett socioekonomiskt kontinuum. Det innebär skillnader i befolkningsstorlek och täthet, infrastruktur, läge, kvalitet och typ av bekvämligheter, kulturell särskiljning och regionala

identiteter (Champion & Hugo, 2004; Hedlund, 2016). Detta belyser också den svåra situationen för många landsbygdsområden och samhällen i norra och andra delar av Sverige där många invånare varken kan hitta jobb eller de sociala och kulturella tjänster som finns tillgängliga för människor som bor i de flesta tätorter i landet. Huruvida invånare och samhällen i dessa områden kan utveckla en förmåga till ”demografisk anpassning”, förstådd som kombinationer av upp- och nerväxling av plats och eget arbetsliv, återstår att se.

Referenser

- Ahlberg, J. (2008). Efter kärnfamiljen – Familjepraktiker efter skilsmässa. (Örebro Studies in Sociology 11). Örebro: Örebro universitet [Doktorsavhandling].
- Anderson, B. (2013). *Us & Them? The dangerous politics of immigration control*. Oxford: Oxford University Press.
- Andersson, R. (2015). Hardwiring the frontier? The politics of security technology in 'Europe's fight against illegal migration'. *Security Dialogue* 47, 22–39.
- Anxo, D., Ericson, T., & Herbert, A. (2019). Beyond retirement: Who stays at work after the standard age of retirement? *International Journal of Manpower* 40, 917–938.
- Aronson, R. (26 april 2016). Privatisation of Hope. Capitalism versus Solidarity, Yesterday and Today. *The Boston Review*.
- Balibar, E. (2009). Europe as borderland. *Environment and Planning D: Society and Space* 27, 190–215.
- Bauman, Z. (2018). *Retrotopia*. Göteborg: Daidalos.
- Beck, U. (2000). *The brave new world of work*. Cambridge: Polity Press.
- Beck, U., Bonss, W., & Lau, C. (2003). The theory of reflexive modernization: problematic, hypotheses and research programme. *Theory, Culture & Society* 20, 1–33.
- Bodin, A. (27 maj 2023). Ingvar Carlsson och döden. *Dagens Nyheter* Lördag.
- Boersema, J. J. (2015). *The survival of Easter Island. Dwindling resources and cultural resilience*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Böhlin, L. (30 december 2019). Så bra var filmåret 2019. *Västerbottens Kuriren*. www.vk.se – hämtad 28 januari 2020.
- Bornermark, J (2018). *Det omätbaras renässans. En uppgörelse med pedanternas världsherravälde*. Lund: Volante.
- Bregman, R. (2019). *Utopia för realister: Hur medborgarlön, öppna gränser och 15 timmars arbetsvecka kan bli verklighet*. (översatt av Per Holmer). Stockholm: Natur och Kultur.
- Bregman, R. (2021). *I grunden god: en optimistisk historia om människans natur*. (översatt av Joakim Sundström). Stockholm: Natur och Kultur.
- Champion, T., & Hugo, G. (2004). Introduction: moving beyond the urban-rural dichotomy. I T. Champion & G. Hugo (eds.), *New forms of urbanization. Beyond the urban–rural dichotomy* (pp. 3–24). Aldershot: Ashgate.

- Common Cause Foundation. (2016). Perceptions matter – The common cause UK values survey. <https://valuesandframes.org/values-in-action/survey> - hämtad 30 januari 2020.
- Crabtree, S. (8 oktober 2013). Worldwide, 13% of employees are engaged at work. Gallup. <https://news.gallup.com/poll/165269/worldwide-employees-engaged-work.aspx> - hämtad 30 januari 2020.
- Diamond, J. (2005). Collapse, how societies choose to fail or succeed. New York: Viking Penguin.
- Dingemans, E., Henkens, K., & Van Solinge, H. (2017). Working retirees in Europe: Individual and societal determinants. *Work, Employment and Society* 31, 972–991.
- DWDD [De Wereld Draait Door](31 januari 2019). Rutger Bregman zorgt voor ophef op World Economic Forum. <https://dewerelddraaitdoor.bnnvara.nl/media/682308> – hämtad 24 april 2020.
- Ehrenberg, J. (21 februari 2020). Det normala: massarbetslöshet. Dagens ETC.
- Elander, I. (1978). Det nödvändiga och det önskvärda. En studie av socialdemokratisk ideologi och regionalpolitik 1940–72. Arkiv avhandlingsserie 6. Stockholm: Arkiv för studier av arbetarrörelsens historia.
- Elander, I. (2002). Partnerships and urban governance. *International Social Science Journal* 54, 191-204.
- Eriksson, M. (2010). (Re)producing a periphery: popular representations of the Swedish north (*Acta Regiae Societatis Skytteanae* 66). Umeå: Umeå University. (Doktorsavhandling)
- Gorz, A. (1999). Reclaiming work: beyond the wage-based society. Cambridge: Polity Press.
- Hedlund, M. (2016). Mapping the socioeconomic landscape of rural Sweden: Towards a typology of rural areas. *Regional Studies* 50, 460–473.
- Kejerhag, J. (22 oktober 2022). Mindre arbetskraftsinvandring hotar satsningar i norra Sverige. Dagens Nyheter.
- Kellman Larsson, J. (29 maj 2023). Recension av J, Freedland: ”Det första vittnet. Mannen som flydde från Auschwitz”. Dagens Nyheter Kultur.
- Kermode, M. (3 november 2019). Sorry we missed you review, a gruelling stint in the gig economy. *The Guardian*. www.theguardian.com/film/2019/nov/03/sorry-we-missed-you-review-ken-loach - hämtad 28 januari 2020.
- Klevmarken, A. (2010). Vem arbetar efter 65 års ålder? En statistisk analys. (Statens offentliga utredningar, SOU 2010:85). Stockholm: Fritze.

- Larsson, J. (2015). "Downshifting." I D. T. Cook & J. M. Ryan (red.) *The Wiley Blackwell Encyclopedia of Consumption and Consumer Studies* (s. 248-250). Chichester: John Wiley & Sons.
- Leu, T. C., Eriksson, M., & Müller, D. K. (2018). More than just a job: exploring the meanings of tourism work among indigenous Sámi tourist entrepreneurs. *Journal of Sustainable Tourism* 26, 1468–1482.
- Liedman, S.-E. (1965). *Karl Marx. Människans frigörelse. Ett urval ur Karl Marx skrifter*. Stockholm: Aldus/Bonniers.
- Lundström, J. (14 april 2023). Avigt arbetsliv. Den svåra konsten att balansera på bristningsgränsen. Recension av filmen "Butiken" (Manus och regi: Ami-Ro Sköld) *Dagens Nyheter*.
- Marx, K. (1852). *Louis Bonapartes adertonde Brumaire*. <https://www.marxists.org/svenska/marx/1852/08-do28.htm#h2> - hämtad 16 maj 2023.
- Marx, K. & Engels, F. (1932; skriven 1845-1846). *Critique of the German Ideology*. Marx/Engels Internet Archive. www.marxists.org - hämtad 17 februari 2020.
- Morse, G. (januari 2003). Why we misread motives. *Harvard Business Review*.
- Paulsen, R. (2017). *Arbets samhället – hur arbetet överlevde teknologin*. Stockholm: Atlas.
- Ponting, C. (1991). *A green history of the world*. London: Penguin books.
- Regeringskansliet (2023). En strategi för norra Sverige och för omställningen. Debattartikel från Arbetsmarknadsdepartementet, Klimat- och näringslivsdepartementet, Landsbygds- och infrastrukturdepartementet. <https://www.regeringen.se/debattartiklar/2023/01/en-strategi-for-norra-sverige-och-for-omstallningen/> - hämtad 16 maj 2023.
- SCB [Statistiska Centralbyrån] (2018). *Statistikdatabasen. Registerbaserad arbetsmarknadsstatistik (RAMS)*.
- Schein, E. H. (1980). *Organizational psychology*. New Jersey: Prentice Hall.
- Schierup, C.-U., Hansen, P. & Castles, S. (2006). *Migration, citizenship, and the European welfare state*. Oxford: University Press.
- Sveriges riksdag (2022). *Kommittédirektiv - Motverka social dumpning*. <https://www.regeringen.se/contentassets/edf16a6ee47b47f2bbabc511f1e89a5e/kommittedirektiv-motverka-social-dumpning.pdf> - hämtad 16 maj 2023.
- SvT [Sveriges Television] (15 januari 2020). *Kommuner slår larm hos civilministern om social dumpning*. www.svt.se/nyheter/lokalt/skane/manga-kommuner-larmar-om-social-dumpning - hämtad 9 mars 2020.

- Syssner, J. (2020). Pathways to demographic adaptation. Perspectives on policy and planning in depopulating areas in northern Europe. Cham: Springer. www.springer.com/gp/book/9783030340452 - hämtad 21 februari 2020
- Tuulentie, S. (2006). The dialectic of identities in the field of tourism. The discourses of the indigenous Sami in defining their own and the tourists' identities. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism* 6, 25–36.
- Von Sydow, Å. (2002). Exploring Local Governance in Urban Planning and Development. The Case of Lindholmen, Göteborg. Stockholm: KTH Infrastruktur. (Doktorsavhandling)
- Winiarski, M. (31 maj 2023). Polackernas agerande när Warszawas getto brann utlöser historiestrid. *Dagens Nyheter Kultur*.

9. Livsviktig tradition: kolliderande kulturyttringar av samisk identitet då och nu

Originaltitel: Tradition Is Essential: Clashing Articulations of Sami Identity, Past and Present

Carina Green, Benedict E. Singleton & Firouz Gaini

Sammanfattning

Här belyser författarna det komplexa sambandet mellan begreppen "tradition" och "modernitet" i relation till ursprungsbefolkning, suveränitet och kulturella skillnader. Författarna använder exemplet med samiska identitetsprocesser, där föreställningar om tradition och modernitet är starka begrepp som används av både samer och icke-samer.

Myten: Detta kapitel bestrider myten om att "tradition" och "modernitet" alltid är varandras motpol. I stället hävdar författarna att uttryck för ursprungsbefolkningens identitet är politiska ståndpunkter som manifesterar skillnader, särskilt i förhållande till en majoritetsbefolkning.

Metoder: Baserat på författarnas och andras tidigare forskning menar författarna att globalisering och klimatförändringar medför stora förändringar för många människor och grupper, samt fokuserar uppmärksamheten på nya nordliga resursgränser. Diskussioner om traditionens historiska äkthet (autenticitet) blir i det här sammanhanget framträdande och kopplade till mångåriga begreppsstrukturer i västerländskt tänkande. Dessa strukturer klassificerar folk och kulturer på en kulturell evolutionär tidsskala och omdefinierar kontinuerligt föreställningar om den exotiska men svårfångade "andre". Detta leder till förnekelse av ursprungsbefolkningars kosmopolitiska identiteter och ignorerande av de framväxande formerna av kulturella uttryck. Författarna vill visa att samer blandar olika stilar och kulturella influenser, använder kommunikationsteknologier och hyllar kosmopolitism samt kulturell mångfald.

Ansatzter: Författarna försöker problematisera förenklade föreställningar om nordliga folk som kvarblivna relikter eller som bärare av gammal visdom från en annan, enklare, bättre tid. Green och kollegor lyfter fram komplexiteten i samiska identitetsprocesser, där föreställningar om tradition och modernitet är viktiga markörer för både den samiska identiteten och för utomstående för att markera och synliggöra kulturella skillnader.

Slutsatser: Kapitlet belyser hur olika uttryck för "äkthet" verkar vara både ett berättigat etnopolitiskt verktyg och en del av en koloniserande struktur som bidrar till att återskapa fördomsfulla bilder av "den andre". Författarna betonar att komplexiteten och den unika kontext som är inneboende i etnisk identitetspolitik inte handlar om att undersöka om särskilda praktiker är mer eller mindre "äkta" (autentiska). Snarare kräver de djup förståelse av de politiska och kulturella omständigheter inom vilka traditionen utförs.

Nyckelord: identitetspolitik, Lapponia, modernitet, Sami, suveränitet, tradition, traditionell ekologisk kunskap (TEK), ursprungsbefolkning, äkthet

Samisk kultur på samiska nationaldagen

10. En socialt ansvarstagande vård- och omsorgsarbetskraft i norra Sverige

Originaltitel: A Socially Accountable Health and Care Workforce in Northern Sweden: Who Should It Contain, Who Is It for and What Should It Do?

Dean B. Carson & Frida Jonsson

Sammanfattning

Här lyfts frågor om vem som jobbar inom vård- och omsorg i norra Sverige, vilka den arbetskraften är till för och vad den arbetskraften ska göra. Detta kapitel innehåller också frågor om hur man kan hantera olika befolkningsgruppers vård- och omsorgsbehov. Ur den moderna svenska inlandssjukvårdens perspektiv är författarna oroade över hur vård- och omsorgsarbetskraften i norra Sverige utvecklas.

Myter: Det här kapitlet undersöker två myter som påverkar utvecklingen av vård- och omsorgsarbetskraften på landsbygden i norra Sverige (samt liknande delar av världen). Den första myten är att "landsbygdens hälsa" främst handlar om sjukvård, och den andra är att den stora utmaningen som landsbygdens hälso- och omsorgssystem står inför är befolkningens åldrande. Carson och Jonsson varnar för att myter kan utvecklas som påstår att "landsbygdens hälsa handlar om äldre, och hälsa och omsorg handlar bara om sjukvård".

Metoder: Utifrån deras egna studier och en genomgång av andra forskningsresultat argumenterar Carson och Jonsson för en bättre balans mellan befolkningens åldrande och äldreomsorg och andra frågor som barn- och mödrahälsovård, samernas och invandrabefolkningens välbefinnande samt hälso- och omsorgsbehov som uppstår från snabbt föränderliga socioekonomiska miljöer.

Ansats: Författarna syftar till att bidra till en bredare diskussion om vård och omsorg och arbetskraftsbehov inom norra Sverige. Carson och

Jonsson hävdar att fokus på åldrande befolkningar leder till en arbetskraft som är dåligt rustad för att möta behoven hos ungdomar, ursprungsbefolkningar, migranter och andra. Vidare är en arbetsstyrka inriktad på sjukvård begränsad i kapacitet att tillhandahålla holistisk och samordnad vård för landsbygdsinvånare.

Slutsatser: Författarna inser att krav på en mer kunnig och bättre förberedd vård- och omsorgsarbetskraft kommer att öka utmaningarna med att rekrytera och behålla kompetent arbetskraft, men detta måste balanseras mot fördelarna med att ha en "socialt ansvarig" arbetskraft. Kapitlet avslutas med ett antal viktiga punkter som planerare och politiker bör känna till:

- En relativt gammal befolkningsprofil och en (generellt) åldrande befolkning innebär att uppmärksamhet måste ägnas åt innovativa sätt att tillhandahålla hälso- och omsorgstjänster till äldre människor som bor i inlandet i norr.
- Det finns dock andra befolkningsgrupper med specifika och ofta kritiska hälsovårdsbehov som kan vara marginaliserade inom hälsovårdsdesign, hälso- och sjukvårdsutbildning och utvecklingen inom e-hälsa.
- Viss akademisk uppmärksamhet har ägnats åt klyftan mellan hälso- och omsorgsbehov och tillhandahållande av hälso- och omsorgstjänster för ungdomar och samer, men vi behöver fortfarande lära oss mer om hur man implementerar effektiva tjänster för dessa grupper.
- Att utveckla en hållbar och effektiv vård- och omsorgsarbetskraft i en region som denna kräver att tjänsteleverantörer är medvetna om mångfalden av befolkningservicebehov och att de har tillgång till utbildning för att möta dessa behov.
- De fortsatta hoten mot arbetskraftsutvecklingen inkluderar bristande uppmärksamhet på andra leverantörer än sjukvårdspersonal och sjuksköterskor, bristande samarbete mellan kommuner och bristande samordning mellan kommuner och regioner, och en relativt snäv syn på hur befolkningen förändras samt de därav följande förändringarna i hälso- och vårdbehov.

Nyckelord: arbetskraft, demografi, hälsa, omsorg, sjukvård, socialt ansvar, åldrande

11. Är nerväxling lättare på landsbygden?

Originaltitel: Is Downshifting Easier in the Countryside? Focus Group Visions on Individual Sustainability Transitions

Marco Eimermann, Charlotta Hedberg & Mari Nuga

Sammanfattning

Hittills är det få geografiska studier som fokuserar på nerväxling i Sverige (se kapitel 8 för mer information kring detta begrepp). Författarna tar upp denna klyfta och använder "nerväxling" för att beskriva en process där människor blir medvetna om baksidorna av sin hektiska livsstil, och för att analysera det moderna samhället som ett sammanhang från vilket denna process uppstår.

Myter: Eimermann och kollegor ifrågasätter myten om att nerväxling är enklare på landsbygden och att människor som vill växla ner och utöva sin önskade livsstil därför blir tvungen att flytta från urbana områden till landsbygden. Vi kanske kan föreställa oss ett samhälle där motiven för att arbeta bygger mer på inre värderingar?

Metoder: Under 2019 års omställningskonferens i Umeå genomförde författarna en fokusgrupps-workshop för att ta upp frågorna "hur beskriver du din önskade livsstil?" och "hur relaterar du dessa livsstilar till dina platsuppfattningar?".

Ansatser: Baserat på fokusgruppintervjuerna reflekterar författarna över deltagarnas visioner kring individuella socialt och ekologiskt hållbara omställningar i livet. Eimermann, Hedberg och Nuga ser således nerväxlare som individer som försöker genomföra långsiktigt strategiska livsstilsförändringar för att minska arbetstid och öka livskvalitet. Men vad betyder nerväxling, och är det ett fenomen som lämpar sig endast för de jätterika medan hårt arbetande människor lämnas tomhänta? Författarna tar upp denna fråga indirekt medan de pekar på nerväxlarnas avsikter att koppla sitt arbete mer till personliga värderingar än till yttre motiv.

Slutsatser: En slutsats är att inre omställningar är lika viktiga som rumsliga förflyttningar. Deltagarna i fokusgrupperna angav att både stad och landsbygd kan möjliggöra och hindra hållbara livsstilar. Deltagarna i studien relaterar hållbara livsstilar och socioekonomiska omställningar till städers optimala storlek, möjligheter till stadsodling och odling av egen mat för att minska ekologiska fotavtryck. Inspirerade av texter de har läst och konkreta exempel i andra länder beskrev deltagarna optimala storlekar för bosättningar i termer av antal människor, delningsekonomi och landareal (för att kunna vara självförsörjande). Det är viktigt för politiker som vill främja hållbara livsstilar att veta och förstå hur potentiella nerväxlare resonerar kring detta.

Nyckelord: fokusgrupper, landsbygd, livsstil, nerväxling, omställning, plats, urbana områden

Fiske på landsbygden

12. Håll jordbruket levande: nya föreningar i Södra Lappland

Originaltitel: Stayin' Alive: New Associations in Southern Lapland Farming

Alexandre Dubois & Michelle Thompson

Sammanfattning

Trots att det totalt sett minskar, inspirerar det lokala jordbrukets beständighet i svenska högländsområden oss till att undersöka hur bönder har anpassat sin specifika jordbruksstil till kraven på modern livsmedelsproduktion och konsumtion.

Myten: Mot denna bakgrund tar det här kapitlet avstånd från myten om "jordbrukets ned- och bortgång" (i perifera delar av norra Sverige) och fördjupar sig kring den levande nya gruppen fjällproducenter som eftersträvar en gårdsbaserad livsstil.

Metoder: Författarna utforskar alternativa matnätverk som yttringar för nya sociala och rumsliga betydelser av mat. Det görs genom exemplen "Lappland - en kulinarisk region", "REKO-ring" och "Inlandsmat". Enligt Dubois och Thompson kan lokalt jordbruk peka på matproducenter som föregångare för sociala värden kopplade till närodlad och klimatsmart mat, spårbarhet av mat och djurskydd.

Ansatser: Framväxten av korta livsmedelsförsörjningskedjor (som i kapitlet antyds med förkortningen SFSC) och utvecklingen av konsumenternas attityder med avseende på miljöskydd, klimatförändringar och djurskydd har öppnat upp nya möjligheter för att fokusera debatten om livsmedelshållbarhet i periferin på samhälls- och landskapsnivå.

Slutsatser: Dubois och Thompson visar att det genom differentierade initiativ och nya föreningar i den regionala livsmedelskedjan finns en livlig ny scen för bönder i den svenska periferin som gör det möjligt för dem att utöva sina gårdsbaserade livsstilar. Detta kan också kopplas till växande delar av norrländska lokala ekonomier, som arktisk turism (se

kapitel 18). Dubois och Thompson visar alltså på vitaliteten hos lokalt småskaligt jordbruk i norra periferier (i stället för dess nedgång, som myten i början av deras kapitel antyder).

Nyckelord: alternativa matnätverk, fjälljordbruk, hållbarhet (ismatproduktion och konsumtion), korta livsmedelskedjor, periferi

Kor som betar

13. Kryddiga köttbullar med mangosylt: att arbeta med mat som ett sätt att främja entreprenörskap på svensk landsbygd

Originaltitel: Spicy Meatballs and Mango Sylt: Exploring Food Practices as a Means to Promoting Entrepreneurship in Rural Sweden

Natasha A. Webster & Gunnel Forsberg

Sammanfattning

När man tänker på mat på landsbygden i norr är det sällan man tänker på ett brett utbud av rätter. Landsbygden ses traditionellt som statisk, oföränderlig och homogen.

Myten: Författarna Webster och Forsberg studerar matpraxis och thailändska migranternas entreprenörskap på landsbygden i Sverige för att nyansera myten om att det bara finns traditionell svensk mat på landsbygden.

Metoder: Baserat på tidigare studier lyfter Webster och Forsberg fram lokala matfestivaler och att baka bröd i traditionella vedeldade ugnar. De hävdar att konsekvenserna av att inte erkänna det breda utbudet av matkulturer på landsbygden kan hindra möjligheter till migrantföretagande och integration. Att arbeta med mat kan förmedla skillnaderna mellan människor likaväl som lyfta fram gemensamma drag mellan människor när de äter och njuter av varandras mat. Medan Webster och Forsberg undersöker matbaserade projekt betonar de kopplingen mellan genus och mat inom landsbygdens socioekonomiska processer.

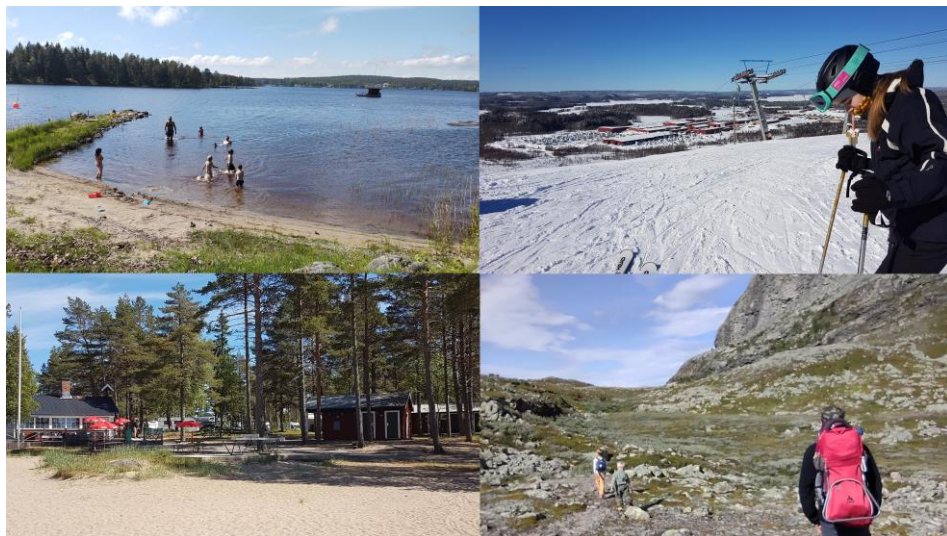
Ansats: Föreställningen om landsbygdsidentiteter som representerar ett hegemoniskt ideal ses i hur matkultur förstås på landsbygden. Med den

ökande landsbygdens mångfald är det naturligt att matkulturen också diversifieras. Mat erbjuder en möjlighet till integration och att stödja ett bredare utbud av småföretag. Det finns fortfarande relativt liten forskning om invandrarentreprenörskap på landsbygden, särskilt med fokus på kvinnor, men forskare börjar utmana denna klyfta.

Slutsatser: Konsekvenserna av att inte erkänna det breda utbudet av matkulturer som finns på landsbygden kan hindra möjligheterna till migrantföretagande och integration.

Nyckelord: entreprenörskap, genus, integration, kvinnor, mat, migration, Sverige, Thailand

Del 3: Resande i Norr

Pimpelfiske

14. Vem reser norrut? Utmaningar och möjligheter för turism

Originaltitel: Who Travels to the North? Challenges and Opportunities for Tourism

Linda Lundmark & Doris Carson

Introduktion

Tidigare avsnitt i boken diskuterade ett antal frågor om befolkningen som bor och verkar i norr. Gemensamt för permanent migration och mer tillfällig rörlighet är ibland att motiven är desamma eller liknande. Som Raúl Lardiés-Bosque skriver (ruta 14.1) är de bekvämligheter som finns på landsbygden en attraktion för både tillfälliga besökare och permanent migration. Mervärdet av nya befolkningar, vare sig det är permanent, tillfälligt eller semipermanent (som i fritidshusturism), underskattas och undervärderas ibland. I de följande kapitlen ligger fokus på den tillfälliga mobiliteten norrut och turistnäringen.

Syftet med detta kapitel är att beskriva turismens grundläggande förutsättningar och innehåll genom att presentera turismens särdrag i norra Sverige och de olika omständigheter som påverkar turismen i olika delar av regionen. Även om turism ofta uppfattas och framställs som en industri som bidrar till regional utveckling och landsbygdsutveckling i glesbefolkade periferier, måste det betonas att turismen i norr tenderar att vara polariserad och följer allmänna mönster av ojämn demografisk och ekonomisk utveckling. Som visas mer detaljerat nedan (figur 14.1) är det främst de större urbaniserade centrumen tillsammans med några avlägsna orter och ikoniska attraktioner som har dragit nytta av turismen. Dessa "hotspots" har fått tillväxt i nyckelindikatorer som antal övernattningar, besöksutgifter, sysselsättning och antal företag, medan en stor del av det Norrlands inland har kämpat för att få liknande resultat. Det här kapitlet diskuterar vad som avgör olika utfall, och vilka särskilda utmaningar och möjligheter som finns för samhällen och branschaktörer som finns i mindre utvecklade områden mellan de snabbt urbaniserande kustcentrumen och de kommersialiserade turistområdena i fjällregionen

(Koster & Carson, 2019). Denna introduktion avslutas med några insikter om framtiden för landsbygdsturismen i norr.

Ruta 14.1 Livskvalitet bland livsstilmigranter på landsbygden i Aragon, Spanien.

Raúl Lardiés-Bosque

Introduktion

Precis som i många andra delar av Europa har norra Spanien förlorat en stor del av landsbygdsbefolkningen som en del av en tidigare "exodus" från landsbygden. En undersökning gjord 2012 med 331 nya bosättare som flyttade från stadskommuner till landsbygdskommuner i regionen Aragon, Spanien används här för att diskutera "myten" att man inte kan leva med livskvalitet på norra Spaniens landsbygd, ett påstående som ofta används för att förklara varför dessa landsbygdsområden tappar befolkning.

Livsstilmigration är en framväxande form av rumslig rörlighet där välbärgade medborgare i alla åldrar och med olika familje- och arbetsförhållanden byter bostad, antingen tillfälligt eller permanent, till andra platser med avsikt att hitta bra livskvalitet (Benson, 2011). Livsstilmigration har definierats på olika sätt, och kopplats till fritidshusmobilitet, nöjes-, underhållnings- eller fritidsbaserad migration, eller konsumentorienterad migration, migration för att njuta av miljön eller som privilegierad migration (Benson & O'Reilly, 2009). Området "bekvämlighetsmigration" är nära besläktat, men det är generellt mindre baserat på sociala teorier. Ändå fann Bedrich & Rainer (2013) att social, kulturell och politisk globalisering har bidragit till ett ökande flöde av människor som rör sig för personliga intressen snarare än behov.

Fallet Aragon

Aragons befolkning 2017 var 1,3 miljoner varav 10,2 % var utlänningar (133 237 personer). Befolkningen är ojämnt fördelad och regionen är mycket urbaniserad med 58 % som bor i huvudstaden Zaragoza. Årtiondet 2000–2010 kan beskrivas som en "guldålder" av invandring, när den spanska ekonomiska accelerationen genererade många arbetstillfällen på landsbygden och började locka befolkning till vissa

Ruta 14.1 (fortsättning)

landsbygdsområden. Efter finanskrisen 2008 avtog denna effekt. Invandrare har kommit till landsbygden i en ojämn process och i låga antal. Vissa områden ses dock som rekreationsutrymmen för medelklassen och vissa eliter, och som eftertraktade utrymmen som lockar till sig fler och fler investeringar och ger den lugn och ro som är så nödvändig för att njuta av livskvalitet.

Nästan alla invandrare är spanska och deras skäl till att bosätta sig på landsbygden har helt klart varit ekonomiska, men för många är beslutet att flytta till ett landsbygdsområde kopplat till behovet av att "koppla bort". Det är inte bara en fråga om att fly från stadslivet, utan om att söka "riktiga" och "äkta" upplevelser som annars ligger utanför deras räckhåll, och individer kan återuppta "idylliskt" landsbygdsliv och fritidsrelaterade aktiviteter (Huete, 2009).

Sysselsättningen inom tjänstesektorn är dominerande, och särskilt inom verksamheter relaterade till handel och gästfrihet (32,7 %), offentliga tjänster (22,1 %), finansiella tjänster (8,9 %), turism (3,2 %) och transport (2,1 %). Intrycket är att många människor trängs ut från staden och dras till landsbygden med avsikt att starta eget företag (landsbygdsturism, barer/restauranger, hantverk, äventyrssporter); det är därför 32,3 % av de tillfrågade är egenföretagare.

Sammanfattningsvis

Från denna forskning verkar det tydligt att många aspekter av invandrarers liv, inklusive deras övergripande livskvalitet, har förbättrats. Detta motbevisar idén om att man inte kan leva med livskvalitet på landsbygden i Spanien. Dessutom innebär det att vissa landsbygdsområden kan fortsätta attrahera invandrare från stadsmiljöer, som kan leva med livskvalitet i dessa områden. Här är några policyrelevanta insikter:

- Åtgärder skulle kunna vidtas för att uppmuntra invandrare att flytta till byar runt de största städerna, eller ett kort/medellångt avstånd från dem, vilket gör det möjligt att dra fördel av komplementariteten mellan stad och landsbygd.

Ruta 14.1 (fortsättning)

- Människor som flyttar till landsbygden medför såväl demografiska förändringar som sociala, ekonomiska och kulturella förändringar på sina destinationer, vilket ger nya möjligheter (Hoggart och Paniagua, 2001). Eftersom de skiljer sig från den traditionella landsbygdsbefolkningen i fråga om sammansättning och egenskaper, skiljer de sig också i hur de förhåller sig till andra människor och till miljön (turistresor, resor till staden).
- Ankomsten av nya invånare från städer till vissa landsbygdsområden innebär viktiga analytiska utmaningar och konsekvenser för kommunala och regionala myndigheter, specifikt om tillhandahållandet och användningen av viss utrustning och tjänster som efterfrågas av de nya bosättarna, och även om interaktionen mellan landsbygd och stad i förhållande till mobilitet och kommunikation (inte bara fysisk) för denna befolkning.

Turism i norr: trender och karaktär

Som visas i figur 14.1a och 14.1b har kommersiella övernattningar ökat i både Västerbotten (+47 %) och Norrbotten (+42 %) mellan 2009 och 2019. I Västerbotten har Umeå varit den dominerande övernattningsdestinationen, efter att ha ökat sin andel av övernattningar till över 40 % under det senaste decenniet och i synnerhet efter 2014, vilket sammanföll med värdskapet för den europeiska kulturhuvudstaden. Tillsammans med Skellefteå stod tätortskusten i Västerbotten för nästan två tredjedelar av alla kommersiella övernattningar under 2019 (upp från ca 59 % 2009). Över resten av Västerbottens landsbygd har de kommunala andelarna av övernattningar varit små, där endast Storumans kommun (med skidorten Hemavan-Tärnaby), Vilhelmina kommun (med de mindre skidorterna Kittelfjäll och Klimpfjäll) och Lycksele (Västerbottens tredje största stad) registrerar några betydande andelar övernattningar (7–9 %) under 2019. Det är viktigt att betona att dessa siffror (som hämtats från besöksstatistik från SCB/Tillväxtverket, genom Turism i Skåne, 2020) inte speglar alla besöksnätter i regionen, eftersom de till exempel inte kan fånga nätter som tillbringas i fritidshus, som är särskilt framträdande i fjällorterna. Ändå ger de en användbar indikation på den rumsliga fördelningen av kommersiell turistaktivitet över norr.

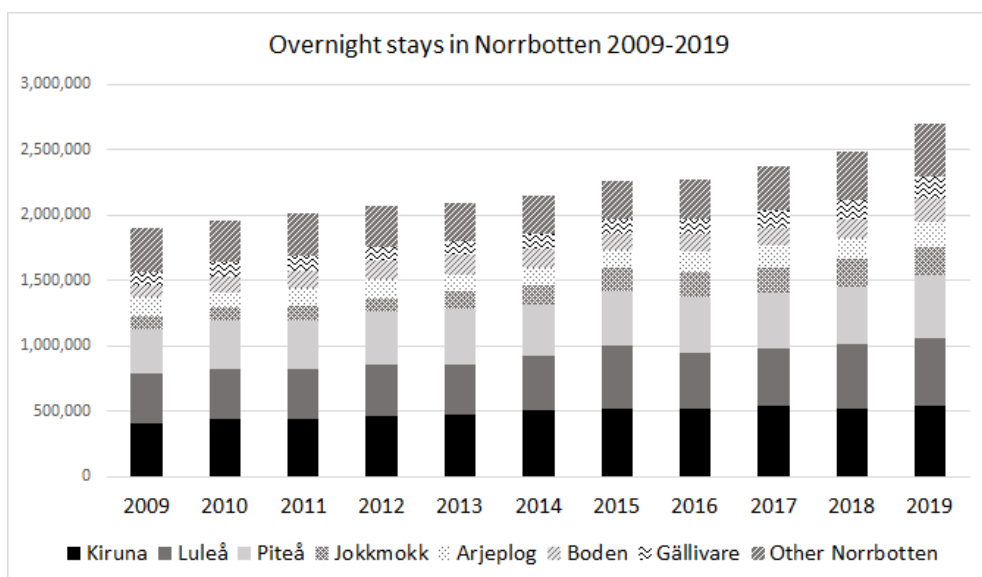
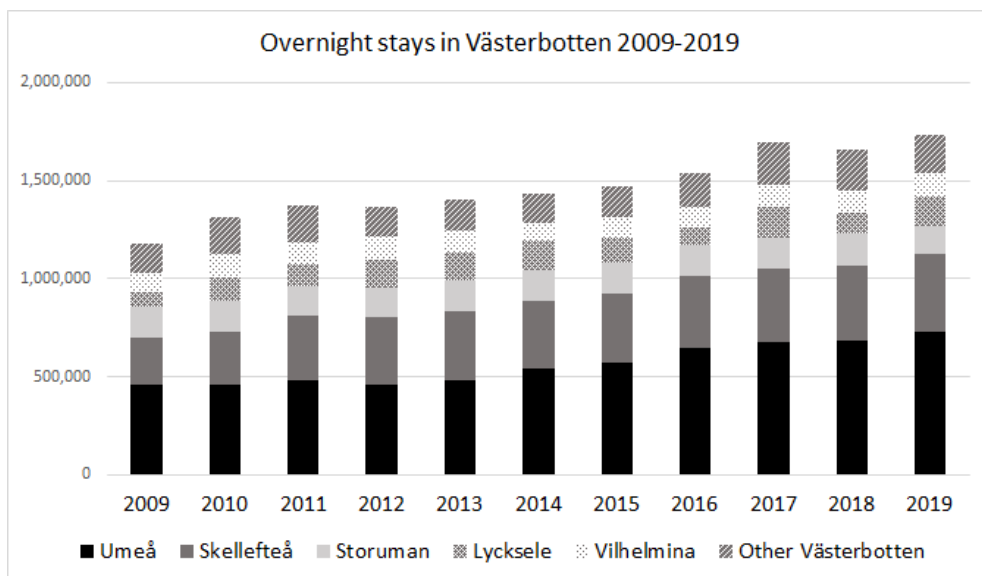
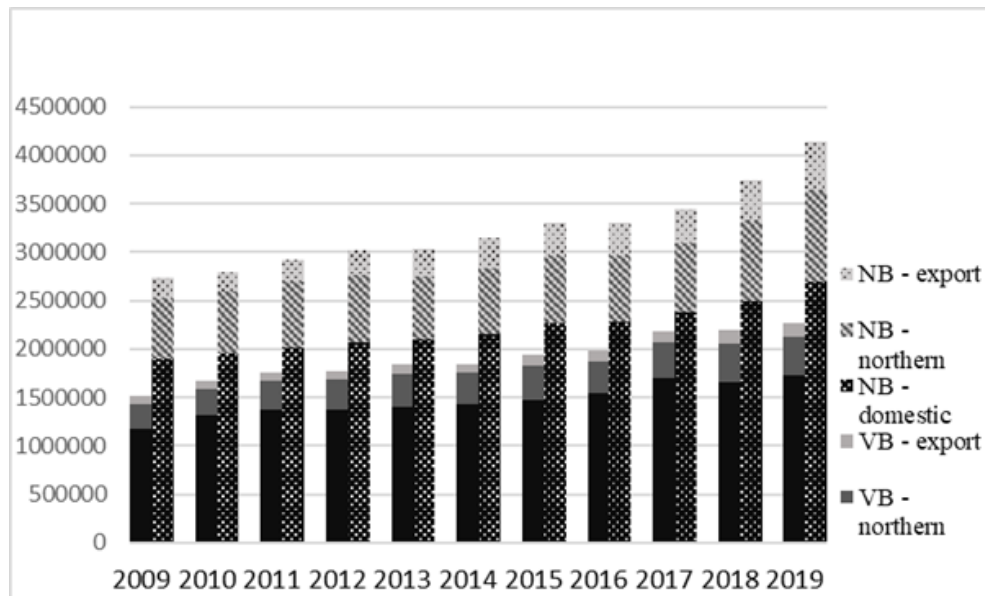

Fig. 14.1 (a och b) Utvecklingen av kommersiella övernattnings i Västerbottens och Norrbottens kommuner, 2009–2019 (inklusive hotell, vandrarhem och campingar). Källa: Tourism in Skåne, 2020.

Bilden framstår som lite mindre polariserad i Norrbotten, där tre kommuner har dominerat regionens destinationshierarki vad gäller övernattningar: Kiruna inlandskommun, Luleå länshuvudstad, och badorten Piteå, som tillsammans har stått för knappt 60 % av alla övernattningar i Norrbotten. Medan den urbana kusten i Norrbotten med Luleå och Piteå har haft en relativt stabil andel besöksnätter under det senaste decenniet (mellan 18 % och 20 % vardera), har den varit mycket mindre dominerande som övernattningsdestination jämfört med tätortskusten i Västerbotten. Kiruna har fortsatt att vara den mest framstående övernattningsdestinationen i regionen, med större attraktioner som Ishotellet i Jukkasjärvi, Abisko, skidorten Riksgränsen och gruvan i Kiruna. Utanför dessa hotspots var de kommunala andelarna av övernattningar återigen relativt små, där endast Jokkmokk, Arjeplog, Gällivare och Boden lockade mer än 6 % av regionens övernattningar. Bland dessa verkade Jokkmokk ha haft den starkaste och mest konsekventa tillväxttakten, som fördubblade antalet besöksnätter mellan 2009 och 2019 (och ökade sin marknadsandel från 5 % 2009 till 8 % 2019).

De två nordligaste länen har också haft olika erfarenheter när det gäller den internationella besöksmarknaden (figur 14.2). I Västerbotten har andelen övernattningar av internationella besökare legat runt 21–24 % det senaste decenniet. Den internationella marknaden består till stor del av besökare från grannländerna Norge och Finland som stod för nästan två tredjedelar av alla internationella övernattningar. När man exkluderar dessa nordliga besökare, stod den internationella exportmarknaden endast för cirka 7–8 % av alla besöksnätter. Internationella övernattningar i Västerbotten var starkt koncentrerade längs tätortskusten, där Umeå och Skellefteå fick cirka 64 % av alla internationella övernattningar och 71 % av alla exportmarknadsövernattningar under 2019. Speciellt exportmarknaderna såg ut att koncentreras till Umeå, som står för mer än hälften av alla övernattningar under 2019 (upp till 47 % 2009). Storumans kommun med Hemavan-Tärnaby var det tredje mest populära resmålet för internationella övernattningar, varav merparten kom från norrländska besökare dock. I de flesta landsbygdskommuner var de lokala exportmarknaderna ganska små (som generellt stod för mindre än 8 % av alla besöksnätter lokalt), med det anmärkningsvärda undantaget Sorsele, där exportmarknaderna utgjorde över två tredjedelar av alla internationella besökare och stod för 17 % av alla besöksnätter under 2019. Detta visar att stora delar av landsbygden i Västerbotten saknat de attraktioner och industrikuster som krävs för att attrahera eller öka externa marknader i någon större utsträckning. I stället är turismen i Västerbotten mycket regionalt inriktad och drar till stor del turister från norra Sverige, norra Norge och norra Finland. Denna regionala marknad består av stora

grupper affärsturister, besökare som kommer för att shoppa, kommer för utbildning eller besöka vänner och släktingar, och fritidshusägare.

Figur 14.2 Utveckling av marknadssammansättningen i Västerbotten och Norrbotten (2009–2019), som visar övernattningar efter inhemska, norra (Norge och Finland) och andra "export"-marknader. Källa: Tourism in Skåne, 2020.

I Norrbotten har andelen internationella övernattningar varit kontinuerligt högre än i Västerbotten, med ökningarna särskilt märkbara på exportmarknaden (från 11 % 2009 till 18 % 2019). De viktigaste hotspots för internationella exportmarknader var Kiruna (som lockar 33 % av alla exportmarknadsövernattningar i Norrbotten), följt av Luleå (13 %, även om det minskade från 22 % 2009), Arjeplog (11 %), Piteå och Jokkmokk (båda 9 %). Generellt sett verkade beroendet av internationella besökare vara högre i Norrbotten än i Västerbotten, med nästan alla kommuner som fick mer än en tredjedel av sina övernattningar från internationella besökare. Återigen var det Kiruna, tillsammans med Arjeplog och Arvidsjaur (båda kända för att vara värd för den internationella biltestbranschen under vintern) som hade de högsta andelarna internationella och exportmarknadsövernattningar. Även om det skulle kunna hävdas att mycket av den turism som sker på dessa platser drivs av affärsturism inom gruv- eller biltestsektorerna och inte av nöjesturism, tyder en granskning av turismleverantörer och senaste marknads-

föringsinsatser på att ett antal växande turismkluster har uppstått i dessa hotspots. Dessa kluster riktar sig främst till internationella turister med nordliga och arktiska signaturupplevelser som norrsken, hundspann och snöskoterturer, särskilt under vintern när regionen också är tillgänglig genom internationella charterflyg (till exempel från Storbritannien, Nederländerna och Tyskland till både Kiruna och Arvidsjaur) utöver reguljära flyg till Luleå. Medan de viktigaste resemånaderna för inhemska och norrländska besökare fortsätter att vara under sommaren (juni–augusti), besöker viktiga exportmarknader (från exempelvis Tyskland, Storbritannien, Frankrike eller USA) allt oftare under vintermånaderna (januari–mars och december). Detta står i hög grad i motsats till Västerbotten, där exportmarknaderna fortsätter att besöka övervägande under sommaren.

Turism på landsbygden i norr – en "tråkig transportsträcka mitt emellan"?

Sammanfattningen av de senaste besökstrenderna och förändringarna av övernattningsplatser visar att stora delar av landsbygden och inlandet i norr har kämpat för att hänga med utvecklingen i regionernas stadskärnor och en handfull andra tillväxtnoder när det gäller turismtillväxt. Utmaningarna för turismen i dessa landsbygdsområden är ganska omfattande och har nyligen diskuterats av Koster & Carson (2019), som beskrev dessa destinationer som "tråkiga platser emellan". Med exempel från Kanada, Australien och Sverige är de "tråkiga platserna" destinationer som varken är belägna i närheten av stora storstadskärnmarknader, eller mer ikoniska och exotiska nöjesperiferier som sticker ut på grund av sina unika naturliga eller kulturella tillgångar. Den "tråkiga" etiketten var tänkt som en provocerande term för att betona att dessa platser ofta är de periferier som glöms bort när det gäller att väcka politisk uppmärksamhet, i forskning, och i media eller turismmarknadsföring. Både akademiska och offentliga berättelser kring landsbygdsturism i norr tenderar att betona framgångshistorier, till exempel kopplade till blomstrande turistorter, det växande antalet rika utlänningar som besöker exotiska destinationer som Ishotellet eller Treehotel, eller populariteten för världskända evenemang som till exempel Jokkmokks vintermarknad. I sådana berättelser har upplevelserna av lantliga platser utanför dessa spännande noder i stort sett hållits under radarn, även om dessa platser utgör majoriteten av kommunerna i inlandet i norr. Som förklaras nedan står de inför olika uppsättningar av utmaningar och möjligheter för turismutveckling som behöver förstås bättre och planeras för av industrin och den offentliga sektorns intressenter.

Generellt gäller att ju längre bort landsbygdens destinationer är från städernas och infrastrukturens centrum, desto mindre blir deras potentiella besöksmarknad eftersom turister kan få tillgång till liknande upplevelser närmare hemmet (Hall, 2005). I norra Sverige är de inre områdena inte bara belägna på stort avstånd från de nationella kärncentrum och tillfartsportar i söder, utan de har typiskt sett landskap, attraktioner och resurser som även finns i områden närmare större befolkningscentrum längre söderut. De är nästan uteslutande beroende av bilburna resenärer, framför allt självkörande turister, och detta beroende är föremål för begränsningar av avståndsförfall, ingripande möjligheter och säsongsvariationer. Turismens säsongsvariation i området skapar också en speciell uppsättning egenskaper på arbetsmarknaden kopplad till den.

I avsaknad av stora turistattraktioner och landmärken är antalet som medvetet besöker dessa platser som deras huvudsakliga destination vanligtvis litet. Det finns trots allt möjligheter för dessa destinationer att fånga transitflöden och "tillfälliga besökare" som är på väg till någon annanstans (Ramsey & Malcolm, 2017). Att utveckla lokala fördelar från sådana transitmarknader är möjligt men svårt, eftersom resenärerna vanligtvis har snäva resplaner och då det ofta finns brist på lokala tjänster, aktiviteter och infrastruktur som kan övertyga turister att stanna en dag till innan de går vidare (Carson et al., 2019). Transitmarknader, särskilt turister i sina husbilar, är kända för att vara mycket fristående och för att spendera relativt lite på vanliga gästfrihetstjänster. De är också mycket säsongsbetonade i norr. De är framträdande under sommarmånaderna (juni till augusti), då stora mängder husbilar och husvagnar från Sverige, Norden och kontinentala Europa syns längs olika inlandsvägar. Denna marknad försvinner dock till stor del under höst- och vintermånaderna, och många anläggningar längs dessa vägar, såsom campingplatser, kaféer och souvenirbutiker, är stängda under lågsäsong.

Även om de "tråkiga platserna" kan erbjuda tillgång till naturresurser och natursköna landskap för fritids- och turiständamål, erbjuder dessa tillgångar mycket få möjligheter till differentiering och kommersiell utveckling. Fri tillgång till naturen anses vanligen vara en allmän rättighet i nordiskt sammanhang och majoriteten av turisterna (som traditionellt kommer från Norden) är ganska erfarna av att konsumera naturen utan behov av kommersiella tjänster. Detta försvårar utvecklingen av en ekonomiskt hållbar turistnäring (Lundmark, Fredman & Sandell, 2010). Utmaningar för kommersiell turistutveckling är ännu mer komplicerade i jämförelsevis "tråkiga" områden som saknar några speciella natursköna kvaliteter eller bär på den visuella bördan av miljöskador eller

infrastruktur arv från tidigare industriell utveckling. Dessa platser försöker ofta omvandla lokala kulturarv till turistupplevelser, som i fallet med olika gruv- eller industriturismupplevelser i norr. Vanligtvis kan sådana erfarenheter inte upprätthållas av privata intressenter och förlitar sig därför på kontinuerlig offentlig finansiering och frivilliga bidrag för att förbli operativa.

Det institutionella arvet från branscher före turism utgör också allvarliga utmaningar för turismutvecklingen på de "tråkiga platserna". Eftersom många landsbygdssamhällen i huvudsak har utvecklats till platser som är beroende av naturresursindustrier, måste turismen först hitta sin plats inom den bredare socioekonomiska strukturen och mentala bilden som är vanliga i sådana traditionella resursberoende orter (Carson & Carson, 2011). Lokala identiteter är ofta nära kopplade till traditionella näringar och även när den kopplingen nästan har försvunnit när det gäller lokal sysselsättning finns det många synliga tecken på att resurssektorn fortfarande är viktig för människor (Lundmark & Åberg, 2019). Trots ansträngningar från lokala politiker eller regionala utvecklingsorgan som försöker "driva" turism som ett verktyg för ekonomisk diversifiering, är det ofta en långsam process att få turism accepterad och inbäddad på lokal nivå. Denna process utmanas vanligtvis av en brist på lokal uppskattning av turism, ett bristande intresse för att arbeta i en ny tjänstesektor, en relativt låg nivå av kunskaper och färdigheter inom turism, samt en brist på lokalt självförtroende eller fantasi – mycket i betydelsen "varför skulle turister eventuellt vilja komma och besöka vår by som bara har tomma hus och inga tjänster?" (Carson et al., 2019). Detta står kanske i motsats till många avlägsna semesterorter och "exotiska" destinationer där värdsamhällen har haft en betydande turismindustri under mycket längre tid, vilket innebär att lokala intressenter har haft mer tid att inse värdet av turism och vad det krävs för att utveckla en framgångsrik destination och industri.

Turismens lilla, spridda och mycket säsongbetonade karaktär i de "tråkiga bitarna", tillsammans med turismens roll som sekundär näring eller för att fylla ut luckor i förhållande till traditionella resursindustrier, innebär att lokala effekter på demografiska och socioekonomiska indikatorer har varit liten (eller osynlig) i officiella dataregister. Antalet nya arbetstillfällen och företag inom turism som skapats på landsbygd som är beroende av resurser och infrastruktur som är fria att använda har förblivit lågt, och till och med tillgång till välkända nationalparker och skyddade områden verkar inte stimulera några betydande ekonomiska utvecklingsresultat utanför de få väletablerade turistorterna (Lundmark, Fredman & Sandell, 2010; Byström & Müller, 2014). Det finns också få

bevis för att turism har bidragit till någon befolkningsökning i de "tråkiga bitarna". Återigen har sådana tillväxtupplevelser förblivit begränsade till ett fåtal isolerade semesterorter som till exempel i Hemavan, där starka investeringar i turismrelaterad infrastruktur och tjänster har lockat till sig nya migrationsströmmar, inklusive unga arbetare, den "kreativa klassen", livsstilmigranter och livsstilsturismentreprenörer (Lundmark, 2006; Lundmark, Ednarsson & Karlsson, 2014; Thulemark, Lundmark & Heldt-Cassel, 2014). Sådana postproduktiva migrationsströmmar verkar ha varit mycket mindre framträdande i de "tråkiga bitarna". Även om det finns fallstudier av kreativa migranter och internationella turism-entreprenörer som dras till områden med låga bekvämligheter i norr (t.ex. Eimermann, 2015; Carson, Carson & Eimermann, 2018), verkar dessa vara mycket lokala undantag snarare än en vanlig upplevelse över norra inlandet. Det finns dock hopp för åtminstone några av kommunerna i norr. Thulemark, Duncan och Möller (denna volym) tar sig an säsongsvariationen av turism till landsbygdssamhällen i Norra Sverige med särskilt fokus på ungdomar. Viktigt är att de ser det lokala samhället och kommunen som nyckeln för att framgångsrikt attrahera och behålla unga säsongarbetare som potentiella invandrare. Detta är särskilt viktigt för kommuner som kämpar med ett minskat befolkningsunderlag och minskande service.

Vad kan framtiden erbjuda? Nya möjligheter och utmaningar för turismen i norr.

Pågående oro kring klimatförändringar, tillsammans med ett växande internationellt intresse för norra Sverige som en del av Arktis, kommer sannolikt att få djupgående effekter på turismen i norra Sverige inom en snar framtid. Hur detta kommer att påverka turismens rumsliga fördelning och framväxten av nya destinationsvinnare och förlorare vet vi inte så mycket om. Även om den växande populariteten för vinterturism eller arktisk turism redan är uppenbar i vissa delar av norra Sverige, särskilt i Norrbotten, återstår det att se om detta i slutändan kommer att ytterligare polarisera turismen på några framträdande hotspots där kluster av produkter, tjänster och tillgång till infrastruktur redan finns, eller om nya industrikluster kan uppstå i de "tråkiga bitarna" utanför de dominerande orterna. Fortsatta förändringar i internationella besöks- och säsongsmönster kan i slutändan ytterligare marginalisera de "tråkiga bitarna", och i synnerhet platser som förlitar sig på transitresor under sommarmånaderna, när det gäller att dra till sig mer politisk uppmärksamhet, media och marknadsuppmärksamhet. Å andra sidan kan en ökad internationell turism som koncentreras till ett fåtal hotspots leda till

nya frågor om "överturism", som diskuterats av Lundmark, Müller & Bohn (denna volym). Detta har hittills inte varit ett uttalat problem i norra Sverige, men har redan börjat dyka upp på andra framstående arktiska destinationer, vilket innebär att den ökande hypen kring internationalisering och arktifiering av turism kräver noggrann planering och förvaltning.

Som diskuterats i ruta 14.2 är sambanden mellan klimatförändringar och turism i norr mångfacetterade och komplexa. Även om det å ena sidan ger nya möjligheter för turismutveckling genom ökad uppmärksamhet i media och efterfrågan på "sista chans"-turism, gör det också nordliga destinationer alltmer sårbara eftersom deras påstådda komparativa fördelar, såsom snötillförlitlighet, hotas (Demiroglu et al., 2020). Vinterturismdestinationer som tillhandahåller utförsäkning har pekats ut som vinnare av vissa, men som diskuterats av Demiroglu finns det inga enkla lösningar och det är inte dags att betrakta fallet som avslutat när det gäller vinnare och förlorare här. Alla kan vara förlorare och på destinationer som är starkt beroende av turister för grundläggande service (Duncan, Thulemark & Möller, denna volym) kan klimatförändringarna utgöra en verklig utmaning för kommunen som helhet.

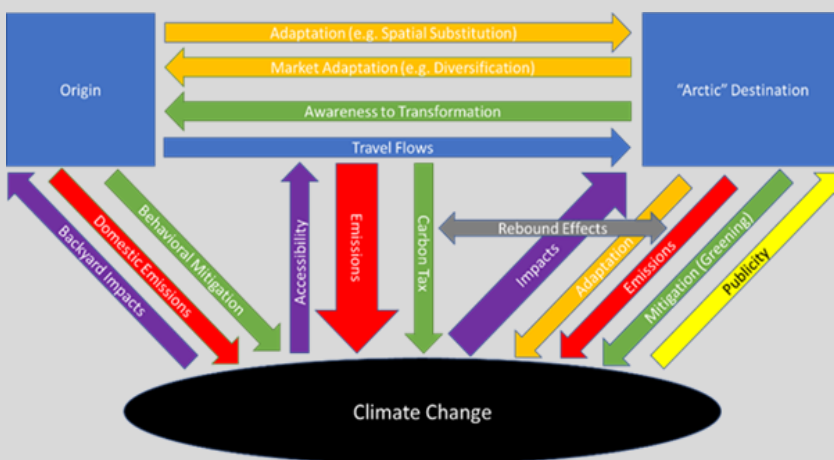
I takt med att debatter kring "avväxt" fortsätter att intensifieras även i turismsammanhang (Hall, Lundmark & Zhang, kommande 2021), kommer vi med största sannolikhet att se ett starkare intresse för "alternativ" turism som är mindre beroende av kolintensiva transporter, infrastruktur och konsumtion. Även om detta kommer att innebära utmaningar för "turismen som vi känner den" i många av de avlägsna turistorterna i norr, särskilt de som förlitar sig på högintensiv infrastruktur för utförsäkning eller flygtransporter, kan det ge viktiga möjligheter för de "tråkiga bitarna" där utvecklingen hittills har varit mycket mindre intensiv. Som diskuterats av Zhang & Lundmark (denna volym) är en marknad som har blivit viktigare för de norra delarna av Sverige turister som vill uppleva naturen på enkla sätt. Detta har gett upphov till en grupp entreprenörer i branschen för att sälja "grönhet". Utbudet av sådana gröna naturbaserade turismprodukter skiljer sig inte från att sälja andra produkter, där avstånd till marknader och relativ närhet till infrastruktur är viktigt för framgång. Zhang & Lundmark påpekar dock att det finns indikationer på att det kan finnas vissa egenskaper som skiljer mer landsbygdsområden från storstadsområden. Som intervjuer antyder är faktorer som fungerar som pullfaktorer till landsbygden mindre konkurrens och lägre vinstkrav, vilket gör det lättare för nya företagare att etablera sig. Det finns fortfarande behov av att göra

mer forskning om detta ämne och vad det betyder för företagare såväl som landsbygdsområden.

Ruta 14.2 Det som händer i Arktis stannar inte i Arktis.

O. Cenk Demiroglu

Enligt myten kommer klimatförändringarna att ge Arktis möjligheter för framtida turismutveckling. Men sanningen ligger i kopplingarna mellan turismsystemet och klimatförändringsfenomenet (figur 14.3). Sådan komplexitet kommer till liv, särskilt i det arktiska fallet, eftersom det inte bara har blivit en het plats för "sista chans"-turism utan också åtnjuter en avsevärt ökad uppmärksamhet i media.

Figur 14.3 Inbördes samband mellan klimatförändringar och arktisk turism.

Hall & Demiroglu (i recension) identifierade ett hundratal vetenskapliga artiklar om klimatförändringar och polarturism. Deras geo-bibliografi (Hall & Demiroglu, 2020) skildrade tematiskt detta framväxande forskningsparadigm i enlighet med turismens och klimatets ömsesidiga interaktioner i form av effekter och svar såväl som deras ytterligare kombinerade och återhämtningseffekter.

Ruta 14.2 (fortsättning)

Klimatförändringarnas effekter på arktisk turism

Arktis sårbarhet har lett till ökade besök i regionen, särskilt genom kryssningar längs de kanadensiska arktiska kusterna och runt Svalbard. Förutom att vara trendigt, möjliggörs en sådan utveckling genom förbättrad nautisk tillgänglighet när havsisen smälter. Negativa effekter orsakas av oförutsägbarheten av havsisförhållanden, tillsammans med de intensifierade arktiska cyklonerna som utmanar regionens populära kryssningsturism. Om man till detta även lägger till intensifierade flygturbulenser och tillskrivna klimatförändringar (Williams & Joshi, 2013), så har uppvärmningens roll för att bestämma resor till och inom arktiska destinationer blivit mer framträdande.

Den kryosfäriska miljön i Arktis är ett av dess unika fördelar. Många besökare förknippar också kulturella delar av regionen med en "disneyfierad", vit atmosfär, vare sig det handlar om den inhemska livsstilen, attraktioner som Santa Claus Village i Finland eller Ishotellet i Sverige. Sannolikheten att få syn på vilda djur, isbjörnar, sälar eller renar är beroende av is och snö, liksom de många fritidsaktiviteterna som skidåkning, snöskoter och hundspann. I en värmande värld är allt detta hotat. Uppvärmningen kommer att resultera i färre och mindre kalla dagar, vilket delvis eliminerar de extrema förhållandena på vintern och förlänger sommaren. Dessutom indikerar projicerade öknings av molntäcket en ogynnsam miljö för att se himmelska arktiska fenomen som midnattssolen.

Inverkan av arktisk turism på klimatförändringarna

Tidiga studier, mestadels fokuserade på Antarktis, noterar den mycket kolintensiva kryssnings- och överflygturismen samt långdistansflygen till viktiga noder. Även om det är realiserat på relativt kortare avstånd, visas liknande resultat också av isbjörnsturism i Kanada. Den globala uppvärmningseffekten av dessa antropogena utsläpp förstärks på grund av responsen på isens albedo-effekt, eftersom försvinnande is och snötäcke resulterar i mindre reflektion och mer absorption av solstrålningen. Dessutom förväntas tinande permafrost bidra till utsläppen, med nettoeffekter beroende på vegetationsutvecklingen i stället, genom att frigöra mer växthusgaser, särskilt metan med dess höga uppvärmningspotential (IPCC 2019).

Ruta 14.2 (fortsättning)

Kombinerade effekter och bakslag

Komplexitet uppstår när man tittar närmare på de systemiska svaren på de ömsesidiga effekterna. Turister som reser långa sträckor för en "sista chans" att upptäcka isbjörnar och därigenom släpper ut extra mycket och på så vis bidrar till att krympa havsisens livsmiljö och ytterligare stör björnarna är en paradox att prata om, samtidigt som man förespråkar den transformativa förmågan hos sådana turer mot en mildrande medvetenhet som är nästan aldrig uppnått är en annan. En sådan anpassning till kortsiktiga "positiva" resultat av klimatförändringar slutar i negativa effekter och blir en "oanpassningsbarhet". När det gäller skidturism visar studier i Sverige att koldioxidskatter på flygningar kan orsaka risk för verksamheter på relativt avlägsna subarktiska och arktiska destinationer, som kanske planerar att dra nytta av sin relativa motståndskraft. Sådana indirekta effekter som härrör från policyförändring kan då betraktas som "dålig lindring".

Figur 14.4 Snö- och isförhållanden vid Umeå universitets campus den 17 februari 2020. Foto: O. Cenk Demiroglu.

Ruta 14.2 (fortsättning)

Hur är det med ursprunget?

Ursprunget – källmarknaderna – för de inbördes förhållandena mellan (den arktiska) turismen och klimatförändringar är de minst studerade komponenterna. Viss forskning om "bakgårdseffekterna" belyser vikten av väderförhållanden i hemmiljön för resebeslut. När det gäller svenska Arktis till exempel, hävdas att de försämrade snöförhållandena i tätorter (figur 14.4) kan påverka motivationen att resa till de snösäkra skidområdena i inre Norrland negativt.

När det däremot gäller inhemska utsläpp saknas studier för att kunna förstå hur mycket avvägning det görs mellan de kanske klandrade reseavtrycken gentemot hemmets och arbetstidens fotavtryck. Här behövs olika scenarier för att undersöka om de inhemska utsläppen är att föredra eller inte.

Inom diskussionen om nya turismmöjligheter relaterade till arktifiering, internationalisering och alternativ turism, måste det betonas att på kort och medellång sikt kommer de mer traditionella "nordliga" marknaderna och turistströmmarna med största sannolikhet att fortsätta att utgöra majoriteten av besökare till många landsbygdssamhällen i norr. Ofta tycks dessa besökare inte värderas lika mycket ur ett ekonomiskt utvecklingsperspektiv, eller så är de helt enkelt inte erkända som turistmarknader, och förblir därför "osynliga" eller bortglömda när det kommer till nya turism- och marknadsföringsstrategier. Detta är särskilt fallet med fritidshusägare, som utgör en betydande del av besöksmarknaden i de "tråkiga områdena". Till skillnad från i mer utvecklade semesterorter är många fritidshus på landsbygden i inlandet i själva verket övergivna permanentbostäder (Back & Marjavaara, 2017). Deras ägare tenderar att ha långvariga kopplingar till dessa samhällen och besöker sina tidigare bostadshus som helg- eller semesterbostäder regelbundet, och tar ofta med sig familj och vänner. Även om deras ekonomiska fördelar för lokala turistnäringar kan diskuteras, kan de ändå vara viktiga för lokala butiker, kaféer och andra lokala klubbar och samhällsaktiviteter (Müller & Hoogendorn, 2013; Nordin & Marjavaara, 2005). De kan också vara en potentiell marknad för att uppmuntra mer permanent invandring senare i livet (Marjavaara & Lundholm, 2016), och därmed bidra till att upprätthålla viktiga samhällstjänster och infrastruktur. Marjavaara (denna volym) påpekar att fritidshusbefolkningen i hög grad underskattas

som en strategisk tillgång för lokalsamhällen på grund av gamla och föråldrade definitioner av "invånare" som inte inkluderar tillfällig mobilitet. En annan metod för att beräkna de faktiska invånarna i en kommun skulle vara ett relativt enkelt och snabbt sätt att ändra på detta och ge små landsbygdskommuner mer skatteintäkter för att upprätthålla service.

Fritidshusturister har också potential att bli viktiga politiska förändringsagenter, särskilt om nya utländska marknader fortsätter att växa fram eller intensifieras som ett resultat av den ökande internationaliseringen av turismens utbud och efterfrågan i norr. Medan fritidshusägare från grannlandet Norge eller Finland har varit ganska vanliga i norra Sverige, särskilt i gränsområdena, har de hittills orsakat få (om några) märkbara politiska eller sociala spänningar inom lokalsamhället. Men högre internationell rörlighet från nya exportmarknader kan leda till oväntade problem kring nationalitet och gränser. Hannonen (denna volym) illustrerar detta genom att fokusera på ryssarna som en ny typ av fritidshusägare i Finland. Frågan som har tagits upp nyligen handlar om de potentiella hot som utlandsägda fastigheter i detta fall kan utgöra mot Finlands nationella säkerhet, något som är oväntat även av de ryska fritidshusägarna. Reglerna uppdateras inte för att inkludera händelser där utlänningar köper fastigheter i närheten av objekt eller områden av nationellt intresse.

Slutligen, en undervärderad möjlighet för inlandet i norr som förtjänar mer uppmärksamhet rör den regionala marknaden med ursprung i de nordliga städerna längs kusten. Som diskuterats av Carson, Åberg & Prideaux (denna volym) har städer som Umeå vuxit i fenomenal takt och kan därmed bli viktiga källmarknader för inlandet. Dessa inkluderar utöver fritidshusägare och stadsbor som besöker inlandet på korta resor eller dagsutflykter även affärsturister, besökande offentliga tjänstemän, universitetsstudenter och generiska besök av vänner och släktingar. Även om sådana regionala marknader kanske inte genererar den sorts externa eller offentliga uppmärksamhet som krävs för att skaka av sig stigmat som en "tråkig plats eller transportsträcka", är de förvisso mindre flyktiga och mer lojala över tiden och ger därför mer realistiska möjligheter att skapa en liten men livskraftig lokal industri (Lundmark & Åberg, 2019). Att utveckla sådana ansträngningar ytterligare i större skala kommer dock att kräva mer systematisk uppmärksamhet på relationsbyggande mellan stad och landsbygd, och en mer uttrycklig uppskattning bland lokala och regionala beslutsfattare och politiska intressenter att det offentliga stödet för utveckling av landsbygdsturism inte alltid behöver kretsa kring internationella eller externa exportmarknader.

I det här avsnittet av boken kommer några exempel på turismens variationer och egenskaper att presenteras. I kapitlen som följer denna korta introduktion till turism i norr kommer fokus att läggas på några speciella men ändå illustrativa fall som vi tror kontextualiseras av denna introduktion.

Referenser

- Back, A., & Marjavaara, R. (2017). Mapping an invisible population: the uneven geography of second-home tourism. *Tourism Geographies*, 19(4), 595–611.
- Byström, J., & Müller, D. K. (2014). Tourism labor market impacts of national parks. *Zeitschrift für Wirtschaftsgeographie*, 58(1), 115–126.
- Bedrich, S. M. G., & Rainer, G. (2013). Migración por amenidad y turismo: ¿dinámicas globales en el espacio rural?. El caso de Tañi del Valle (Tucumán, Argentina). *PASOS. Revista de Turismo y Patrimonio Cultural*, 11(4), 571–582.
- Benson, M. (2011). The movement beyond (lifestyle) migration: Mobile practices and the constitution of a better way of life. *Mobilities*, 6(2), 221–235.
- Benson, M., & O'Reilly, K. (Eds.). (2009). *Lifestyle migration; expectations, aspirations and experiences*. Farnham: Ashgate.
- Carson, D. A., & Carson, D. B. (2011). Why tourism may not be everybody's business: the challenge of tradition in resource peripheries. *The Rangeland Journal*, 33, 373–383.
- Carson, D.A., Carson, D.B., & Eimermann, M. (2018). International Winter Tourism Entrepreneurs in Northern Sweden: Understanding Migration, Lifestyle and Business Motivations. *Scandinavian Journal of Hospitality & Tourism*, 18(2), 183–198.
- Carson, D. A., Prideaux, B., Porter, R., & Vuin, A. (2019). Transitioning from a local railway hub to a regional tourism system: the story of Peterborough, South Australia. In R. L. Koster & D. A. Carson (Eds.), *Perspectives on Rural Tourism Geographies: Case Studies from Developed Nations on the Exotic, the Fringe and the Boring Bits in Between* (pp. 173–196). Cham: Springer.
- Demiroglu, O. C., Lundmark, L., Saarinen, J., & Müller, D. K. (2020). The last resort? Ski tourism and climate change in Arctic Sweden. *Journal of Tourism Futures*, 6(1), 91–101.
- Eimermann, M. (2015). Lifestyle Migration to the North: Dutch Families and the Decision to Move to Rural Sweden. *Population, Space and Place*, 21(1), 68–85.
- Hall, C. M. (2005). *Tourism: Rethinking the Social Science of Mobility*. Harlow: Pearson.
- Hall, C. M., Lundmark, L. & Zhang, J., (2021). *Degrowth and tourism*. Routledge, Oxfordshire, UK.
- Hoggart, K., & Paniagua, A. (2001). The restructuring of rural Spain? *Journal of Rural Studies*, 17(1), 63–80.

- Huete, R. (2009). Turistas que llegan para quedarse. Una explicación sociológica sobre la movilidad residencial. Alicante: Publicaciones Universidad de Alicante.
- Koster, R. L., & Carson, D. A. (2019). Considerations for Differentiating Among Rural Tourism Geographies. In R. L. Koster & D. A. Carson (Red.), *Perspectives on Rural Tourism Geographies: Case Studies from Developed Nations on the Exotic, the Fringe and the Boring Bits in Between* (pp. 253–271). Cham: Springer.
- Lundmark, L. (2006). Mobility, Migration and Seasonal Tourism Employment: Evidence from Swedish Mountain Municipalities. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 6(3), 197–213.
- Lundmark, L., & Åberg, K. G. (2019). How Modest Tourism Development Becomes Successful: The Complementarity of Tourism in Malå Municipality. In R. L. Koster & D. A. Carson (Red.), *Perspectives on Rural Tourism Geographies: Case Studies from Developed Nations on the Exotic, the Fringe and the Boring Bits in Between* (pp. 221–241). Cham: Springer.
- Lundmark, L., Ednarsson, M., & Karlsson, S. (2014). International Migration, Self-employment and Restructuring through Tourism in Sparsely Populated Areas. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 14(4), 422–440.
- Lundmark, L., Fredman, P., & Sandell, K. (2010). National parks and protected areas and the role for employment in tourism and forest sectors: a Swedish case. *Ecology and Society*, 15(1): 19. doi: <http://www.ecologyandsociety.org/vol15/iss1/art19/>
- Marjavaara, R., & Lundholm, E. (2016). Does second-home ownership trigger migration in later life? *Population, Space and Place*, 22(3), 228–240.
- Müller, D. K., & Hoogendoorn, G. (2013). Second homes: Curse or blessing? A review 36 years later. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 13(4), 353–369.
- Nordin, U., & Marjavaara, R. (2012). The local non-locals: Second home owners associational engagement in Sweden. *Turizam: međunarodni znanstveno-stručni časopis*, 60(3), 293–305.
- Ramsey, D., & Malcolm, C. D. (2018). The importance of location and scale in rural and small town tourism product development: The case of the Canadian Fossil Discovery Centre, Manitoba, Canada. *The Canadian Geographer*, 62(2), 250–265.
- Thulemark, M., Lundmark, M., & Heldt-Cassel, S. (2014). Tourism Employment and Creative In-migrants. *Scandinavian Journal of Hospitality and Tourism*, 14(4), 403–421.
- Tourism in Skåne. (2020). Statistik för gästnätter. Hämtad från <https://tourisminskane.com/sv/statistik-for-gastnatter-trender/statistik-for-gastnatter>

15. Städer i norr: portaler, konkurrenter eller regionala marknader för turismdestinationer i inlandet?

Originaltitel: Cities of the North: Gateways, Competitors or Regional Markets for Hinterland Tourism Destinations?

Doris A. Carson, Kajsa G. Åberg & Bruce Prideaux

Sammanfattning

Det här kapitlet diskuterar hur urbaniseringen i norr påverkar utsikterna för turismutveckling på landsbygdsdestinationer i inlandet. Med hjälp av exempel från norra Sverige, Australien och Island identifierar författarna hur destinationshierarkier kan förändras som ett resultat av urban tillväxt i norr.

Myter: Beslutsfattare med uppgift att utveckla ekonomi och turism i norra periferier verkar ofta fokusera på att främja ytterligare tillväxt i städerna i ett försök att skapa attraktiva regioner för externa investerare och besökare. Typiska flaggskeppsprojekt i regionala utvecklingsstrategier kan kretsa kring storskaliga investeringar i städers infrastruktur, stora evenemang, samt nya varumärkes- eller marknadsföringskampanjer som betonar stadens växande kosmopolitanism och världsklassrykte, vanligtvis i stark kontrast till den traditionellt bakåtsträviga bilden som förknippas med eftersläpande resursperiferier i norr. Inlandet antas (vanligtvis underförstått) för att åka snålskjuts på stadens framgångar för att få indirekta fördelar av sådana urbana tillväxtstrategier. Denna retorik följer logiken i "tillväxtcentrum"-teorier som i allt högre grad har återuppstått i de utvecklingspolitiska frågorna i glesbefolkade områden under de senaste åren. Det huvudsakliga underliggande antagandet är att städer kan fungera som tillväxtmotorer för den omgivande regionen, eftersom kapitalet och resurserna som ackumuleras i staden så småningom kommer att spridas eller "spilla över" till inlandet, vilket ger

nya människor, jobb, kompetens och efterfrågan kopplingar till landsbygdsområden.

Om man utvidgar detta argument till ett turismsammanhang är förväntningarna att främjande av turismrelaterad tillväxt i staden i slutändan kommer att gynna destinationer och turistindustrier i landsbygdens inland. Städer framställs vanligtvis som de viktigaste infarterna och turistportarna i norr, vilket tyder på att inlandet är beroende av stadstransporttjänster och tillgångsinfrastruktur, och att strategier som syftar till att öka passagerarankomsterna till staden behövs för att öka besöket av regionen som helhet. Stadsdestinationer anses också ha en bättre position för att attrahera viktiga exportmarknader eftersom de är mer benägna att erbjuda en variation och bättre kvalitet på gästfrihetstjänster, underhållningsmöjligheter och evenemang. Detta skapar i sin tur högre synlighet på marknaden, högre förtroende bland turister och investerare, och högre destinationskonkurrenskraft på nationell och/eller internationell nivå. Staden kan därmed fungera som ett attraktivt transport- och servicenav, som erbjuder turister möjligheter att besöka regionen antingen genom att använda staden som utgångspunkt eller som bas för att utforska inlandet.

Det motsatta synsättet kan vara minst lika rimligt. En allt större fokus på städer i den nordliga turismutvecklingen kan innebära att landsbygds-samhällen och industrier faktiskt kan gå miste om tillväxtmöjligheter eller hamna längre bakom när de kämpar för att konkurrera med staden om marknadsuppmärksamhet och turistutgifter. Denna uppfattning är i linje med tidigare kritik av "tillväxtcentrum"-perspektivet i regional utveckling, och hävdar att investeringar i stadsbaserade industrier eller befolkningstillväxt leder till ytterligare negativa effekter. Detta innebär att resurser fortsätter att ackumuleras i staden, och till och med dras från landsbygden in i staden snarare än att spilla över åt andra hållet. I den populära föreställningen antas tillväxten av människor, jobb och tjänster i staden ske på bekostnad av inlandet, med landsbygdens industrier och befolkningar som alltmer "sugs" in i staden för att få tillgång till bättre möjligheter. Detta kan också hända inom turism.

Metoder: Fallstudier av olika större städer i sina socioekonomiska sammanhang: Darwin och Cairns (Australien), Reykjavík (Island) samt Umeå (Sverige). Dessa har betonat att städernas potentiella roll som turistportar för att främja regional spridning av besökare hittills inte har utnyttjats fullt ut trots förbättrad transport- och tillträdesinfrastruktur. Direkt spridning av turister tycks mestadels begränsas till platser nära staden, och mestadels i form av dagsutflykter. I fallen Darwin och Cairns

minskade den regionala spridningen när städerna och deras turistsektorer fortsatte att växa – en förändring i destinationshierarkierna som delvis har underlättats av ändrade vägbaserade turmönster och det faktum att inlandet inte har kunnat hänga med när det gäller produktinvesteringar och servicekvalitet. Också när det gäller Reykjavík håller staden på att bli en mer framstående destination i sin egen rätt. Denna övergång har dels underlättats av den ökande urbana koncentrationen av bekvämligheter och "inomhusattraktioner", dels av effekterna av förändrade säsongsvariationer, varigenom längre vägbaserade resvägar under sommaren ersätts av stadsbaserad dagsutflykt under vintern. När det gäller Umeå kan den regionala spridningen och "delningen" av turister längs stads- och landsbygdsvägar ha varit mer begränsad från början då Umeå som affärs- (och shopping- eller nöjesdestination) alltid har haft ett helt annat marknadsfokus jämfört med dess naturbaserade inland.

Ansats: Många glesbefolkade periferier i utvecklade länder som Sverige, Kanada, USA och Australien har genomgått en snabb urbanisering. Den ekonomiska och demografiska tillväxten har mestadels koncentrerats till ett fåtal medelstora regionala städer som har vuxit till följd av stora infrastrukturprojekt, en växande offentlig tjänstesektor och en tillhörande bostads- och investeringsboom. I sin tur har resten av regionerna ofta kämpat med minskande befolkningar och förlust av arbetstillfällen och lokala tjänster. Turism presenteras ofta som ett verktyg för ny landsbygdsutveckling i dessa periferier, men det har också förekommit några få diskussioner inom politiska kretsar om hur turismen i sig kan påverkas av den bredare urbaniseringsdynamiken som påverkar norr, och vad detta betyder för utvecklingsmöjligheterna för specifikt landsbygdsturism.

Slutsatser: Medan nordliga städer fungerar som "portar" till inlandet, kan de också fungera som konkurrenter till landsbygdsdestinationer, vilket begränsar regionala besökares spridning till dagsutflykter eller gör att turister "trängs ut" från landsbygden. Kapitlet betonar vikten av nordliga städer som genererar marknader för destinationer i inlandet. Detta förhållande kan erbjuda mer stabila utvecklingsmöjligheter på längre sikt, vilket kräver mer uppmärksamhet i den nordliga turismplaneringen.

Nyckelord: geografisk spridning av besökare, landsbygdsutveckling, ortshierarkier, ringar på vattnet (spillover), turismdestinationer, turismutveckling

Kirunafestivalen

16. Ett strategiskt mål? Ryskt fritidshusägande i Finland före pandemin

Originaltitel: Strategic Objective? Contemporary Discourse on Russian Second-Home Ownership in Finland

Olga Hannonen

Sammanfattning

Detta kapitel fokuserar på utländska turister i norr, närmare bestämt ryska fritidshusägare i Finland (före pandemin och den ryska invasionen i Ukraina).

Myter: Det finns en mångfald av uppfattningar som inte bara skapar en utan flera "myter" och berättelser i relation till rysk mobilitet till fritidshus i Finland. Många av dessa har förblivit som rädslor eftersom de inte har bekräftats eller förnekats. Det här kapitlet utforskar dessa debatter från ryska ägares perspektiv. Hannonen försöker skingra några av dessa "myter" om rysk fritidsturism i Finland och erbjuder några politiska alternativ för bättre hantering av utländsk närvaro.

Metoder: Detta kapitel är baserat på en kort litteraturöversikt kring fritidshusturism i norra Europa, samt på samhällsdebatter, lagar och regelverk kring fritidshusägande i Finland.

Ansats: Det ryska ägandet i Finland har varit föremål för en omtvistad samhällsdebatt. Spekulationerna i ämnet har fått livlig bevakning i nationell press och har färgats av en alltmer nationalistisk retorik.

Slutsatser: Detta kapitel har presenterat debatter om ryskt fritidshusägande i Finland, allt från föreställningar om en "rysk invasion" till ett samtida perspektiv på ryskt fastighetsägande som en säkerhetsfråga. Till skillnad från andra exempel på negativ publicitet om utländskt fastighetsägande i norr, har köp av ryska fritidshus varit föremål för pågående samhällsdebatter som har där fokus har ändrats över tid.

Huvudfokus i de senaste debatterna (innan pandemin) har varit på potentiella säkerhetshot. Denna oro har resulterat i en lagändring som kräver en licens för varje köp. Studier har visat att vissa påståenden, såsom fördrivningsmyten och rädslan för etniska enklaver, inte har fått stöd av distributionen av ryska fritidshus. Även om en analys av den faktiska placeringen av ryska fastigheter bredvid objekt av strategisk betydelse inte ryms inom detta kapitel, är det enda strategiska målet för ryskt fritidshusäggande som hittills har avslöjats kvaliteten på fritid, säker miljö och personliga rekreationsbehov.

Kapitlet avslutas med en rad punkter som planerare och politiker bör känna till. Exempelvis:

- Den ryska aktiviteten på fastighetsmarknaden är för låg för att leda till förflyttning av lokalbefolkningen (i Finland).
- Det finns ingen klar förståelse för hur den nya lagändringen (som beskrivs i kapitlet) kommer att påverka nuvarande fastighetsägare, särskilt de vars fastigheter kan ligga nära viktiga områden för nationell säkerhet.
- På den nuvarande utländska fastighetsmarknaden som utvecklar sidofördelar för potentiella fastighetsägare kommer finska medie-debatter och lagändringen sannolikt att negativt påverka Finlands attraktionskraft för utländska fritidshusägare.

Nyckelord: fastighetsäggande, Finland, fritidshus, Ryssland, turism

Pikku mökki

17. Natur till salu

Originaltitel: Selling Greenness

Jundan Jasmine Zhang & Linda Lundmark

Sammanfattning

Detta kapitel problematiserar de normer som finns för kommersialisering av naturmiljöer för landsbygdens ekonomiska utveckling. Kapitlet fokuserar på hur naturmiljön kan kommersialiseras och användas för ekonomisk utveckling på landsbygden mot bakgrund av den populära uppfattningen att det är möjligt att göra "gröna affärer" på landsbygden i Sverige. Frågan är hur entreprenörer själva reflekterar över sin verksamhet i relation till miljö, hållbarhet och det hårda arbetet med att skapa sysselsättning och inkomster från ett naturbaserat turism-entreprenörskap. Kan det också utgöra ett hållbart sätt att bekämpa landsbygdens utmaningar?

Myter: Två myter presenteras. Den första säger att landsbygden är en bra plats för ekologiska eller gröna företag, och den andra säger att landsbygden behöver räddas och kan räddas av sådana gröna företag.

Metoder: Med utgångspunkt i intervjuer gjorda med 13 entreprenörer under 2017–2018 undersöks ovanstående myter och frågor i en lokal kontext i norra Sverige och bidrar till den pågående diskussionen om landsbygdsutveckling, ekologiskt och hållbart entreprenörskap och social innovation. Företag som intervjupersonerna driver sträcker sig från ekologisk stuguthyrning och semesterboenden till friluftscamping och friluftslivsaktiviteter.

Ansatser: Hållbarhetsfrågan har fått större uppmärksamhet under senare år, vilket leder till ett förändrat konsumtionsbeteende. Idén att "tjäna pengar genom att rädda miljön" ses gradvis som ett innovativt sätt att skapa nya företag. I gles- och landsbygd som i det här kapitlet, är det en utmaning att balansera socialt ansvar, ekonomiska vinster och ekologiskt underhåll på grund av begränsade resurser och långa avstånd.

Slutsatser: Även om landsbygden verkligen spelade en roll i entreprenörernas produktutveckling i intervjuerna, verkar det som om landsbygden mer utgör en "plats" än en uppsättning "idéer". Myten om att landsbygden ger en idealisk miljö för entreprenörer att utveckla miljövänliga produkter kan sägas vara överromantiserande. Denna överromantisering kan ha att göra med den allmänna uppfattningen om en landsbygd på nedgång med problem som en åldrande befolkning och utflyttning. Det gröna är den resurs som finns kvar att använda och sälja. De enskilda företagen är villiga att spela en roll i att forma bilden om vad landsbygden är och hur landsbygden kan utvecklas.

Intervjuerna visar att det finns begränsade möjligheter för turismföretagare att överväga övergripande hållbarhet i turismsystemet och ekonomisk hållbarhet på en personlig nivå diskuteras oftare trots att företaget inte vilar på vinstmaximering. Detta innebär att ekonomisk tillväxt som personligt eller samhälleligt mål inte ses som en motivation för att starta eller fortsätta sin verksamhet. En annan viktig poäng är att kommersialisering av naturresurser inte skiljer sig från att sälja andra turistprodukter; produkten i sig löser inte andra uppstartsproblem som kommer med att driva och leda ett företag.

Nyckelord: entreprenörskap, gröna företag, landsbygdsutveckling, naturbaserad turism

Fjällvandrare

18. Arktifiering och överturismens paradox i glesbefolkade områden

Originaltitel: Arctification and the Paradox of Overtourism in Sparsely Populated Areas

Linda Lundmark, Dieter K. Müller & Dorothee Bohn

Sammanfattning

I detta kapitel sätts svenska och finska Arktis i relation till ökad turism i norr orsakad inte minst av ökande geopolitiska intressen i kombination med det fokus klimatförändringen sätter på området, här kallad arktifiering. Turismens tillväxt och spridningen eller koncentrationen av turister har lett till nya utmaningar som beskrivs som överturism. I ett arktiskt sammanhang pratar vi om små samhällen som kan uppleva relativt stora mängder turister under en begränsad tidsperiod. Det här kapitlet avslutas med att fråga vilka effekter det kan bli av antiturstiska sociala rörelser, främlingsfientlighet eller klimatförändringar i framtiden?

Den snabba ökningen av internationella turistströmmar, särskilt under de senaste tjugo åren, har blivit en anledning till oro. Denna trend har också setts i arktiska områden som inte bara upplever ökat besök utan även försök från nationella, regionala och lokala myndigheter att expandera sektorn. Denna gemensamma uppfattning om enorma möjligheter till ekonomiska intäkter och social utveckling och samhällsutveckling genom turism ifrågasätts dock alltmer, särskilt i och med att frågor kring överturism sannolikt kommer att dyka upp när turismen fortsätter att intensifieras i de känsliga naturliga och glesbefolkade områdena i norr. Tidigare studier om överturism tar inte upp landsbygdsområden som turistiskt sett är relativt okända och outnyttjade men som en betydande mängd människor reser till.

Myter: Med utgångspunkt från antagandet att avlägsna och glesbefolkade områden bör glädjas åt utsikterna till ökad turism, tar detta kapitel upp myten om att det aldrig kan bli för många turister på avlägsna och glesbefolkade platser.

Metoder: I detta kapitel gör författarna en jämförande fallstudie av norra Sverige och Finland angående strukturen och sammansättningen av turismflöden och pågående destinationsutveckling.

Ansätser: "Arktifiering" inom nordisk turism är en process som inte bara innebär produktion av specifika turismupplevelser baserade på kyla, vinter eller norrsken, utan också innebär skapandet av ny geografisk förståelse av det Nordliga. Tillväxten av turism även på avlägsna platser har lett till nya utmaningar som karakteriseras som överturism. Detta visar sig i ett arktiskt sammanhang i liten skala på mindre platser, där små samhällen kan uppleva relativt stora mängder turister, ofta under en mycket begränsad tidsperiod.

Slutsatser: Norra Sverige har, i jämförelse med Finland, relativt mindre utvecklad turismnäring, och den offentliga debatten kring (över)turism har varit jämförelsevis begränsad. På grund av mindre erfarenhet och infrastruktur för turism är det svårare att planera för och hantera ett ökande antal turister. Det handlar också om turister som själva ordnar sina resplaner och därför inte ingår i ett öppet, känt, organiserat eller etablerat turismflöde. Det finns också positiv utveckling att koppla till utvecklingen. Bland annat kan lokala turistindustrier och samhällen öka anpassningsförmågan och kopplade innovationssystem som svar på klimatförändringar och förbättrad tillgång till globala flöden av kunskap, investeringar och marknader. Det finns även andra aspekter som kan vara viktiga för framtida turismutveckling utöver arktifiering. Dessa kan vara relaterade till ökande främlingsfientlighet, spridning av sjukdomar eller mer direkt vara en konsekvens av klimatförändringarna. Vidare kan det turismens sociala ställning i samhället förändras med tiden, inte minst på grund av miljöengagemang bland yngre människor, där "Greta-effekten" eller "flygskam" är tecken på en spirande trend.

Nyckelord: arktifiering, hållbar utveckling, klimatförändringar, turismflöden, överturism

Norrsken över en sjö

19. Turism, säsongsvariationer och att attrahera ungdomar

Originaltitel: Tourism, Seasonality and the Attraction of Youth

Tara Duncan, Maria Thulemark & Peter Möller

Sammanfattning

I detta kapitel behandlas turismens betydelse för landsbygdssamhällen i norra Sverige ur turismarbetares perspektiv. Det här kapitlet avslutas med att betrakta Sälen framtid och fundera på hur turismtillväxt kan uppmuntra hållbarhet i lokalsamhällen.

Myter: Detta kapitel behandlar två myter: den första kring idén att turism är ett universalmedel för utveckling på landsbygden, och den andra kring tanken att säsongsjobb inte leder till samhällsutveckling.

Metoder: Texttrutor från Whistler, British Columbia, Kanada och Rovaniemi i norra Finland ger ett globalt sammanhang och sätter scenen för föreslagna politiska konsekvenser som beskrivs i slutsatsen.

Ansats: Med exemplet Sälen i norra Dalarna fokuserar detta kapitel på unga vuxna som arbetar i en säsongsbetonad turistnäring. Tidigare studier bland annat av Möller, Thulemark och Engström om urbanitet på landsbygden illustrerar några av de faktorer som kan uppmuntra lokala ungdomar att stanna och unga säsongarbetare att invandra.

Slutsatser: Detta kapitel har behandlat två av de många myterna kring landsbygd och turism, särskilt i fjällområden. De två myterna (1) att turism kan vara ett universalmedel för landsbygden och (2) att säsongarbetare inte bidrar positivt till lokalsamhällen, har utmanats genom exemplet Sälen. Turismen har utan tvekan spelat en roll för behovet av stora mängder säsongarbetare i Sälen. Med en ny flygplats och den fortsatta ökningen av antalet turister kan den naturliga miljön och livsstilen ha attraherat livsstilsentreprenörer samt ha bromsat utflyttning av unga människor. Destinationer som Sälen har potential att locka unga vuxna som vill ge sig in på livsstilar och karriärer i olika

miljöer. Därmed blir den sociala dimensionen hos dessa resmål en aspekt som inte kan ignoreras, bland annat bestående av den naturliga miljöns attraktionskraft och unga människors önskan att vara en del av ett samhälle (snarare än att i första hand tänka på karriärmöjligheter).

Nyckelord: arbete inom turism, Sverige, Sälen, säsongarbete, ungdomar

Sälen

20. Epilog: från tillväxt till nedgång till nerväxt? Framtiden för glesbygd i norr

Originaltitel: Epilogue: From Growth to Decline to Degrowth? The Future of Northern SPAs

Dean B. Carson, Marco Eimermann & Linda Lundmark.

Till slut – en ny början?

Viruset SARS-CoV-2 kom att läggas till de redan enorma utmaningar mänskligheten har skapat för fortsatt liv på planeten jorden. Citatet nedan från forskningsrådet FORMAS är en i mängden av röster från vetenskaps-samhället som understryker hotet från den fortgående globala uppvärmningen och dess konsekvenser inte minst för människorna i de fattiga områdena i världen.

De kommande tio åren kommer att vara avgörande om världen ska nå en hållbar utveckling. Hela samhällssystem, sektorer och branscher måste ställa om. Det krävs modiga politiska beslut, nya sätt att organisera, styra och planera våra samhällen, nya affärsmodeller och förändrade konsumtionsvanor. Inget av detta är lätt eller uppstår av sig själv. (FORMAS 2019:5)

Ruta 20.1 Narrativens kamp – Vart är vi på väg?

Ingemar Elander

Enligt liberalt orienterad ekonomisk tillväxtteori är kapitalackumulation, konkurrens och exploatering av jordens resurser drivande mekanismer som är inneboende i systemet men som i skepnad av teknikoptimistisk, ”grön ekomodernism” kan möjliggöra fortsatt högteknologisk utveckling utan att äventyra förutsättningarna

Ruta 20.1 (fortsättning)

för kommande generationers livsbetingelser. Eftersom det är ett så långt tidsspänn mellan de gigantiska utsläppen av koldioxid och följande konsekvenser – mellan vad vi sår och sedan får skörda – sker en teknikrelaterad överskattning av vår förmåga att hantera "klimatkrisen", menar bland många andra en kritiker som Roy Scranton. Det är redan för sent även om de flesta inte inser det – vi måste lära oss att dö i antropocen (Scranton, 2019).

Scrantons dystopiska "klimatfatalism" kan, men behöver inte nödvändigtvis läsas som en uppgivenhetens bibel utan kan också förstås som den ultimata varningen för vad som händer om de som har makten att förändra avstår från att fatta de beslut som är nödvändiga för att snabbt fasa ut de fossila bränslena. Motbilder till denna fatalism varierar alltifrån bekväm "klicktivism" vid dator och mobiltelefon till radikal klimataktivism som i olika former praktiserats av aktionsnätverket Extinction Rebellion och liknande grupperingar. Andreas Malm, docent i humanekologi och klimataktivist, driver i sin bok "How to Blow Up a Pipeline" (Malm, 2021) denna hållning till sin spets och föreslår sabotage och andra illegala metoder på ett sätt som föranlett het debatt inte minst i USA. "För Malm har vi ett val: Förstör egendomen som förstör planeten, eller offra jorden på den egendomens altare" (Illing, 2021, vår översättning).

Men uppgivenhet kan också ta sig uttryck i föreställningen att den långsiktiga lösningen måste bli att för gott lämna planeten Jorden och att vi därför måste förbereda oss och kommande generationer på att befolka nya världar. Det är något som multimiljardärerna Elon Musk och Jeff Bezos redan säger sig ha tagit de första stegen till när stora delar av planeten gradvis riskerar att bli obebodlig på grund av klimatförändring och utarmning av naturens tillgångar, med andra ord när alla kommer att bli 'klimat/miljöflyktingar': "De har i stort sett rätt, sa Bezos om kritiker som säger att miljardärer borde fokusera sin energi – och pengar – på frågor närmare hemmet. Vi måste göra båda. Vi har massor av problem här och nu på jorden och vi måste arbeta med dem, och vi måste alltid se in i framtiden. Vi har alltid gjort det som art, som civilisation" (Wattles, 2021, vår översättning).

I motsats till tillväxtlogiken, den må vara fossilbaserad eller "grön",

Ruta 20.1 (fortsättning)

hävdar visserligen förespråkare av "nerväxt" att "grön omställning" på bred front inte är möjlig på kort sikt, eftersom den är så intimt sammankopplad med en utarmning av jordens resurser på ett sätt som borrar sig djupare än "bara" beroendet av fossila bränslen. I ett längre tidsperspektiv kan dock värderingar och institutioner kanske förändras i riktning mot ett samhälle som respekterar gränserna för vad som är långsiktigt möjligt inom ramen för givna naturresurser och energi-användning. Förespråkarna för "nerväxt" ser således framför sig en lång och slingrig väg med skarpa konflikter och strider. Många länder i Globala Syd kommer under en övergångsperiod att vara beroende av "tillväxtkapitalismens" mekanismer samtidigt som länder i Globala Nord måste ha viljan att omdefiniera sitt för miljön destruktiva beroende av fossilberoende produktions- och konsumtionsmönster (Kallis et al., 2015).

Även om det finns en underskattad och negligerad potential för minskade koldioxidutsläpp i socioekonomiskt välbeställda människors konsumtion och livsstil (Nielsen et al., 2021) erbjuder "det gröna tekniktåget" ett fortsatt överutnyttjande av jord, mineraler, vatten och luft en "snuttefilt" som ger alibi för fortsatt rovdrift på jordens resurser (Therese Uddenfeldt, citerad i Linton, 2021:28) och detta även om det skulle ske en "nedfasning" av fossilberoendet. "Att långsiktigt kombinera en snabb reduktion av alla fossilbaserade aktiviteter med ökad genomsnittlig aktivitetsnivå, det som de förhoppningsfulla kallar grön tillväxt, är helt enkelt inte uppnåeligt" (Laestadius, 2021).

Enligt allt fler bedömare befinner sig mänskligheten nu i en "perfekt storm" av kriser som aktualiserar existentiella frågor om planeten och förutsättningarna för fortsatt liv, om nuet och framtiden, säkerhet och osäkerhet, förnuft och känsla, rum och plats, makt, rättvisa och eget ansvar. Med referens till Dougald Hine (2023) formulerar Anita Goldman (2023) det som att världen redan tagit slut många gånger för människor som påtvingats den västerländska moderniteten och fått se sina kulturer och traditionella sätt att förhålla sig till naturen och arbeta med jorden utplånas. Det rör sig om människor som på egen hand förmådde eller förmår att tillfredsställa sina grundläggande behov av mat, värme och tak över huvudet, något som ingen i vårt högindustriella samhälle gör. Så kanske har de något väsentligt att lära oss?

Ruta 20.1 (fortsättning)

Till sist: För drygt 50 år sedan hade Joe South stor framgång med sången "Games People Play" som fortfarande finner lyssnare i nya generationer. I synnerhet den första av de två citerade verserna känns högaktuell i en tid när medielandskapet tränger sig på med spektakulära slagord och entydiga, ofta illa underbyggda budskap. Den senare versen kan lätt associeras till den del av planetens befolkning som äger resurser som i det längsta gör det möjligt att förflytta sig till och fördriva tiden ('wile away the hours') i ännu beboeliga områden.

*The games people play now
Every night and every day now
Never meanin' what they say now
Never sayin' what they mean*

*While they wile away the hours
In their ivory towers
Till they're covered up with flowers
In the back of a black limousine
(Joe South, 1968/2002)*

Det finns till exempel en tendens till en ny "grön våg", som kan erbjuda nya möjligheter för vissa glesbygder att locka till invandring och förnyelse. Vi kan se det i vårt exempel från våra vänner i Taveljöområdet (ruta 20.2). Idéer om nedväxling och återväxt, nedskärning och nerväxt utmanar landsbygdens "nedgång" som det negativa resultatet av allmän omstrukturering av glest befolkade områden. Det pågående utbrottet kan uppmuntra fler människor att agera på sin längtan efter ett "bättre liv". Dessutom gör ny teknik (av vilka en del har utvecklats i norr) det alltmer möjligt att tillhandahålla tjänster till små befolkningar på isolerade platser och detta förändrar också förutsättningarna för att leva i landsbygdens perifera områden till det bättre. I Storumans kommun blev ett projekt som uppmuntrade ägare till obebodda hus att hyra ut eller till och med sälja dem mycket framgångsrikt. Också i Storumans innebär utvecklingen av ett "Virtual Health Room" av lokala läkare och forskare att människor som bor i små byar inte längre behöver resa hundratals kilometer för enklare medicinska konsultationer.

Bland tecknen på utflyttning finns tecken på både kortsiktiga och långsiktiga inflyttningar. De gamla skogsstugorna, som ofta i sig återanvändes som säsongsbosede för boskapsuppfödare, återanvänds igen, nu för turism och rekreation. Gårdshus som kanske ursprungligen bara har varit bebodda säsongsmässigt ändå, förblir så genom att de används som fritidsboende på sommaren (eller vintern) för boende från nära eller längre bort.

"Permanent" internationell invandring till norr har fått allt mer uppmärksamhet bland forskare, med fokus på entreprenörer som också är livsstils-migranter från andra delar av Europa och flyktingar som åtminstone tillfälligt bosatte sig i norr i stort antal efter den globala flyktingkrisen 2014/15. Intressant är att ett stort antal av de livsstils-migranter som förväntade sig att stanna länge går vidare efter en kort tid, och några av de flyktingar som förväntades stanna en kort tid avser nu att bosätta sig permanent. Många av flyktingarna är unga vuxna, och deras ökande närvaro kräver att man omprövar uppfattningen om norr som en plats som unga för det mesta lämnar. I själva verket är unga vuxna också den största gruppen av invandrare i norr. Ibland återvänder de hem efter universitetet, ibland kommer de norrut för vidare utbildning, ibland kommer de för arbete som det finns gott om, särskilt för personer med specifika kvalifikationer. Dessutom ger det ännu bättre betalt i förhållande till tjänsteår och erfarenhet än i syd- eller kustregionerna. Ett antal av dessa unga vuxna väljer att bo i mycket små och isolerade byar som annars har tappat invånare på bekostnad av större centrum, särskilt i kommunernas centralorter.

I framtiden kommer vissa glesbygder att vara framgångsrika när det gäller att attrahera sådana mobila befolkningar på kort och/eller lång sikt. Detta kommer dock inte att gälla för alla glesbygder och utvecklingen kommer att vara mycket varierande. Vi antar ofta att detta är en långsam process som inte kommer att ses i större skala under lång tid – om någonsin – men att det lokalt kan ge betydande effekter både på kort och lång sikt. Vad som kommer att hända nu i oron orsakad av covid-19-viruset vet vi inte. Det är dock rimligt att tro att det för vissa människor kommer att påverka deras beslut på ett sådant sätt att de agerar utifrån sin önskan att hitta "det goda livet", vad det nu kan innebära.

Ruta 20.2 Postproduktivism i Taveljö- och Rödåbygden

Håkan Appelblad, Marco Eimermann & Göran Sundqvist

Den här rutan länkar tillbaka till ruta 1.2 om TuRe i det inledande kapitlet. Många fall i den här boken har exemplifierat pågående teman kring postproduktivism, ett tillstånd som kännetecknas av att mycket färre personer är sysselsatta inom produktion såsom jord- och skogsbruk än tidigare. Numera är människor i större utsträckning verksamma inom service, turism och en mängd olika fritids- och rekreationsrelaterade verksamheter. Ett exempel från Taveljö- och Rödåbygden är projektet "100 bäddar", där TuRe undersökt möjligheterna att omvandla befintliga ladugårdar och andra byggnader till Bed & Breakfast. Utmaningar som identifierades inom projektet rör höga kostnader för korta besök, vilket innebär att (före detta) bönder behöver ta ut höga priser per övernattningsnatt för att göra detta ekonomiskt lönsamt. För tillfället har TuRe inte några konkreta förslag för att hantera dessa ekonomiska utmaningar, men det skulle vara värdefullt att undersöka hur exempelvis höga kostnader kan reduceras med kollektiva lösningar.

Figur 20.1 Utsikt över Taveljö vintertid. Foto: Marco Eimermann.

Ruta 20.2 (fortsättning)

Vidare har TuRe engagerats i samtal med forskare om ett projekt för att studera autonoma fordon på landsbygden och därtill finns planer på en ny sporthall. De lokala idrottsföreningarna i bygden är mycket aktiva. Det handlar om allt från att preparera det 7 km långa längdspåret i Rödåsel till att anordna vinter- och sommarsporter utomhus. Ett av de första TuRe-projekten var iordningställandet av den 20 kilometer långa vandringsleden runt Tavelsjön. Ett annat projekt är halvmaratonloppet runt samma sjö, som arrangerats sedan 2012. Trots utbrottet av coronapandemin arrangerades också ett löparlopp på Tavelsjöns plogade isbana i mars 2020. Som en del av besöksguiden Tio Toppar Tavelsjö, som invigdes i 2019 har lokalbefolkningen skapat året-runtstigar för dem som gillar att röra sig i skog och mark (figur 20.1). Dessa stigar leder till tio bergstoppar i närområdet, den högsta på 282 meter över havet.

På vintern när Tavelsjöns yta har frusit till is spenderar en grupp närboende otaliga sena kvällar och helger för att skapa och underhålla en 13 km lång sparkstötting- och skridskobana. 2020 lockade denna plogade isbana en grupp på 13 skridskoentusiaster från Belgien och Nederländerna. Deras långhelgsbesök anordnades i ett samarbete mellan en Umeåbaserad resebyrå, den lokala klubben TAIK och grupplederen Gert (tillika ordföranden för den belgiska skridsko-klubben LBSG). Besökarna deltog tillsammans med 40 andra i ett skridskolopp på naturis, vilket sträckte sig från 52 till 104 km i olika kategorier. Efter loppet avnjöt de en gryta i den mysiga restaurangen vid sjön, som då nyligen öppnats av en lokal ortsbo och hennes engelska man. De hade träffats när de arbetade på en restaurang i London och bestämde sig för att flytta till Tavelsjö för att hon växte upp där (och Brexit gjorde det besvärligare för dem att stanna i London). Numer drivs restaurangen av en annan ortsbo och hans thailändska fru (för att ange denna landsbygds internationella kontakter).

Skridskoåkning är ingen stor sport i Sverige, men detta exempel visar på den stora potentialen att utveckla denna sport för en internationell målgrupp. Två belgiska journalister hade anslutit sig till skridskoåkarna och de skrev om evenemanget i en nationell tidning och på en välkänd blogg. Gert sa att han skulle vilja se en något större grupp skridskoåkare från de låga länderna (alltså Belgien och Nederländerna)

Ruta 20.2 (fortsättning)

efter pandemin, men inte för många. Med ett leende sa han: "40~50 skulle vara trevligt, så de kan hjälpa varandra under loppet, men jag skulle inte vilja att det blev ett Benidorm på is!".

Utöver att fortsätta arbeta och lobba för lägenhetsbyggande, äldreomsorg och förbättrade bussförbindelser, finns nyare farhågor gällande brist på platser och personal i skola och barnomsorg. Men ett av de största bekymren för den ideella verksamheten är att nya byinvånare som arbetar i Umeå inte förefaller vilja engagera sig i det lokala livet i bygden. Under ett möte utbrast en av TuRe-representanterna: "i dagens samhälle verkar det som att alla jobbar och ingen har tid för spontana aktiviteter!". Vi kan koppla detta till den här bokens avsnitt om "vem arbetar?", och vi identifierar detta som ett område för framtida studier, till exempel om potentiella konflikter och synergier mellan olika intressenter och grupper på landsbygden. En fälttextkursion för geografistudenter skulle vara en bra början. Kanske kommer fler studenter att skriva sin uppsats om (och mer praktiskt arbeta med) fascinerande "postproduktivistiska" utvecklingar i glesbefolkade områden i norr!

Slutet på det nordliga som vi känner det?

Ända sedan Siljansymposiet 1960 har vissa forskare hävdat att det inte kommer att dröja länge innan glesbygden är helt tömd på människor; de ekonomiska möjligheterna är näst intill borta och stadsnormen kommer att göra det mindre och mindre sannolikt att människor flyttar dit. Med tiden har dessutom dimensionen att stadsbefolkningen inte behöver glesbygden lagts till. Glesbygderna är dock fortfarande glesa, men inte folktomma och behovet av landsbygdsfolk, platser och produkter har inte försvunnit. Tvärtom. Förändring, transformation och anpassning har varit avgörande för utvecklingen och det är vad vi har sett exempel på genom hela den här boken. Detta har varit något som vi har velat dela med er sedan vi började planera för boken. En känsla av tacksamhet och ansvar gentemot de människor och områden vi studerar har varit vägledande för allt arbete med kapitlen och vi hoppas att den forskning vi gör kommer att vara användbar för så många som möjligt. Kort sagt, vi hoppas att du (som läsare) uppskattade den här boken!

Referenser

- FORMAS, ett forskningsråd för hållbar utveckling (2019). Kunskap för hållbar omställning. Ett underlag till Sveriges forsknings- och innovationspolitik 2021–2024. www.formas.se – hämtad 27 mars 2020.
- Goldman, A. (3 oktober 2023). Gröna tillväxtdrömmar borde skynda på det postklimatiska samtalet. Dagens Nyheter, Idé och kritik.
- Hine, D. (2023). *At work in the ruins: Finding our place in the time of science, climate change, pandemics and all the other emergencies*. Vermont: Chelsea green publishing co.
- Illing, S. (1 oktober 2021). The case for a more radical climate movement. Author Andreas Malm on the failures of climate activism and the need for escalation. Vox Media.
- Kallis, G, Demaria, F, & D’Alisa, G. (2015). Degrowth. I J. D. Wright (red.) *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (s. 24–30). Oxford: Elsevier.
- Laestadius, S. (22 oktober 2021). Politikerna måste börja ta besluten som leder världen bort från klimatkollapsen. Dagens Nyheter.
- Linton, M. (red.) (2021). *Klimat och moral. Nio tankar om hettan*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Malm, A. (2021). *How to Blow Up a Pipeline. Learning to Fight in a World on Fire*. London and New York: Verso.
- Nielsen, K. S., Nicholas K. A., Creutzig, F., Dietz T. & Stern, P. C. (2021). The role of high-socioeconomic-status people in locking in or rapidly reducing energy-driven greenhouse gas. *Nature Energy* 6(11), 1011–1016.
- Scranton, R. (2019). *Att lära sig dö i antropocen: reflektioner över en civilisations slut*. Stockholm: Lil’Lit Förlag. [Original på engelska 2015]
- South, J. (1968/2002). *Games people play*. Album: Introspect.
- TuRe (Tavelsjö och Rödåbygdens Utveckling, u.å.). <http://www.bygdeportalen.se/bo-i-bygden/ture> - hämtad 19 juni 2023.
- Wattles, J. (21 juli 2021). First to the Future. Jeff Bezos just went to space and then back. CNN Business. <https://edition.cnn.com/2021/07/20/tech/jeff-bezos-blue-origin-launch-scen/index.html> - hämtad 5 december 2021.

Foton

Sida 2: Del 1: att leva i Norr. Kollage. Alla fyra bilder tagna av Marco Eimermann. Muntligt och skriftligt godkännande att använda bilderna i denna rapport.

Sida 3: Heap of Timber. Tagen av Михаил Фомин. [Fri användning via Pexels](#).

Sida 31: Frövifors Pappersbruksmuseum. Tagen av Fornstina. [Fri användning via Wikimedia](#). Licens: [Attribution-ShareAlike 4.0 International](#).

Sida 33: Husavik Iceland 2005 1. Tagen av Chris 73. [Fri användning via Wikimedia](#). Licens: [Attribution-ShareAlike 3.0 Unported](#).

Sida 82: Del 2: att arbeta i Norr. Kollage

- A Woman Doing Carpentry. Tagen av Tima Miroshnichenko. [Fri användning via Pexels](#).
- Roadwork in Västra Frölunda. Tagen av Albin Olsson. [Fri användning via Wikimedia](#). Licens: [Attribution-ShareAlike 3.0 Unported](#).
- så byggde vi sverige infrastruktur. Tagen av Linda Lundmark. Muntligt och skriftligt godkännande att använda bilden i denna rapport.
- Gabna sameby i Nord-Sverige (1). Tagen av Silje Bergum Kinsten. [Fri användning via Wikimedia](#). Licens: [Attribution 2.5 Denmark](#).

Sida 107: Nordre gate på samenes nasjonaldag 6 februar. Tagen av Johanne Sundby. [Fri användning via Wikimedia](#). Licens: [Attribution-ShareAlike 4.0 International](#).

Sida 111: Fiske 20230917_124015. Tagen av Marco Eimermann. Muntligt och skriftligt godkännande att använda bilden i denna rapport.

Sida 113: Kor på Näsby fält. Tagen av Hakan Algotsson. [Fri användning via Wikimedia](#). Licens: [Attribution-ShareAlike 4.0 International](#).

Sida 116: Del 3: Resande i Norr. Kollage.

- Foto på badplats är tagen av Linda Lundmark
 - Foto på slalomåkare är tagen av Marco Eimermann
 - Foto på campingplats är tagen av Marco Eimermann
 - Foto på vandrare är tagen av Linda Lundmark
- Muntligt och skriftligt godkännande att använda bilderna i denna rapport.

Sida 117: Isfiske på Gömmaren jan 2013. Tagen av Holger Ellgaard. [Fri användning via Wikimedia](#). Licens: [Attribution-ShareAlike 4.0 International](#).

Sida 141: Kirunafestivalen 2012. [Fri användning via Wikimedia](#). Licens: [CCO 1.0 Universal Public Domain Dedication](#).

- Sida 143: Miinan mokki. Tagen av JKestilä. [Fri användning via Wikimedia](#). Licens: [Attribution-ShareAlike 3.0 Unported](#).
- Sida 145: Jagmastare i fjällvarlden. [Fri användning via Wikimedia](#). Licens: [CCo 1.0 Universal Public Domain Dedication](#).
- Sida 148: Northern Lights above Lake. Tagen av Tobias Bjørkli. [Fri användning via Pexels](#).
- Sida 151: Sälen. Tagen av Stephvv. [Fri användning via Wikimedia](#). Licens: [Attribution-ShareAlike 3.0 Unported](#).

Arktiskt centrum

Umeå universitet, 901 87 Umeå
www.umu.se

UMEÅ UNIVERSITET

ISBN 978-91-8070-162-4 (print)
ISBN 978-91-8070-163-1 (pdf)